

ВОЈНО ДЕЛО

ОПШТЕВОЈНИ ТЕОРИСКИ ЧАСОПИС

БРОЈ 9

СЕПТЕМБАР 1955

ГОДИНА VII

Vice-admiral Mate Jerković

NEPOSREDNE PRIPREME PROBOJA OPERATIVNE GRUPACIJE IZ OKRUŽENJA

Osim prethodnih mjera koje okružena operativna grupacija preduzima još u toku borbe u okruženju¹⁾ u cilju obezbeđenja proboja iz okruženja, treba preduzeti i čitav niz mjera neposredne pripreme proboja. Među najvažnije od njih su: neposredno izviđanje neprijatelja i zemljišta, izbor ostsjeka fronta za proboj i pravca proboja, pregrupisavanje snaga i sredstava uoči proboja, operativno maskiranje, moralna priprema ličnog sastava za proboj,²⁾ itd. Prirodno je da pri sprovođenju svih tih mjera (koje se najprije planiraju u komandi operativne grupacije, a zatim praktično sprovode u život) treba da bude zastupljena najveća moguća tačnost, preciznost i brzina kako u radu organa najstarije okružene komande i potčinjenih joj komandi, tako i poslije toga u dejstvu samih trupa.

Izviđanje

U toku čitave borbe u okruženju neophodno je izviđanje svim raspoloživim snagama, sredstvima i načinima. Pri tome obavještajni i izviđački organi okruženih snaga treba da prikupljaju ne samo podatke o neprijatelju i zemljištu koje komanda može koristiti isključivo u interesu uspješne borbe u okruženju nego i one koji će se moći koristiti za pravilnu organizaciju i izvođenje proboja iz okruženja. Pored toga, neposredno prije donošenja odluke za proboj, kao i poslije, do početka proboja, treba izvršiti dopunsko izviđanje ne samo određene zone zemljišta okruženog rejona i čitavog kružnog fronta, nego i taktičke dubine neprijatelja i njegove operativne dubine na pojedinim pravcima. Pri svemu tome težište izviđanja postavlja se na proučavanju onih ostsjeka i pravaca koji su prethodnom odlukom komandanta predviđeni za proboj iz okruženja.

¹⁾ Vidi članak »Borba operativne grupacije u uslovima okruženja« — »Vojno delo«, br. 6/1951.

²⁾ Vidi članak »Proboj operativne grupacije iz okruženja — Opća razmatranja« — »Vojno delo« br. 7/1955.

Do početka proboja izviđanjem treba pribaviti komandi što točnije podatke o tome: gdje se nalaze kvalitetno najslabije snage neprijatelja i kako su njegove snage raspoređene duž linije kružnog fronta; gdje se nalaze njegove taktičke i operativne rezerve; u kom roku, na kojim pravcima, kada i kakve snage neprijatelj može da prikupi kad osjeti proboj; koji ostsjeci kružnog fronta pri probouju iz okruženja omogućavaju najuspješniju upotrebu rodova vojske u taktičkom pogledu; koji sektori kružnog reiona pružaju najbolje uslove za izvršenje prikrivene koncentracije snaga i sredstava za postrojavanje predviđenog borbenog poretka za izvršenje proboja iz okruženja, itd.

Rezultati ovako usmjerenog izviđanja služe komandantu grupacije u prvom redu za definitivn izbor ostsjeka fronta za proboj i za izbor pravca proboja, bez obzira na to što komandant o tome donosi prethodnu odluku već u samom početku borbe u okruženju.³⁾

Izbor ostsjeka fronta za proboj

Općenito se može reći da je za izvršenje proboja najpodesniji onaj ostsjek fronta na kome se nalaze po kvalitetu i količini relativno najslabije neprijateljske jedinice i najslabija inženjersko-fortifikacijska postrojenja; tamo gdje su najpovoljniji uslovi osmatranja prednjeg kraja i bliže dubine neprijatelja, gdje reljef zemljišta omogućava efikasnu upotrebu svih tehničkih sredstava okružene grupacije; gdje uslovi zemljišta pružaju mogućnost proširenja proboja u bočne strane neposredno u taktičkoj dubini neprijateljskog borbenog poretka; gdje u taktičkoj dubini okružavajućeg neprijatelja postoje takvi zemljišni objekti koji mogu poslužiti jedinicama grupacije kao oslonac za bočna obezbjeđenja proboja, itd.

Međutim, prirodno je da se svi ovi, za okruženog povoljni elementi, ne mogu naći na jednom ostsjeku proboja. Naprotiv, jedan ostsjek će imati jednu ili nekoliko prednosti i niz slabosti, drugi opet druge prednosti i slabosti, i sl. U svakom slučaju, komandant će se odlučivati kojim će momentima u konkretnoj situaciji dati prednost. Sudeći prema iskustvu, komandanti gotovo svih okruženih grupacija su se odlučivali za onaj ostsjek gdje je neprijatelj bio najslabiji. Tako su, naprimjer, aprila 1944 godine, jedinice VI slavonskog korpusa izvršile proboj iz okruženja na ostsjeku Voćin — Zvečevo, gdje su se nalazili relativno najslabiji dijelovi neprijateljske 4-te domobranske divizije. Isto tako je i glavna grupacija NOVJ, jačine pet divizija, u martu 1943 godine izvršila proboj iz okruženja na ostsjeku fronta Jablanica — Ostrožac, razbivši relativno najslabije neprijateljske snage — četnike.

³⁾ Tako je, naprimjer, Vrhovni komandant NOVJ za vrijeme Pete ofanzive već treći dan poslije operativnog okruženja naše glavne operativne grupacije odredio ostsjek i pravac proboja iz tog okruženja (Vidi, Đ. Kladarin) »Slom Četvrte i Pete ofanzive« izd. »Kulture«, 1954 godine, str. 291.

Komandant njemačke 1 tenkovske armije, koju su Rusi bili okružili u rejonu Dunajevci u martu 1944 g., odredio je ostsjek i pravac proboja već drugi dan borbe u operativnom okruženju (vidi, »Military Review«, br. 3, juni 1951 g., str. 52).

Izbor pravca proboja

Što se tiče pravca proboja, iskustvo naš uči da je za proboj iz okruženja najpovoljniji onaj pravac koji je u konkretnoj situaciji najkraći. Ovo »najkraći« ne treba shvatiti u geometrijskom smislu. Ustvari najkraći je onaj pravac koji određenoj grupaciji omogućava da se vremenski najbrže spoji s glavnim snagama van okruženja, odnosno da izbije u široku manevarsku prostoriju u dubokoj pozadini neprijatelja. Najpogodniji je onaj pravac na kome neprijatelj ima najslabije taktičke i operativne rezerve ili na koji ne može brzo privući dovoljno snaga za sprečavanje proboja grupacije iz okruženja, odnosno za njeno ponovno okruženje. Na pravcu proboja treba da postoje potrebne uzdužne komunikacije koje se mogu koristiti pri izvlačenju iz okruženja. Isto tako, pogodan je i onaj pravac na koji ne izlaze bočne komunikacije, koji ne vodi preko prirodnih prepreka (rijeke, močvare, grebeni), ali koji je sa bočnih strana zaštićen prirodnim preprekama paralelnog protezanja (rijeke, močvare, guste šume), itd. Međutim, skoro se nikad ne može naći takav pravac proboja koji bi se odlikovao svim ovim za okruženog povoljnim uslovima, tako da će odgovorni komandant morati uvijek da se odluči kome će pravcu dati prednost. Pa ipak, ratna praksa je pokazala da su proboji obično bili najuspješniji na pravcima na kojima je neprijatelj bio relativno najslabiji.

Tako je, naprimjer, jedna bojna 3 ustaške gorske divizije januara 1943 godine uzalud pokušala da se probije iz Voćina i da se spoji sa glavninom svoje divizije. Iako je izabrani pravac proboja (Voćin — Đulaves) geometrijski bio najkraći, on ipak nije bio pogodan, jer su se baš na njemu nalazile rezerve naše 4 slavonske divizije, koje su ponovno okružile i potpuno uništile ove neprijateljske snage. Suprotno tome, naša operativna grupacija (od pet divizija) uspjela je da se krajem juna 1943 godine, u toku Pete neprijateljske ofanzive, uspješno probije iz rejona Nikšić, Bijelo Polje, Šćepan Polje, Gacko, gdje je bila okružena od pet puta jačeg neprijatelja. Naš Vrhovni štab je pravilno izabrao pravac proboja Vučevo — Zelengora — Prača — Podromanija. To je bilo najpravičnije rješenje zato što su naše snage čvrsto držale dominantne položaje na otkjenu fronta Maglić — Vučevo — Čurevo, na kome je neprijatelj imao relativno male snage na prednjem kraju (dijelovi 118 njemačke divizije), što on na tom pravcu u operativnoj dubini u početku proboja nije imao skoro nikakvih rezervi, što mu je zbog neprohodnosti zemljišta bilo potrebno relativno mnogo vremena da s ostalih dijelova kružnog fronta dovuče snage potrebne za sprečavanje proboja i što je izabrani pravac, zbog prilično dobre pošumljenosti, štitiio naše snage od udara neprijateljske avijacije. S druge strane, teška prohodnost pravca i ispre-sijecanost zemljišta nijesu mnogo smetale našim divizijama, pošto su se one prethodno oslobodile teške ratne tehnike (artiljerije, tenkova), dok je za neprijatelja zasićenog tehnikom taj pravac bio nepodesan.

Pregrupisavanje snaga uoči proboja

Pregrupisavanje uoči proboja pretstavlja jednu od najtežih mjera koju operativna grupacija treba da sprovodi u toku priprema za proboj.

Zato komanda okruženih snaga o ovome mora da vodi računa još u toku borbe u okruženju,⁴⁾ sa težnjom da tako rasporedi i angažuje svoje snage na prednjem kraju i stvori rezerve da u momentu proboja ne bude nikakve potrebe za nekim većim pregrupisavanjem. No, to je praktično vrlo teško obezbijediti u punoj mjeri, prije svega, zato što će okružena komanda rijetko kada unaprijed znati kad će dobiti naređenje ili odobrenje za proboj iz okruženja. Sem toga, aktivnost okružavajućeg neprijatelja utiče u velikoj mjeri na to gdje će, kada i koje snage komanda okružene grupacije upotrebiti za stabilizaciju svog kružnog fronta, bez obzira na to što ona može da osigura sebi u određenom periodu borbe u okruženju izvjesnu inicijativu. Ako tome dodamo još i činjenicu da su uslijed teških borbi okružene snage iscrpene, rastegnute duž širokog fronta, i da neprijatelj, po pravilu, ne prekida svoju aktivnost duž čitavog kružnog fronta, a s druge strane, da je za uspješan proboj potrebno koncentrisati na relativno uskom otsjeku glavninu okruženih snaga, tek onda postaje jasno kakve poteškoće za komandovanje pretstavlja izvršenje pregrupisavanja, odnosno koncentracije snaga pred otsjekom fronta predviđenog za proboj. Ipak, uz vješto, umješno i odlučno prilagođenje tom pitanju moguće je izvršiti takvu pregrupaciju snaga koja obezbjeđuje uspješan proboj iz okruženja. U svakom slučaju, korisno je pri tome držati se, pored ostalog, i nekih normi i principa, koji su se iskristalisali na osnovu ratnog iskustva.

Prije svega, treba reći par riječi o prostornoj i vremenskoj mogućnosti pregrupacije. Ako uzmemo u obzir da okružene snage redovno vrše proboj iz okruženja neposredno prije nego što neprijatelj pretvori operativno okruženje u taktičko, onda jedinice koje se u toku pregrupacije prebacuju s najudaljenijeg otsjeka fronta na otsjek predviđen za proboj mogu to izvršiti jednim usiljenim maršem. Za smjenu i postrojanje borbenog poretka za proboj dovoljna je jedna noć. Znači, pregrupacija snaga, načelno, može početi u D-2, a završiti se u D, pri čemu D znači dan proboja. Ovo već samo po sebi ne samo da garantuje tajnost pregrupisavanja, nego može i da iznenadi okružavajućeg.

Dalje, ratna praksa je pokazala da je za uspješno izvršenje proboja potrebno privući pretežni dio glavnine svih okruženih snaga, s tim da se u zaštitnici ostave minimalne snage i sredstva. Oni komandanti koji su se odlučivali da uspjeh svoga proboja obezbijede jakim zaštitnicama, onemogućavali su snažan, silovit udar svog prvog, udarnog ešelona (ešelon proboja). Naprotiv, ukoliko je ešelon proboja bio jači i snažniji, utoliko i njegov prvi nalet bio silniji i uspješniji, utoliko je probijanje obruča bilo brže, tempo nastupanja veći, a samim tim i potreba da se zaštitnica dugo bori na pojedinim zaštitnim manevarskim linijama manja i po vremenu kraća. Međutim, ako se prvi, udarni ešelon oslabi na račun ojačanja zaštitnice, vrlo je malo vjerovatno da će i tako ojačana zaštitnica moći da izdrži pritisak neprijatelja toliko dugo dok oslabljeni prvi ešelon uspije da probije kružni front i da izađe iz okruženja.

⁴⁾ Vidi navedeni članak, »Vojno delo«, broj 6/1951.

Osim toga, iskustvo je pokazalo da je za uspješno izvršenje proboja potrebno da se na predviđeni ostsjek fronta proboja privuku najspособnije, najsvježije, najprodornije jedinice, čak i onda ako bi to bilo skopčano sa većim pregrupisavanjem. Tako je, naprimjer, za izvršenje proboja iz okruženja operativne grupacije NOVJ, za vrijeme Pete neprijateljske ofanzive, naš Vrhovni štab na ostsjek proboja Vučevo — Čurevo privukao dvije svoje najbolje divizije — Prvu i Drugu proletersku — bez obzira na to što su one dotle bile angažovane u borbi na prednjem kraju na sasvim suprotnoj strani kružnog fronta, tj. na liniji Brodarevo — Bijelo Polje (Prva proleterska divizija) i Mojkovac — Kolašin (Druga proleterska divizija).

Najzad, punu pažnju zaslužuje primjena principa da pregrupisavanje treba vršiti skriveno (noću, preko pošumljenih terena, pod zaštitom magle, pod zaštitom dimnih zavjesa i sl.); da treba težiti da se pregrupisavanje izvede sa što manje smjena i pokreta jedinica, a osobito da se izbjegavaju izlišna ukrštanja jedinica, u okruženom rejonu; da povlačenje određenih jedinica sa prednjeg kraja treba maskirati najžešćim demonstracijama duž čitavog fronta, a osobito na ostsjecima gdje se vrši smjena i s kojih se odvlače jedinice. Posebnu pažnju zaslužuje zahtjev da pregrupisavanje snaga treba vršiti po unaprijed pripremljenom i razrađenom planu, nastojeći da kritično vrijeme pregrupisavanja bude što kraće, kao i da grupisanje svih snaga na predviđenom ostsjeku proboja treba izvršiti jednovremeno uoči proboja. Svaka neodlučnost i predošišljanje, svako gubljenje vremena pri ovome, znači otežavati, pa čak i dovoditi u pitanje, sam uspjeh proboja. No, potpuno je nerealno misliti da se tako krupni pokreti pri koncentraciji snaga unutar okruženog rejona mogu izvesti da ih neprijatelj uopće ne primjeti. Naprotiv, treba pretpostavljati da će i okružavajući — čak i pored najveće moguće tajnosti, prikrivenosti i maskiranja — prema stepenu otkrivanja mjera i namjera okruženog, poduzeti odgovarajuće pregrupisavanje.

Ova činjenica, odnosno mogućnost pojave novih snaga okružavajućeg pred izabranim ostsjekom i na izabranom pravcu proboja, ne smije nikako pokolebati okruženog u njegovoj ranijoj odluci i navesti ga da čeka, ili da bira novi ostsjek i novi pravac proboja. Ovo isto važi i za sam tok proboja, koji ne trpi nikakva oklijevanja. Nešto slično dogodilo se s glavnom operativnom grupom NOVJ pri proboju iz okruženja u toku Pete ofanzive, čime je ne samo početak nego i sam tok proboja bio mnogo otežan.⁵⁾

Maskiranje

Operativno i taktičko maskiranje ima ogroman značaj za uspješno izvršenje svih priprema proboja, a posebno za pregrupisavanje snaga okružene grupacije. Dok taktičko maskiranje ima za cilj da od neprijatelja sakrije uopće svaki pokret i dejstvo sopstvenih snaga unutar okruženog rejona, dotle je osnovni cilj operativnog maskiranja da neprijatelj ne osjeti ni približno kad se i na kom ostsjeku priprema proboj i u kom

⁵⁾ Vidi, Đ. Kladarin, cit. knjiga, str. 326—366.

pravcu će on biti izveden. Izenađenje, koje ovdje igra tako važnu ulogu, obezbjeđuje se u prvom redu baš operativnim maskiranjem. Može se reći da će proboj teško uspjeti ako neprijatelj sigurno i blagovremeno otkrije pripreme za proboj, ako otkrije vrijeme početka, otsjek i pravac proboja.

Operativno maskiranje u cilju iznađenja vrši se po jedinstvenom planu komande okružene grupacije. U njemu treba točno precizirati: ko, kada, gdje, kako i čime vrši maskiranje. Kao dobro smišljen i uspjeo primjer operativnog maskiranja, prije i uoči proboja iz okruženja, može se navesti rad ranije spomenute njemačke operativne grupacije »Stemmermann«⁶⁾ jačine dva korpusa, koja je unutar pojasa okruženja plan-ski vršila niz pokreta u cilju zavaravanja i tako do zadnjeg časa držala u tajnosti pravac proboja. Osim toga, ona je stalno održavala radiovezu s jednim korpusom van okruženja koji se nalazio na sasvim suprotnoj strani od izabranog otsjeka fronta za proboj; u radiodepeši jedne od okruženih divizija namjerno je dat lažan podatak da će se probiti na jednom dijelu fronta koji je bio u suprotnom pravcu od stvarno predviđenog za proboj; pušteno je iz okruženja 50 ranije zarobljenih Rusa kojima je rečeno da nema više hrane u rejonu okruženja, itd.

Sredstva i metodi izvođenja operativnog maskiranja ne razlikuju se, dakle, od onog u odbrani, napadu ili ma kom drugom vidu borbenih dejstava armije. No, ipak, zaslužuje da se posebno istakne specifičnost pomenutih pokreta trupa unutar okruženja, što, svakako, treba da sačinjava osnovu plana maskiranja u tim uslovima. Naime, okružena grupacija je redovito u mogućnosti da vrši izbor između više otsjeka i pravaca koji bi po svojim osobinama mogli doći u obzir za proboj. Međutim, i napadač, još dok planira okruženje, vodi računa o tim otsjecima i pravcima, te im pri ostvarenju okruženja i posvećuje naročitu pažnju u svakom pogledu, bacajući na njih najjače snage. Okružena grupacija, vršeći stvarne protivnapade, protivudare ili oštre demonstrativne napade baš na tim pravcima, neprestano primorava neprijatelja da na njih dovladi nova pojačanja. Prema tome, okružena grupacija, samim biranjem manje vjerojatnih otsjeka i pravaca proboja, na izvjestan način vrši i operativno maskiranje. To treba produžiti u toku čitave borbe u okruženju, uključujući tu i period smjene i pregrupisavanja snaga za izvršenje proboja, da bi se neprijatelj primorao da na taj pravac privuče sve ili veći dio svojih rezervi i tako sam olakša proboj okruženog u nekom drugom pravcu. Dobar primjer za ovo, iako je do njega došlo djelomično slučajno, imamo u dejstvima Glavne operativne grupacije NOVJ u toku Pete neprijateljske ofanzive, koja je dijelom snaga 2 proleterske divizije ispoljila snažna dejstva u pravcu Bioča. Njemci su to ocijenili kao pokušaj proboja naših snaga prema Albaniji, te su na taj svoj inače jak sektor fronta brzo počeli prebacivati još i nova pojačanja s ostalih sektora kružnog fronta.

U vezi s ovim možda će biti korisno da se ovdje detaljnije osvrnemo na pravac proboja u pozadinu neprijatelja. Prema dosadašnjoj praksi, kao i prema postavkama borbenih pravila većine savremenih ar-

⁶⁾ Vidi navedeni članak u »Vojnom delu«, broj 7/1955.

mija, predviđa se proboj okruženih jedinica jedino u pravcu glavnih snaga svoje više komande. Zbog toga je u Drugom svjetskom ratu, u svim operacijama okružavanja, najslabiji dio kružnog fronta okružavajućeg bio onaj koji je bio okrenut u pravcu njegove pozadine. Iskustvo iz naše prakse u toku NOR-a unijelo je u gore pomenuti princip izvjesnu novost, koja bi se mogla, otprilike, formirati ovako: okružene snage mogu se probijati iz okruženja, kada za to dođe momenat, u bilo kom pravcu, pa prema tome i u pravcu pozadine neprijatelja, gdje mu mogu nanijeti veće gubitke, u većoj mjeri dezorganizovati njegovo nastupanje i uspješnije smanjiti tempo njegovog nadiranja, nego ako se probiju u pravcu glavnih snaga svoje pretpostavljene komande. Ovo je moguće i preporučljivo izvoditi tim prije što skoro nijedna savremena armija, po svojim teorijskim shvatanjima, to ne očekuje. Ovakav izbor otsjeka i pravca proboja preporučljiv je i moguć naročito onda kad okružena grupacija vodi borbu u svojoj zemlji. Naravno, sasvim je drugo pitanje da li bi takva grupacija poslije proboja djelovala kao cjelina (što je manje izvodljivo) ili bi se podijelila na niz više-manje odvojenih partizanskih odreda ili samostalnih brigada, pa i većih formacija.

Kada je, januara 1943 godine, 4 slavonska divizija NOVJ okružila već pomenutu bojnu 3 gorske ustaške divizije u rejonu Voćin, onda je onaj dio našeg kružnog fronta koji je dijelio našu duboku pozadinu od okruženog neprijatelja (tj. na pravcu Voćin — Zvečevo) bio gotovo prazan, i da je neprijatelj imao smjelosti da se probije prema Zvečevu, a ne prema Đulavesu, mogao je, takoreći, bez gubitaka izaći iz okruženja, a kasnije se zaobilaznim pravcem spojiti sa svojom glavinom u Đulavesu.

Odluka za proboj

Na osnovu svestrane procene situacije i odobrenja pretpostavljenog starješine, komandant okružene operativne grupacije donosi svoju odluku za proboj iz okruženja koja bi trebala da sadrži slijedeće podatke: ideju o formi manevra za proboj; otsjek fronta proboja i pravac proboja; postrojavanje borbenog poretka za izvršenje proboja; bliži i slijedeći zadatci grupacije pri probouju; mjesto i zadatke pojedinih elemenata borbenog poretka; način sadejstva između rodova vojske i između pojedinih elemenata borbenog poretka; točno vrijeme početka proboja; osnovne odredbe za taktičko i operativno maskiranje priprema proboja; red hitnosti masovnih rušenja pri probouju; način komandovanja i veze; mjesto gdje će se nalaziti komanda grupacije i potčinjene komande u toku proboja.

Neka pitanja materijalnog obezbjeđenja proboja

Da bismo pravilno postavili ovaj problem, potrebno je prethodno razmotriti pitanje trajanja proboja operativne grupacije iz okruženja.

Praktični primjeri iz Drugog svjetskog rata i praksa našeg NOR-a daju nam po ovom pitanju relativno vrlo šaroliku sliku. Tako su, naprimjer, 1941 godine u rejonu Novgoroda proboj iz okruženja 67 sovjetske divizije i njeno spajanje s glavinom armije trajali pet dana; 19 sovjets-

skoj diviziji, koja se u jesen 1942 godine probijala iz okruženja u rejonu Tule, trebalo je za spajanje sa glavninom svoje armije 3 dana; manji dijelovi deset njemačkih divizija koji su se probili iz rejona Korsunj — Ševčenskovskog okruženja, februara 1944 godine, utrošili su 6 dana dok su se spojili sa glavninom svoje armijske grupe; naših pet divizija, koje su 7 marta 1943 godine probile taktički обруч okruženja u rejonu Mostar, vodile su borbu u toku proboja još 16 dana dok su izišle na operativnu prostoriju slobodnu od dejstva neprijateljskih snaga koje su ih okružavale; za proboj iz okruženja juna 1943 godine (rejon Žabljak) bilo je potrebno toj istoj grupaciji 24 dana dok je izišla na operativnu prostoriju van dejstva neprijateljskih snaga privučenih za to okruženje; VI slavonski korpus NOVJ probio se iz okruženja u proljeće 1944 godine u roku od tri dana, itd.

Kao što se iz navedenih primjera vidi, ne postoji neka osobita ujednačenost rokova za izvršenje proboja. Ipak, srednje vrijeme trajanja proboja kreće se oko 5—6 dana. Ova relativna neujednačenost sasvim je razumljiva ako imamo u vidu da vremensko trajanje proboja zavisi od čitavog niza faktora, od kojih su najvažniji: udaljenost okružene grupacije od svojih glavnih snaga; kvalitativni i kvantitativni odnos snaga okruženog i okružavajućeg u momentu proboja; sastav i stanje okružene grupacije; uslovi zemljišta, godišnje doba i meteorološke pojave; stepen stabilnosti vanjskog fronta; opseg pomoći koju glavne snage mogu pružiti okruženoj grupaciji u toku proboja (jačina deblokirajuće grupacije); organizacioni i ostali kvaliteti komandnog sastava okružene grupacije, itd.

Pa ipak, ako uzmemo u obzir srednje uslove u pogledu svih tih momenata, i ako imamo u vidu da srednja udaljenost grupacije u okruženju od glavnih snaga van okruženja najčešće ne prelazi preko 100 km (što proizlazi iz same zakonitosti razvoja i dubine frontovskih operacija u savremenim uslovima), da srednji dnevni tempo prodiranja grupacije pri uslovima okruženja iznosi oko 10—15 km, onda proizlazi da će srednje trajanje proboja iznositi oko 6—7 dana.

Ova srednja norma, iskonstruisana pomoću iskustva i teoriskog razmatranja, može da posluži materijalnim organima okružene grupacije samo kao orijentacija pri planiranju njenog snabdijevanja municijom, gorivom i hranom uoči proboja. Naravno, u svakom konkretnom slučaju najstarija okružena komanda moraće izvršiti proračun vremena potrebnog za pretstojeći proboj, uzimajući u obzir i gore navedene faktore, i s njim upoznati svoje materijalne organe.

Ipak, ni ovako dobiven konkretni proračun vremena nije još sam po sebi dovoljan za realne materijalne proračune, već treba pri tome

uzeti u obzir još neke momente. Tako, pri proračunu potrebne municije treba, prije svega, uzeti u obzir da u toku čitavog proboja žestina borbe ni izdaleka nije jednaka svakog dana. Razumljivo je da su najžešće borbe prvog dana, a već slijedećeg dana može sasvim i da ne bude borbe. Ponovno će doći do žešće borbe poslije 2—3 dana ako neprijatelj uspije da prikupi potrebne rezerve i ako pokuša da oformi novo okruženje, ali, ni ove borbe ne mogu više biti žestoke kao one prvog dana. Do vrlo žestokih borbi može da dođe i posljednjih 1—2 dana, tj. kad grupacija bude probijala vanjski front neprijatelja, koji se nalazi u neposrednom dodiru sa glavnim snagama van okruženja. U cjelini uzev, može se reći da obično oko 50% vremena potrebnog nekoj grupaciji da stigne do glavnine van okruženja protekne u vidu vrlo slabih ili nikakvih borbi. Prema tome, mogla bi se kao neka orijentirna norma uzeti postavka da okruženu grupaciju treba snabdjeti municijom uoči proboja za 3—4 dana borbe ili sa najmanje 1—1,5 b/k municije.

Ukoliko okružena grupacija uoči proboja raspolaže s većim količinama municije (što će praktično biti rijetko slučaj), najzgodnije je da se taj višak preda trećem ešelonu (zaštitnoj grupi) da bi ga on koristio uz najveći mogući režim vatre, za povećanje svoje inače relativno slabe gustine vatre.

Pri snabdijevanju grupacije gorivom, osnovna norma ne treba da bude predviđeni broj dana trajanja proboja, nego broj kilometara od rejona okruženja do glavnih snaga van okruženja ili do spajanja sa deblokirajućom grupom, ako se ova predviđa za obezbjeđenje proboja. Pritom treba imati u vidu da će se pretežna većina vozila kojima grupacija raspolaže u probouju kretati uglavnom pravo — po osi pravca proboja. Samo jedan, relativno mali broj vozila, uključenih u razne pokretne rezerve, može doći u obzir za manevrovanje napred i nazad, lijevo i desno od tog pravca, te će zahtijevati veće količine goriva.

Kolonu, odnosno specijalni (pozadinski) ešelon, treba minimalno opterećivati hranom i pretežnim dijelom se orijentirati na plijen i mjesna sredstva, pošto je praktično malo vjerovatno da će biti slobodnih vozila za intendantsku komoru. Ogromna količina raspoloživih vozila angažovaće se za transport ranjenika. Treba težiti da se borci snabdiju sa 2—3 obroka suhe hrane vodeći računa da se te dodijeljene količine, raspodijele za ravnomjeran utrošak na čitavo vrijeme trajanja proboja. Osim toga, naše iskustvo iz NOR-a pokazalo je da je za ljudsku hranu u ovako kritičnim momentima upotrebljiva i iscrpena ili ranjena stoka. Stočna hrana osobito će malo doći u obzir za transport. Ishrana stoke uglavnom će bazirati na mjesnim sredstvima, kao što je pokazalo naše iskustvo.

Općenito govoreći, ratno iskustvo nas uči da i pozadinske dijelove (specijalni ešelon treba svesti na što manju mjeru, jer on sam po sebi pretstavlja balast u svima vidovima borbe, a posebno pri probodu neke grupacije iz okruženja. Redovno će pogrešiti onaj komandant koji bi poput komandanta 97 njemačkog korpusa,⁷⁾ htio da pored borbenih trupa izvuče iz okruženja i čitav specijalni ešelon.

Ovdje je iznijeto nekoliko važnih načela koja u svakom slučaju treba da imaju u vidu materijalni organi pri organizaciji i pripremi proboda iz okruženja. Osim toga, za pojedine konkretne slučajeve, da bi materijalni organi što približnije proračunali kolike će količine raznog materijala morati uništiti prije proboda a koliko će ponijeti sa sobom, mora se imati u vidu da to zavisi od niza konkretnih uslova, kao naprimjer: od predviđenog broja dana trajanja proboda, odnosno od ukupne dužine puta koji će trebati da prevale dotična grupacija; od zauzetosti transporta za druge prioritetne zadatke, kao što su transport ranjenih i bolesnih, borbene rezerve, i sl.; od prohodnosti zemljišta podesnog za upotrebu motorizovanog i mehanizovanog dijela grupacije; od maksimalno mogućeg ličnog opterećenja svakog pojedinog borca u konkretnom slučaju; od mentaliteta i svijesti svakog pojedinog borca (od sposobnosti i ozbiljnosti shvatanja potrebe ekonomisanja materijalom, od čvrste marševske i borbene discipline, od čvrste ruke starješinskog sastava, i sl.), itd.

Naša iskustva iz NOR-a pokazala su da se u osobito teškim borbenim situacijama naš borac radije opterećuje municijom nego hranom. Naš vojnik je izdržljiv u gladi i na njegovo raspoloženje i moral lošije djeluje nedostatak municije nego nedostatak hrane. Određivanje prioriteta opterećenja boraca municijom ili hranom prema mentalitetu vojnika u osnovi je, dakle, pravilno i zaslužuje punu pažnju pri rešavanju ovoga pitanja.

⁷⁾ Vidi, general-potpukovnik Jakšić Pavle, »Oslobodilački pohod na Trst«, izd. »Vojno delo«, 1952, str. 296 i 309.

КАКО СМАЊИТИ ГУБИТКЕ ОД ВАТРЕ

Овај проблем, који је забрињавао све ратнике још од појаве ватреног оружја, данас се јавља у најоштријој форми. Појава ватреног оружја изазвала је велике промене у борбеним постројима и тактици ратовања. Упоредо са развојем бацачког и ватреног оружја пешадија је прелазила од густих и дубоких правоуглих просторија (фаланги) на све плиће и плиће построје. Тако су настајали и одумирали пореци у три (затим два) борбена реда, батаљонске колоне, троврсни строј у две линије (линиска тактика), док се није дошло до данашњег потпуно растреситог стрељачког строја. Да би избегли губитке од ватре, пешаци су морали да мењају ставове за гађање (смањивањем сопствене силуете), да користе неравнине земљишта, да се укопавају у земљу, заклањају иза разних заклона од камена, земље, дрвета, армираног бетона, оклопа, итд. Поред тога, брзометност и убитачност ватреног оружја натеривала их је да се на бојишту крећу већом брзином, да примењују целисходније маневре и да повећавају и тачност сопствене ватре. Али све то ипак још није било довољно да се избегну велики губици.

Док се пешадија тако довијала и сналазила, дотле су војни конструктори стално проналазили све јача оружја, укључујући ту и савремено нуклеарно наоружање за масовно уништавање. Поред тога, они и даље усавршавају класично наоружање повећањем његове ефикасности, домета и разорног дејства. Међутим, пешадија није капитулирала ни пред најстрашнијим оружјем, већ је и даље остала „царица“ бојног поља и најглавнији чинилац победе.

Али, усавршавање класичног и појава новог оружја изазвали су повећане губитке живе силе уопште. При томе се примећује да је пешак у задњој деценији ипак нешто заостао иза конструктора — да не иде укорак са напретком технике. Против дејства првих топова и митраљеца, чија се брзометност и ефикасност не може ни упоредити са савременим достигнућима, пешак се кроз историју борио сопственом ватром, фортификацијом, маневром, расутим борбеним поретком и применом нове тактике — сетимо се Делиграда и боја на Мишару. Он се тим истим елементима користи и данас, и то, по моме мишљењу, само њима. Истина, он је ове елементе сопствене заштите усавршавао по мери јачања ватре, али не увек у одговарајућој размери. Оштрија диспропорција у овом погледу уочава се од друге половине Другог светског рата па наовамо.

Док је за задњих 100—150 година брзометност оружја, у односу на Наполеонову епоху, порасла за око 50 пута, догле се покретљивост пешака (трупe) на бојном пољу повећала за свега око три пута (ако се не рачуна још увек ограничена примена оклопних транспортера). Зона успешног дејства артиљерских граната (благодарећи повећању домета и брзометности) порасла је за то време око пет пута, а ако се томе дода још и нова, стратегиска артиљерија (авијација и дириговани пројектили), онда је тај пораст заиста фантастичан. Истина, томе су дејству супротстављени челик и бетон, али само за ограничен број људи, па и тај се систем сталне фортификације све више напушта и замењује објектима пољске фортификације.

Поред свега тога, борбени поредак од Наполеонове епохе до данас мање је напредовао у поређењу са изнетим чињеницама о напретку технике и ватре и није се довољно прилагодио новим условима, јер је још увек задржао тенденцију прикупљања (масовних пробоја и груписања) живе силе. Према томе, ово има за последицу пораст губитака, иако на њих утичу још и неки други елементи (као, например, фортификација, тактика и маскирне мере одговарајућих јединица). Ове су чињенице интересантне и зато нас наводе на дубља размисљања.

У Другом светском рату су само СССР и Немачка од укупно око 35 милиона војника имали преко 25 милиона избачених из строја у мртвим, рањеним и оболелим, што износи око 70%.¹⁾ Од њих је приличан број регистрован у губицима просечно и 2—3 пута (рањени, излечени, поново рањени, итд.). Према руским подацима, Немци су само у Стаљинградској бици имали близу милион избачених из строја од дејства ватре (на пример, 29 немачка мд имала је само од 1—16 септембра 6.003 мртвих и рањених). У Првом светском рату, 17 највећих зарањених држава имало је 28 милиона мртвих, рањених и оболелих (од укупно 70 милиона) војника,²⁾ тј. око 40%. Дакле, проценат губитака од 40% из Првог светског рата порастао је на 70% у Другом светском рату. Ако се има у виду да је у Првом светском рату већи број војника страдао од зиме и болести но у Другом, онда се ова разлика између процената губитака од ватре још више повећава. При овоме се не би могло рећи да је пораст губитака настао само услед повећања бројности армија, већ би се пре могло закључити да је он био последица пораста ефикасности ватре (појава нових ватрених средстава велике разорне моћи) и заостајања еволуције борбеног поретка, а донекле и тактике, иза развоја технике.

22 немачка пешадиска дивизија је за годину дана (од 22 јуна 1941 до 30 јуна 1942 године) имала на Источном фронту 4.500 мртвих, и то под условима прилично дезорганизоване совјетске одбране и релативно слабе густине њене ватре и при дејству на помоћном оперативском правцу (Јужна Украјина). Ова дивизија (коју су заробиле наше јединице на простору Забок — Цеље) изгубила је до краја рата (у Гр-

¹⁾ „Bilanz des zweiten Weltkrieges“, стр. 442—446.

²⁾ Општа војна историја — Први светски рат, стр. 147 — Прилог 3.

чкој и Југославији) три пута више мртвих и рањених него што је износило њено бројно стање на почетку рата.

2 пешадиска дивизија 8 америчке армије у Корејском рату је само за месец дана (октобар 1951) изгубила од ватре 3.181 човека, и то у фази када нису извођене неке велике операције (није била на правцу главног удара) и у време када је јужна страна имала апсолутну превласт у ваздуху.³⁾ Губици Северне стране (чија је техничка опрема била далеко слабија) свакако су били још већи, али о томе нема конкретних података.

Ова четири податка из три разна рата убедљиво говоре да су се губици од ватре класичног наоружања из једног рата у други све више повећавали. Узимајући у обзир још и далеко веће могућности ватре комбинованог (најмодернијег и конвенционалног) оружја долази се до закључка да ипак нешто није потпуно у реду са тактиком и борбеним порецима.

Нуклеарно оружје је факат са којим се мора рачунати (ако би дошло до рата), па ма колико се водила борба против његове примене. Чињеница је, такође, и то да против њега досада ништа озбиљније није предузето у тактици и борбеним постројима. Зато се обично и говори: „да се војници спремају за препрошли, а инжењери и научници за будући рат“. Иако се војници не могу помирити са оваквом констатацијом, ипак морају признати да она има извесног основа, зато што нису баш увек ишли у корак са научницима и што су у прошлости дозвољавали да им научници приреде нека изненађења. Виталност и сналажљивост војника помагале су да се таква изненађења савладају без неких великих потреса, али је питање да ли би се у томе успело и убудуће ако би се дозволила нека већа изненађења. Ово тим пре што би изненађења у атомској ери била много кобнија од изненађења у прошлости. Због тога се не може ничим оправдати несхватање потребе озбиљнијих промена и допуна у досадашњим тактичким принципима и поступцима.⁴⁾

Из предњег излагања види се да је кроз читаву војну историју појава сваког новог оружја изазивала извесне промене у тактици и борбеним порецима. Тако је, на пример, појава ватреног оружја изазвала праву револуцију у овом погледу, а доцније његово усавршавање проузроковало је одговарајуће мање или веће измене.

Упоређењем старог ручнобацачког оружја са ватреним (стрела на лук и мускета) и класичног топа са нуклеарним долази се до ових закључака:

Мускета — први познатији претставник ватреног оружја — била је малог дмета и јако ограничена у брзини гађања. На први поглед, изгледа да је мускета имала малу предност над стрелом и да је то

³⁾ „Us Army Combat forces Journal“, децембар, 1953.

⁴⁾ Сваку дискусију о томе да ли ће доћи до употребе нуклеарног оружја или не, у смислу потребе реформи, сматрам беспредметном. Јер, управо, ако се и постигне његова забрана тиме се даљи развој ратне технике неће моћи зауставити. Одмах ће се појављивати нова оружја велике моћи, која ће имати сличан утицај на ратоводство.

незнатан квалитативан скок. Међутим, масирани поредак фаланге или неког другог сличног построја у тим условима свакако је постао бесмислица. Зато је кохезија масе морала уступити место новом елементу — маневру. Пошто пешадија није била способна да се одмах прилагоди овој новини, то је она задуго изгубила улогу сувереног господара бојног поља, мада за то има и других разлога. Тај процес реформи у феудализму био је врло спор из познатих узрока (општа стагнација, мрачњаштво итд.) и у војној историји познат је под називом „епоха коњице“. Али се на основу тога не сме претпоставити да би се тако спора еволуција могла догодити и у наше доба.

По мом мишљењу, нуклеарни топ учинио је већи квалитативни скок у односу на класични но мускета у односу на стрелу. Зато, ако желимо да убудуће избегнемо повећане губитке, морамо већ сада почети да се прилагођавамо (првенствено у погледу тактике и борбених построја) нуклеарном и великом порасту моћи класичног оружја. А како и одакле треба почети у овом правцу, то је веома деликатно и тешко питање, о коме ћу ипак покушати да изнесем своје мишљење.

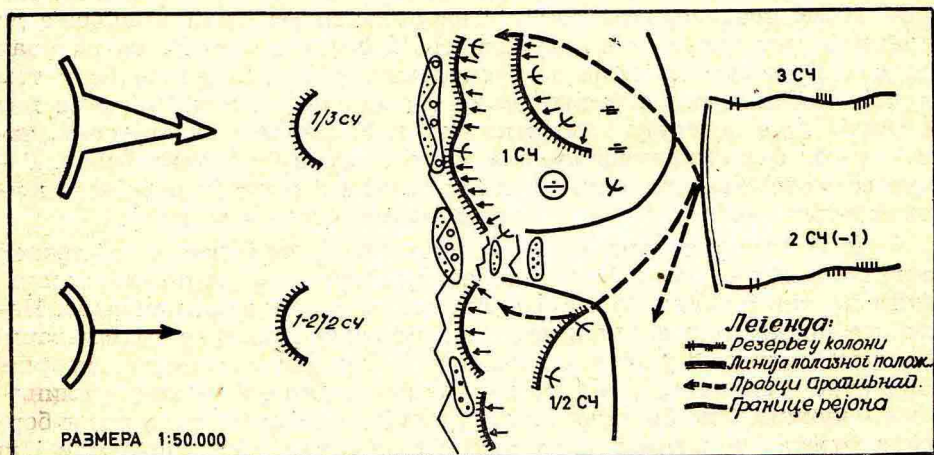
У одбрани

По мом мишљењу, прво треба смањити густину живе силе за најмање 50% (од норми стечених искуством из Другог светског рата). То се у првом реду односи на досадашњи главни положај, на коме је (нарочито на тежишту) густина стварно забрињавајућа. Смањење густине живе силе, под условом да густина ватре на одговарајућим правцима остане иста или да буде још и већа, могло би се постићи:

а) Увођењем већег броја брзометних аутоматских оруђа (пушкомитраљеза и лаких митраљеза), снабдених прецизним оптичким инструментима, тако да сваки трећи борац буде наоружан таквим оружјем. Тада би пешадиски батаљон садашњег бројног стања могао бранити исту ширину фронта са упола мање људства, док би се његова друга половина могла налазити негде позади у склоништима и на већем простору по водовима или четама у колони, одакле би се, у случају потребе могла брзо сасредити ка жељеној тачки или рејону. Тако добијена резерва могла би се користити делом за попуни губитака на главном положају, а главнином за извођење противнапада. При томе би било нужно да резерве буду увек укопане, иако имају облик колоне (скица бр. 1). Дакле, овако пренаоружане јединице садашњег бројног стања могле би бранити двапут шире фронтине или исте ширине одбранбених фронтине, ако би се њихово бројно стање смањило за једну половину.

б) Смањењем броја послуге митраљеза, минобацача и топова у одбрани за 50%, тако да пушкомитраљез послужује само 1 човек, митраљез 2 човека, минобацач и топ 3 човека, с тим да се остатак послуге налази у резерви. Ефикасност и густина ватре могле би се појачати снабдевањем ових оруђа dobrим оптичким нишанима, бољим увежбавањем послуге и најмање двоструким повећањем броја пушкомитраљеза.

в) Извесним повећањем међупростора између чета и водава, али тако да се ти међупростори ипак могу тући бочном и косом митралеском ватром са обе стране и да се у њима изврши запречавање. Овакве мере биле би умесне и корисне нарочито онда када се очекује дејство нуклеарног оружја по батаљонским рејонима, који, у том случају, и ако би били ужи, не би много ојачали одбрану, а имали би знатно веће губитке. Поред тога, за свако аутоматско оружје требало би изабрати или израдити најмање по 3 заклона, које би у току одбијања непријатељског напада требало мењати у циљу деконцентрације непријатељске ватре. Најзад, требало би напустити класичну структуру данашње одбране и применити одбрану по борбеним положајима (фронталним, косим и управним у односу на фронт непријатеља и правац његовог наступања) који би се налазили на већем међусобном

Скица бр. 1

отстојању. Све досадашње норме у односу на дубину, ширину и број линија на једном положају и број положаја за једну јединицу требало би одбацити, тако да би један борбени положај могао имати 1—3, па чак и више линија, а једна јединица, на пример пешадиски пук, могла би да брани један, два или три положаја, што би зависило од карактера одбране. Задатке јединица требало би постављати искључиво по правцима (оперативним, тактичким, нападним) и давати десну и леву границу (ако има суседа), а код задржавајуће одбране и линије и време на којима, односно докле треба задржавати или зауставити непријатеља. Све остало требало би препустити извршиоцу.

Места и начин распореда резерви, такође би требало прилагодити новим условима. Досада је свака резерва (или II ешелон) обично поседала један одређени положај позади I ешелона, без обзира на то да ли је она предвиђена за извршење противнапада или само за прихват. На први поглед, то изгледа оправдано због потребе за благовре-

меним извршењем противнапада и ради избегавања ефикасне непријатељске ватре, али је нецелисходно зато што се обично предвиђа, на пример, да батаљонска резерва поседа трећи ров, пуковска међуположај, дивизиска — резервни положај, итд. и што су отстојања између њих доста мала и нормирана. Ради тога, технички добро опремљен нападач може од самог почетка напада (арт. припреме) да туче јаком артиљериском ватром и I ешелон и резерве (и то резерве много дуже него I ешелон, тако да су неке од њих и пре увођења у борбу трпеле веће губитке од I ешелона). Зато се поставља питање: да ли је оправдано да се све резерве (закључно са дивизиским) још од самог почетка излажу ефикасној артиљериској ватри. По моме мишљењу, у највише случајева то није ни оправдано ни потребно, иако ће бити изузетака када ће положаји тих резерви морати да буду и ближи. Заправо ово питање треба гледати кроз призму тактичке намене самих резерви. При томе се не може прихватити мишљење да бранилац, начелно, треба да уводи своје резерве тек пошто нападач увече (или истроши) своје за степен веће резерве, јер би се у том случају понекад могло десити да се дивизиске резерве употребе иза положаја које поседују у почетку борбе. У оваквим случајевима, заиста, не би било никаквог смисла да те резерве буду тако близу. Разуме се, повећање отстојања резерви намеће и потребу повећања њихове покретљивости (моторизацијом, лакшом опремом, итд.).

Међутим, у правилима се не предвиђа, а ни у наставној пракси се не примењује, употреба браничевих резерви најпре против мањих, затим против једнаких и, најзад, против већих резерви нападача. Наиме, не практикује се, на пример, да дивизиске резерве (II ешелони) браниоца, одмах по увођењу нападачевих пуковских резерви, изврше изненадне и силовите ударе на његове бокове које би у току уклињавања изложио. Оне би тако најпре разбијале тај део нападачевог борбеног поретка, а затим би се у току борбе такви удари поновили још неколико пута (по увођењу осталих резерви), чиме би се омогућило стварање повољног односа снага и почесно тучење нападача. Ако би тактичке резерве имале овакву намену онда би било оправдано да њихово место буде ближе I ешелону. Разумљиво је да се резерве могу овако употребити само у одређеним, повољним условима (нарочито у погледу земљишта) и када не прети опасност да ће ти противнапади једновремено наићи и на остале нападачеве резерве. Зато они морају бити тако силовити и брзи да потпуно изненаде нападача и да се могу завршити пре но што он буде у могућности да интервенише следећим ешелонима (резервама).

Ако би се увеле овакве и сличне измене у одбрани, онда нападач, по моме мишљењу, не би више био у стању да планира тачну ватру на већој дубини браничевих положаја, а тиме би се свакако смањили и браничеви губици. Поред тога за сваку отсудну одбрану, која се организује ван додира са непријатељем, требало би обезбедити најмање четири дана времена за фортификациско уређење. У противном, одбрану на брзу руку не би требало изводити отсудно (сем у изузетним случајевима, на пример, одбрану линија у оквиру офанзивних

операција и сл.), јер би то било нецелисходно жртвовање људских живота. Свакако, ово ће много зависити од техничке опремљености нападача и степена његове спремности да у конкретном случају одмах крене у напад. А ако се узме гори случај (да је нападач технички добро опремљен и спреман да одмах отпочне напад) онда ће он бити у стању да сасреди такву ватру која би неукопаном браниоцу нанела велике губитке, сем на неком нарочито подесном земљишту које би ове губитке донекле ублажило. То нарочито потврђује Корејски рат, у коме је јака ватра натерала обе стране да се користе фортификацијом далеко више него што су то оне првобитно намеравале (Северокорејци и Кинези израђивали су тунеле под земљом, у које су могли да стану читави пукови). Осим тога, због употребе напалм бомби и других запаљивих средстава, ровови су морали да се покривају како би се људство заштитило од поразног дејства пламена са високом температуром. Ако се томе дода чињеница да се пречник дејства атомског зрна на неукопане трупе (3,5 км само зона тешких губитака) смањује за $\frac{2}{3}$ ако су трупе укопане, онда је потпуно реалан захтев да одсудна одбрана, начелно још од самог почетка треба да буде макар делимично фортификациски организована. Зато и одбрана организована на брзу руку треба да буде еластична, макар и у ужим границама (15—20 км), ако ситуација не би дозволила више. Ова, макар и ограничена, слобода маневра по дубини дозволила би браниоцу да изводи извесне тактичке комбинације које би спречавале нападача да ефикасном планском ватром туче главне браниоачеве снаге. У оваквим условима, за одржање неке одређене просторије, по мом мишљењу, било би боље да се ноћним дрским противнападима поново заузима део изгубљеног земљишта него да се браниоачеве снаге — у тежњи да то земљиште по сваку цену одрже — дуже времена излажу дејству ефикасне ватре. За потврду овог мишљења имамо много примера. У трећој фази битке на Дрини 1914 године јединице српске војске предузимале су низ специјалних мера у одбрани (дубоки ровови, косе пушкарнице, приближнице, итд.) да би избегле артиљериску посредну ватру и да би смањиле губитке од ватре. У Колубарској бици, 1914 године, војвода Мишић је извлачио трупе испод непријатељског удара да би њиховом попуном (нарочито муницијом) створио равнотежу ватре и створио услове за извршење противудара. Наша 6 дивизија је, почетком 1943 године, водила успешну маневарску одбрану против две непријатељске дивизије („РЕ“ и „Сасари“, ојачане посадним јединицама), бранећи 20 дана четири врло важна тактичка правца на дубини од око 40 км. Непријатељ је при томе могао да напредује једва око 2 км на дан, само зато што је 6 дивизија, поред упорности, изводила активну одбрану, вршећи дрске ноћне противнападе на фронт, бокове и позадину непријатеља. Због тога непријатељ (који је имао категоричан задатак за напад и рок до кога је требало да избије на линију Врточе — Титова Кореница) често није знао да ли је целисходније да напада или да се брани. Исто тако је и 2 батаљон 13 пролетерске бригаде, у одсудној одбрани 1 маја 1943 године, примењивао низ оригиналних мера у циљу паралисања вишеструке нападачеве надмоћности. Он је, користећи повољне

услове земљишта, приближавањем непријатељу за време дејства авијације и артиљерије, затим наглом променом положаја, изненадним противнападима, итд., успео да на малој дубини (3—4 км) цео дан задржи 8 пута бројно јачег нападача, подржаног авијацијом и јаком артиљеријом. При томе је непријатељу нанео тешке губитке (96 само мртвих) и успешно извршио задатак (обезбеђење главних снага са датог правца), уз минималне сопствене губитке (само 5 рањених).

Из изнетог се може закључити да одбрана организована на брзу руку или у непосредном додиру и у изузетним случајевима (неактиван противник, лоши атмосферски услови, земљиште са мноштвом природних заклона против ватре, и сл.), може бити отсудна када постоје услови да се фортификациски организује пре но што нападач предузме напад. У противном, таква одбрана треба да буде еластична по дубини, макар до извесних граница, док отсудној одбрани треба увек обезбедити бар минимално време за фортификациско уређење.

У нападу

И овде, по моме мишљењу, треба тежити релативном смањењу густине, скраћивању припремног периода и низу других мера. Пре свега, не треба дозволити непријатељу да се солидно утврди и организује добар систем ватре. То се може постићи брзим сопственим прегрупацијама и применом изнуравајућих мера (дрски препаци и упади, изненадни налети појединих авиона, и сл.). Затим, треба тежити да напад, који би морао отпочети најкасније три дана после преласка непријатеља у одбрану, буде усклађен са ефикасним дејствима инфилтрирајућих делова и партизанских јединица. Ове снаге треба да вежу за себе најмање $\frac{1}{3}$ браничевих снага у најкритичнијим моментима за њега. Затим, треба одбацити праксу по којој све јединице најмање 24 часа пред напад поседају полазне положаје за напад, јер се тиме нападач скоро увек лишвава могућности изненађења и излаже великим губицима од противартиљериске припреме, нарочито ако се има у виду и примена нуклеарног оружја. Зато, по мом мишљењу, главне снаге треба изводити на полазни положај најраније на један час пре почетка јуриша. Чак и онда када напад почиње рано ујутру, било би ризично оставити трупе целу ноћ на полазном положају. Само у случају кад напад почиње у току ноћи, која је потпуно мрачна, људство треба довести на полазни положај бар $\frac{1}{2}$ сата пре пада мрака да би се упознало са оријентирима, правцима кретања и циљевима. А, ако је ноћ иоле видна, онда треба поступити као у првом случају. На овај се начин може далеко лакше постићи изненађење, јер тада бранилац тешко може да одреди време почетка напада и правац главног удара, а осим тога, због сувише кратког времена, није у стању да нанесе осетне губитке нападачу у моменту када је он најприкупљенији. На тај би се начин смањила ефикасност његове ватре више од 50%, чак и при дејству нуклеарног оружја, ако би се нападачеве главне снаге налазиле у маршевском рашчлањеном поретку (батаљонским или четним колонама), макар и на 4 км позади полазног положаја. И артиљерија за посредно гађање, у сваком случају, треба што доцније да поседне своје ватрене поло-

жаје, истурајући благовремено коректурна оруђа за планирање ватре. С друге стране, минимално задржавање трупа на полазном положају не треба да смањи квалитет организованости напада. Зато се и организација савремене борбе и операције карактерише скоро потпуном складношћу у погледу једновременог извођења покрета, командантског извиђања, планирања ватрене припреме и подршке, садејства и др.

Смањење густине у нападу исто тако је неопходно као и у одбрани, само што то смањење овде треба да буде још релативније. Другим речима, жива сила треба да се смањи само на једном отсеку, на одређеној зони и дубини, али тако да ватрена и ударна моћ у крајњој линији нимало не ослабе. Када нападач поседује нуклеарно оружје, онда ватрена моћ може само да порасте, и поред смањења густине. Али, ако претпоставимо да и бранилац поседује такво оружје, онда би огромно масирање снага и технике, које је вршено у Другом светском рату (три до четири корпуса на 200 км², тј. на просторији размере 10 × 10 км,⁵) изгледало крајње нерентабилно у будућем рату, јер би те снаге и техника, свакако, били изложени огромним губицима. Зато се и може рећи „да су масовни оперативни пробоји ствар прошлости“ и да су више тактичких (засебних) једновремених пробоја — повезаних јединственим оперативним или оперативно-стратешким циљем — ствар будућности. Ово је, уствари, децентрализација једног великог пробоја на више мањих, а самим тим и дељење једне велике концентрације на више мањих. Али, сама децентрализација, по мом мишљењу, није довољна, ако се код сваке те мале концентрације не смањи густина подесним распоредом или смањењем броја људи уопште, јер и свака та мала концентрација још увек претставља идеалан циљ за тактичка нуклеарна оруђа.

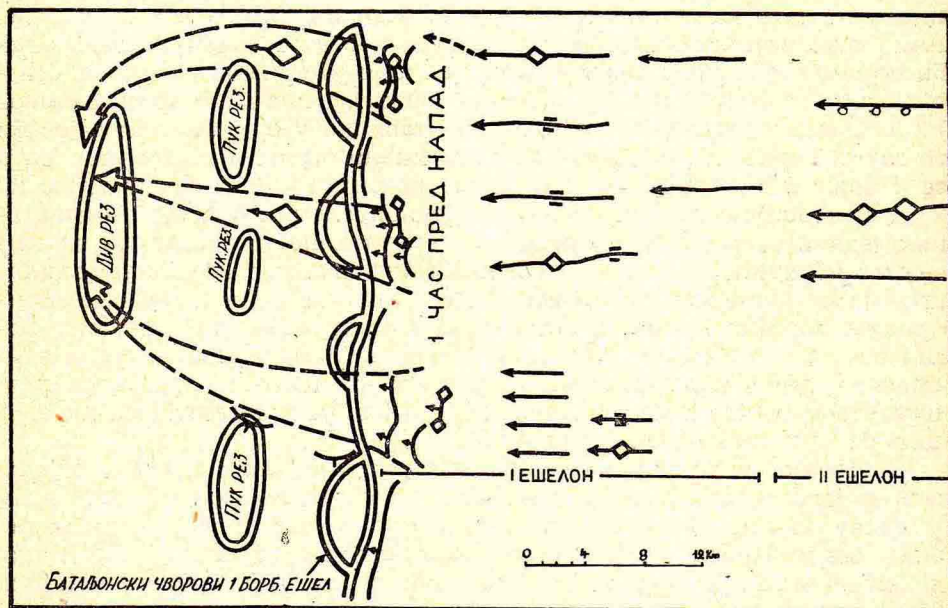
Пробој у облику више изолованих тактичких пробоја обједињених једним циљем, без примене других мера, не би претстављао никакву новину, јер је такав „тестерасти“ облик пробоја фронта познат још из Првог светског рата (Брусировљева офанзива). Осим тога децентрализација пробоја не може ићи у крајност, пошто принцип безбедности захтева да ширина отсека тактичког пробоја код дневног напада буде најмање 5, а код ноћног 2—3 км. На скици бр. 2 види се како би изгледао пробој фронта који би дању вршио неки јачи корпус са предузимањем неких поменутих мера. Овде се мисли на нападача који такође располаже нуклеарним оружјем; у противном, ноћни напад би био једна од мера за постизање успеха.

Нуклеарно оружје, у целини даје веће предности браниоцу (када га поседују обе стране), јер оно, и поред тога што знатно олакшава пробој фронта (присиљавањем браниоца на разређивање снага и сигурним неутралисањем зоне напада), претставља велику опасност за свако — па и најкраће — прикупљање и присиљава нападача да у извесном степену расплињује своје снаге. Зато он никада не може

⁵ Примери: Курска, Стаљинградска и Берлинска битка, мостобран у Нормандији и др.

да искористи земљиште за смањење ефекта дејства нуклеарног оружја толико колико бранилац.

Досадашња анализа утицаја нуклеарног оружја на поједине родове војске даје највеће предности оклопним и ваздушно-десантним јединицама (због њихове отпорности и покретљивости), те ће оне, вероватно, убудуће бити главни носиоци напада. С друге стране, према искуствима из НОР-а, наша пешадија, наоружана лаким наоружањем и опремом, била је у стању да пешке прелази и по 50—80 км на дан. Зато не треба губити из вида знатну офанзивну улогу и таквих јединица, тим пре што оне нису везане за аутомобилске путеве и што могу до максимума да искористе земљиште за смањење ефекта дејства

Скица бр. 2

било ког оружја. Но, то не значи да и ове јединице, у погодним приликама, не треба да се користе моторизацијом.

Пошто је ватрена моћ браниоца порасла увођењем нових борбених средстава велике моћи, природно је да темпо напада треба још више повећати, јер и најкраће задржавање и неодлучност прикупљених снага може довести до тешких губитака. Као што сам истакао, за повећање темпа напада су најпогодније оклопне јединице и ваздушно-десантне трупе, јер ће оне најбрже и најуспешније моћи да искористе ефекат нуклеарног дејства. Поред њих свакако треба користити лаке и брзо покретљиве здружене јединице, затим изненађење и смеле маневре, комбиноване са инфилтрацијама и јачим партизанским дејствима. Разуме се да се повећањем темпа напада, поред већих тактич-

ких, оперативних и стратегиских резултата, истовремено постиже и знатно смањење губитака од ватреног дејства непријатеља.

Ешелонирање борбеног поретка оперативних јединица по дубини у нападу, по мом мишљењу, треба да буде умереније, наиме да други ешелони буду слабији у односу на прве, јер то такође условљавају већ изнети разлози против масовних оперативних пробоја. Ешелонирање тактичких јединица може бити и знатније ако је други ешелон по десно распоређен, јер се тиме смањује густина трупа на 1 км² и омогућава ефикасније искоришћење тактичких ешелона у новим условима. Немци су тако поступали још у почетку Другог светског рата и на тај начин обезбеђивали повољнији однос снага у тактичким размерама.

Најбоља заштита сопствених снага од непријатељских оруђа велике моћи може се постићи: или врло блиским контактом са противником, благодарећи изненадним и смелим офанзивним дејствима на ширим фронтovima, или онемогућавањем непријатељу да открије распоред наших главних снага. А то је, уствари, и наше сопствено искуство из НОР-а.

Најзад, нарочито треба истаћи да се свако задржавање прикупљених јединица на некој просторији (која нема уређена склоништа за све људство) у непосредној близини непријатеља преко пола дана, а у дубини територије преко једног дана мора забранити, јер савремена средства извиђања и обавештавања омогућавају да се и најтајније и најудаљеније концентрације брзо открију и да се још истог дана дејствује на њих. Зато померање трупа, макар и за 3—4 км даље од те просторије, често може спречити нежељене последице оваквих дејстава. Наше јединице су у току НОР-а биле бомбардоване из ваздуха (или тучене артиљеријом) кадгод су се дуже времена задржавале на једном месту.

У овом сам чланку изнео само неке мере које би требало примењивати у циљу смањења губитака од ватре. Разуме се да оне нису једине. Трудио сам се да не понављам скоро ништа од онога о чему се у овом правцу већ писало или што је озваничено у нашим правилима (на пример, напад и марш ноћу и по лошим атмосферским условима, склањање људства за време арт. припреме и др.). Затим сам изнео нека мишљења само као идеје о којима би се тек требало дискутовати.

МАНЕВАР И ШИРИНА ФРОНТА ПРИ ФОРСИРАЊУ РЕКА

1) Облици маневра код форсирања

У одлуци за напад са форсирањем река, као и код напада уопште, основно је питање избор облика маневра којим на најцелисходнији начин извесна јединица треба да изврши добијени задатак. При томе се идеја маневра изражава у првом реду одређивањем главног, помоћног и, евентуално, демонстративног прелаза, као и правцима дејства и објектима којима треба овладати до одређеног времена. За објекат се обично бира мостобран, заправо његов битни део (на пример: важније раскрснице, насељена места, теснаци и сл., који су за браниоца обично тежишта одбране), чијим се заузимањем ломи одбрана у целини.

С обзиром на тешкоће које се појављују при форсирању не само због савлађивања саме реке као природне препреке, него и због дејства браниоачеве ватре, као и на тежњу браниоца да употребом својих резерви (нарочито оклопних и моторизованих) осујети маневар нападача, природно је што се обрти и промене у ситуацији, и поред свих предвиђених мера, могу чешће догађати него код нормалног напада. Зато нападач мора имати еластичан почетни маневар, да би — уколико би бранилац успео да укочи или задржи напад на главном прелазу — могао брзо и без поремећаја да изврши прегруписавање снага и предузме нови маневар, преношењем тежишта напада са главног на помоћни или, у крајњој линији, и на демонстративни прелаз. Та промена маневра може се лакше извршити ако су нападачеве јединице моторизоване (нарочито средства за прелаз) и ако су борбени елан јединица, одлучност и сналажљивост командног кадра на висини.

Пробож непријатељске одбране при форсирању углавном има исте карактеристике као и иначе. Тежина овог облика маневра повећава се познатим околностима које форсирање намеће само по себи. Овај маневар данас захтева сразмерно највећу надмоћност у снагама и борбеним средствима (у односу на остале облике маневра) и нарочито велики број брзих средстава за превозење преко река, као и специјална борбена оклопна средства (тенкове амфибије, оклопне јуришне чамце и др.), и готово обавезно спуштање ваздушних десаната

на супротну обалу.¹⁾ Зато ће се за главне снаге при прелазу река, већином избегавати овај облик маневра и тежити да главни удар нанесу обухватним или обилазним маневром, док ће помоћне снаге вршити фронтални напад. Док се данас при форсирању готово редовно примењује комбиновани маневар, дотле се раније форсирање обично изводило фронталним пробојем. Предност форсирања на широком фронту у односу на ужи фронт огледа се у првом реду у могућности избора и примени повољнијег маневра, а затим у већој могућности изненађења и бржем пребацавању снага.

Док су код обичног напада могућности примене обухвата и обиласка мање у почетној фази, оне су код форсирања река обично веће. То долази отуда што је бранилац, који брани реку са циљем да је искористи као препреку — нарочито у противтенковском смислу — као и из других разлога, присиљен да свој фронт мање или више прилагоди правцу протезања речног тока.²⁾ Он се на тај начин брани на широком фронту,³⁾ занемарујући (или само осматрајући) извесне отсеке, да би важније отсеке могао бранити по принципу одбране на нормалном фронту. Нападач ће тада тежити да свој главни удар изврши на слабије брањене отсеке и на бочно изложене делове речног тока, остварујући обухватни или обилазни маневар. А ако би био присиљен да то чини на правом делу речног тока, он ће тежити да обухват (обилазак), после делимично извршеног пробоја, оствари у дубини непријатељског распореда.

Обухватни, а поготово двојни обухватни маневар, који код форсирања има непосредних предности, може се често применити искористивши околу река чини у страну нападача.

На шеми бр. 1 приказан је двојни обухват као облик маневра корпуса. Главни удари дивизија првог ешелона корпуса (усмерени директрисом дејства приближно дуж унутрашње стране корпусног мостобрана) имају за циљ да бочним концентричним дејством што пре овладају корпусним мостобраном и да окруже и униште главне снаге браниоца које су се на њему затекле, онемогућавајући им да се извуку и споје са евентуалним новим браничевим резервама из дубине.⁴⁾ У исто време помоћне снаге, које дејствују на центру (на истој

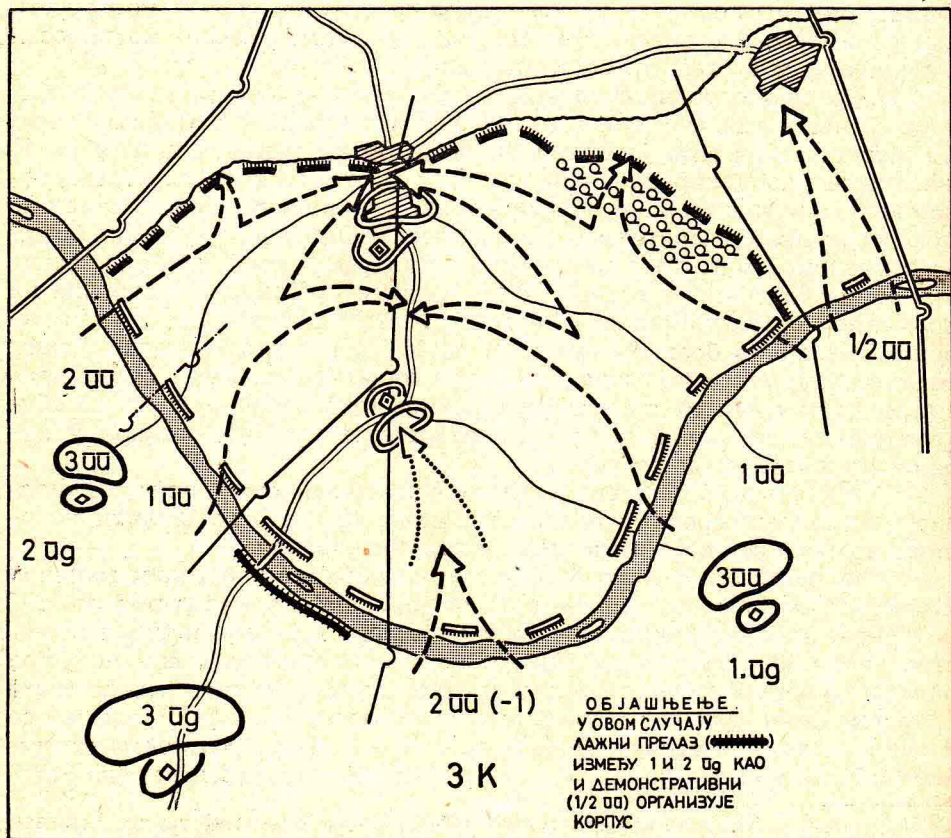
¹⁾ Англо-Американци су приликом форсирања Рајне 1945 године већином прибегавали фронталном пробоју не само зато што је немачки фронт био непрекидан него и зато што су они располагали далеко надмоћнијим снагама и великом количином најмодернијих средстава за превозење, тако да су своју надмоћност могли брзо да реализују.

²⁾ На пример, бранилац који би бранио леву обалу Дунава између утока Тисе и Драве, хтео не хтео, излагао би свој десни бок и пружао могућности нападачу за доношење удара правцем Даљ — Ојаци — Н. Врбас.

³⁾ Уколико би бранилац, у циљу скраћивања фронта, свој предњи крај на извесним отсесима повлачио даље од обале, он би се тиме лишавао предности које му пружа река као препрека. Ово се дешава и при одбрани морске обале.

⁴⁾ Ако се маневар разматра у ширем обиму, онда се види да се он различито одражава на појединим јединицама, што зависи од њихове величине, распореда и улоге у склопу више јединице. Тако, на пример, једна дивизија (у оквиру корпусног маневра) може вршити форсирање обухватом, док њени пукови првог ешелона (у оквиру дивизијског маневра) врше пробој.

шеми 2 пп), имале би задатак да фронталним нападом брзо овладају одређеним мостобраном, да привуку на себе одговарајуће резерве браниоца, затим да пређу у отсудну одбрану (и на тај начин омогуће или олакшају извршење главног удара са једног или оба крила), а у погодном моменту и да саме продуже напад.

Шема бр. 1

Обилазни маневар значио би упућивање јачих снага нападача ван захвата мостобрана дотичне јединице са циљем да из позадине нанесу удар непријатељу који брани изванредан речни отсек. То би био индиректни начин заузимања мостобрана, обично комбинован са дејством дела снага с фронта (бокова). Упућивање јачих снага ван мостобрана ретко кад може доћи у обзир код планског форсирања, кад је бранилац успео да поседне и организује супротну обалу, а чешће код форсирања из покрета, нарочито у гоњењу. У томе смислу врло је карактеристичан пример једне од армија Вороњешког фронта

1943 г., приликом форсирања Дњепра. Наиме, командант те армије је на перејаславском правцу у току подилажења реци одредио дивизијама првог ешелона које ће рејоне (мостобране) заузети на десној обали Дњепра, с тим да иницијативно форсирају реку на најпогоднијим отсесима, не базирајући се на линије разграничења; после форсирања дивизије су биле дужне да овладају одређеним мостобранима, тј. да поново уђу у зоне свога дејства.

При форсирању из непосредног додира ван захвата мостобрана могу се упућивати само мање снаге, и то у првом реду са задатком демонстрације. Према томе, демонстративни напад може бити усмерен изван (на пример, $\frac{1}{2}$ пп, на шеми бр. 1) или у захвату мостобрана више јединице, и, уколико се примењује, обично се може вршити на једном или на оба крила, а ређе између главног и помоћног прелаза дотичне јединице.

С обзиром на све већи развој ваздушнодесантних снага, вертикални маневри (ваздушнодесантни напади) имају велики утицај не само на извођење борбених дејстава уопште, него и на форсирање. Наиме, ваздушнодесантне јединице могу овладати одговарајућим мостобранима на супротној обали, олакшавајући тиме првим нападачевим ешелонима форсирање реке, или их могу чак и заменити. Но, с друге стране, треба очекивати и јачи развој противдесантне одбране (стварање посебних противдесантних резерви), затим нарочите тактичке поступке за ликвидацију десаната и друго. Ово питање, као и проблем усклађивања дејства јединица које форсирају реку с фронта са партизанским, диверзантским и инфилтрираним јединицама (које у одређеном смислу могу и заменити ваздушнодесантне јединице, јер су им задаци и улоге у суштини слични), заслужује посебно разматрање.

Најзад, треба напоменути да форсирање на ширем фронту, поред изнетих облика маневра, омогућава и примену т.зв. маневра по времену. Код примене овога маневра јединице на појединим отсесима почињу са форсирањем у различито време (обично, на помоћним правцима раније, а на главном касније) са циљем ранијег (према томе и погрешног) ангажовања браниоцевих резерви, тј. против помоћних нападачевих снага. Маневар по времену нарочито долази до изражаја код форсирања са комбинованим облицима маневра. Временски размак за ово зависи од величине јединице и других околности: за тактичке јединице може износити неколико сати, а за оперативне знатно дуже, па и неколико дана.

2) Ширина отсека форсирања

Ширина отсека форсирања (отсека прелаза⁵⁾ појединих јединица најчешће је мања, ређе је иста, а изузетно може бити и већа него њихове нападне зоне.

⁵⁾ Код нас су у употреби оба ова термина са истим значењем (иако је први прикладнији).

Пошто ово питање није довољно разјашњено, разумљиво је што о њему постоје различита и опречна гледишта. Тако, на пример, према „Упутству за форсирање река“, ширина пуковског отсека прелаза износи 1 — 1,5 км, дивизиског 3 — 4 км, а армиског зависно од броја дивизија у првом ешелону армије. Ове ширине, које уствари одговарају нормалној ширини фронта у нападу, нису у сагласности са савременим принципом за форсирање (на основу искустава из Другог светског рата), наиме да форсирање треба вршити на што ширем фронту. Тада су дивизије вршиле форсирање већих и средњих река већином на отсецима ширине 8 — 10 км (колико је износила и нормална ширина отсека дивизија у одбрани). Тако су, на пример, совјетске дивизије форсирале Дњепар на отсецима ширине 6—8 км, Англо-Американци Рајну на отсецима око 8 км, а наша 3 армија (чије су дивизије у то време по бројном саставу биле равне совјетским), Драву на отсецима од 8 — 10 км, итд. Због тога је било оправдано покретање овога питања у чланку „Ширина отсека прелаза од при форсирању реке“ („Војно дело“, бр. 6/52), у коме аутор износи своје мишљење да би на основу одговарајућих искустава наведене норме у „Упутству“ требало знатно повећати, тј. да би отсек прелаза за пук износио до 4 км, за дивизију до 8 км, а за стрељачки корпус 16 и више км, иако су у току прошлог рата поједине дивизије вршиле форсирање и на знатно ужим, односно ширим отсецима, од оних које сам горе изнео. У осврту на наведени чланак, објављеном у истом часопису (бр. 3/53), други аутор иде и даље и предлаже да се изнете норме у претходној реченици узму као минималне а не као максималне. Према његовом мишљењу, отсеци за прелаз требало би да буду много шири него у прошлом рату, и то: пуковски отсек од 4 — 8 км, дивизиски 10 — 16 км, а корпусни 20 — 35 км.

Неоспорно је да оба ова мишљења, — која се иначе, углавном, заснивају на техничким и формациским разлозима (јер повећање броја тенкова, оруђа и моторних возила у саставу дивизија изазива повећање средстава за превозење у квантитативном, а нарочито у квалитативном смислу, што све скупа доводи до нешто ширих отсека за поједине јединице), — имају доста оправдања. Али, сматрам да она нису довољно расветљена са тактичке стране и да их у том смислу треба допунити. Не могу се сложити са мишљењем првог аутора да су тактички разлози (изнети у његовом чланку) сами по себи јасни и убедљиви тако да им не треба неко посебно објашњење, јер при томе није изнеб важне разлоге: да ширина отсека у форсирању зависи од улоге и места јединице у склопу више јединица (тј. да ли дотична јединица форсира реку на главном, помоћном или демонстративном прелазу) и од облика маневра којим се обезбеђује решавајућа надмоћност на тежишту борбе, од које — као од кључног тактичког питања — и треба поћи при разматрању овог проблема.

Пошто изнете норме у поменутиим чланцима не могу одговарати назначеним јединицама у свим случајевима, то их није требало строго ни уоквирити, јер се давањем само средњих и највећих, а не и нај-

мањих, норми долази донекле у сличну ситуацију као са датим минималним нормама у „Упутству за форсирање“.

Иако би се норме у поменутиим чланцима могле донекле и прихватити као просечне, ипак у њима није довољно објашњено због чега, например, дивизиски отсек треба да буде 8 односно 10—16 км — што углавном одговара дивизији у одбрани — када се зна да је форсирање један од најтежих напада? Односно, да ли би те норме одговарале и онда када супротну обалу брани непријатељ приближне јачине или када дивизија форсира реку на правцу главног удара корпуса против солидно организоване одбране (имајући у виду да дивизија под таквим условима, у нормалном нападу, добија отсек 3—4 км)? Те норме, свакако, не би одговарале (независно од тога што су овакви случајеви у Другом светском рату били ређи). Или, да ли се принцип форсирања на широком фронту остварује за све јединице и у свим условима, односно кад се остварује, а кад не?, итд.

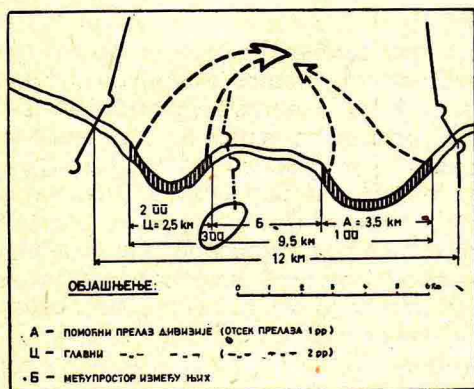
Сва ова питања, као и низ других, захтевају одговор и потпуније образложење. Због тога ћу покушати да нешто подробније проанализирам основне чиниоце који утичу на извршење форсирања, а нарочито на ширину отсека јединица, при форсирању на широком, а у извесним (свакако ређим) случајевима и на ужем фронту. Сматрам да се само овако може доћи до потпунијих и одређенијих норми и закључака по овоме, иначе сложеном питању. При томе ћу се углавном више задржати на планском форсирању (из непосредног додира), и то не због тога што сматрам да ће оно убудуће бити чешће применљиво него форсирање из покрета (а поготово из гоњења), већ стога што је први вид форсирања тежи и сложенији од другог.

На ширину отсека јединица у форсирању, дакле, утичу: место, улога, формациски састав и величина јединица; јачина и карактер одбране; облик маневра; начин форсирања (из додира, покрета или гоњења); карактер реке и квантитет и квалитет средстава за превозење. Ови, као и неки други чиниоци, често су противречни и у различитим ситуацијама испољавају своје мање или веће утицаје. Но, у целини узев, тактички чиниоци имају предност над техничким, што не значи да ове друге треба занемаривати, а нарочито данас када се врши увођење знатног броја нових оруђа и техничких средстава у наоружање јединица.

Утицај облика маневра

Ако нека јединица при форсирању реке врши пробој главним снагама онда ће ширина њеног отсека бити ужа него ако изводи обухват (поготову двојни), док ће најшири отсек имати код форсирања обилазним маневром (подразумевајући у свима тим случајевима да део снаге врши форсирање и са фронта). Другим речима, ширина отсека ће бити већа код сложенијих него код простијих облика маневра,

а тиме и величина међупростора⁶⁾ између главног и помоћног, евентуално и демонстративног, прелаза. И баш од величине тих међупростора (види шему бр. 2) највише зависи ширина отсека јединице у целини, ако су за дате јединице под одређеним условима,⁷⁾ приближно исте ширине појединих прелаза, као и ширине самих места прелаза (десантних, скелских и мостовских), без обзира о ком се облику маневра ради. Дакле, ширина отсека форсирања јединице у целини зависи од величине и броја међупростора између појединих прелаза (који се одређују првенствено из тактичких разлога) и броја и растојања између појединих места прелаза (која се одређују првенствено из техничких разлога). Ако нема међупростора између главног и помоћног прелаза, а демонстративни прелаз није предвиђен, и ако су растојања између појединих места прелаза минимална, онда је природно да ће ширина отсека за јединицу у целини бити знатно мања, него она кад назначени међупростори износе више километара и кад су растојања између места прелаза максимална (поготово ако би дотична јединица, поред главног и помоћног, вршила и демонстративни прелаз). Иначе се не би могло схватити зашто јединице при форсирању треба да имају шири фронт него у нормалном нападу, који је релативно лакши од форсирања. С друге стране, тиме се једино могу објаснити и разуме

Шема бр. 2

мети норме које су дате у „Упутству за форсирање“, које ипак нису сасвим погрешне, иако су из више разлога релативне⁸⁾ и за већину случајева неприхватљиве.

⁶⁾ Уколико постоје, међупростори се само осматрају или поседају мањим снагама, обично деловима за заштиту прелаза. Ти међупростори, поготово ако су већи (код јединица у мањим армијама), претстављају израз нужде, али се помоћу њих остварује и економија снаге и средстава за рачун важнијих отсека на којима се форсирање врши.

⁷⁾ Овде се мисли на однос сопствених и непријатељских снага, карактер и јачину одбране, ширину и брзину реке и др., што у различитим задацима и ситуацијама може бити приближно исто. На пример, пук на главном прелазу дивизије може имати отсек ширине 3 км, а пук на помоћном прелазу 5 км, независно од тога да ли се ови прелази додирују или су међусобно удаљени неколико км. Слично је и са местима прелаза чије ће ширине под истим техничким условима бити приближно исте.

⁸⁾ Знатне измене у формацији и структури јединица у већини армија у послератном периоду (нарочито повећање њихове ватрене и ударне моћи) у одговарајућој мери изазивају измене тактичких и других норми не само код форсирања него и у свим тактичким радњама уопште.

Те се нормe, по мом мишљењу, односе само на јединице које врше фронтални пробој на уском фронту против солидно организоване одбране, из непосредног додира и са дубоко ешелонираним борбеним порецима (пуковима, па евентуално и дивизијом у три ешелона), што се у поменутом „Упутству“ уопште не објашњава. У оваквим случајевима растојања између места прелаза била би минимална, не би било међупростора између главног и помоћног прелаза, јер би се ови додиривали, а демонстративни прелаз не би постојао. Те нормe и данас углавном одговарају за такве случајеве, само оне нису предвиђене за јединице које врше форсирање на широком фронту на помоћном или демонстративном прелазу, или за оне које нападају на слабије организовану одбрану, нити се односе на форсирање из покрета или из гоњења.

С друге стране, пошто су велике армије (на чијим се искуствима и дошло до тих норми) обично имале апсолутну и релативну надмоћност снага и средстава, природно је што су ширине отсека појединих јединица, и приликом форсирања река на широком фронту, могле бити сразмерно мање и повољније. Зато су се њихове зоне дејства, а готово редовно и отсеци прелаза, додиривали. Супротно томе, јединице мањих армија, чија се тактика углавном заснива на принципу релативне надмоћности, мораће да примењују нешто веће ширине и дубине ради савлађивања непријатељског отпора. А да би могле постићи потребну (релативну) надмоћност на изабраним отсецима (на којима се форсирање врши), код њих ће се често појављивати међупростори (на којима се форсирање неће вршити). Зато избор најцелисходнијег маневра, и реалне ширине отсека прелаза, као и вешто усклађивање ужих и ширих отсека у форсирању (као и у нападу уопште) за њих имају много већи значај.

Из шеме бр. 2, на којој је приказан пример форсирања дивизије на широком фронту (са два пп у првом и једним у другом ешелону), види се да би ширина зоне дејства дивизије у овом случају износила 12 км, привидна ширина отсека форсирања 9,5 км, а стварна 6 км. То значи да је стварна ширина отсека форсирања дивизије исто што и отсек напада — пробоја, с тим што ће она у извесној мери бити мања, јер ће и пукови вршити овакву и сличну редукацију (због растојања између десантних и скелских места), тако да ће се и њихова ширина зоне дејства разликовати од привидне, односно реалне, ширине отсека форсирања. Зато реалне ширине отсека форсирања појединих јединица треба да буду приближно исте као и отсеци напада, односно гоњења у редовним условима, тако да свака јединица може извршити ближи (пробити одбрану на супротној обали) и следећи задатак (разбити одговарајуће резерве браниоца и избити на одређени мостобран). Дакле, ту се, с обзиром на теже услове борбе, може говорити о сразмерно истој или о мањој, а никако о већој, ширини отсека напада.

Према томе, при форсирању на широком фронту неке јединице (у саставу више) вршиће форсирање на нормалном (уском), а неке на широком отсеку, с тим што се и оне јединице које га буду вршиле на широком фронту не стављају у теже услове напада (у смислу односа сопствених према непријатељским снагама) него у нормалном

нападу. Напротив, овде се одређивањем реалне ширине отсека на нај-целисходнији начин решава главно питање — обезбеђење надмоћности. Према томе, за сваки конкретни случај форсирања треба одређивати мање или веће ширине отсека за одговарајуће јединице на бази те-мељите процене ситуације, а не зато да би се принцип форсирања на широком фронту задовољио сам по себи. Форсирање на широком фронту (у целини) пружа могућност избора најповољнијег маневра, њиме се најбоље може остварити изненађење и др. и зато му се увек тежи. Али та тежња треба да буде у складу са реалним могућностима. Форсирање на широком фронту утолико више долази до изражаја уколико је јединица већа.⁹⁾

Док демонстративни прелаз треба да буде што даље од помоћног, а поготову од главног прелаза, како би могао успешно одиграти своју улогу, дотле удаљење помоћног од главног прелаза, с једне стране, треба да буде што мање, како би се обезбедио принцип прикупљености снага и њихово непосредније садејство, а, с друге, да буде што веће, ради развлачења непријатељских снага (резерви у првом реду). Основна слабост мањег удаљења помоћног од главног прелаза (поготово када се додирују — у ком би се случају отсек прелаза дотичне јединице ближио нормалном, односно уском фронту) — огледа се у томе што се они тада сливају у један прелаз, пружајући браниоцу могућност да својим прикупљеним снагама једновремено интервенише против нападачевих снага на главном и помоћном прелазу, или ће нападач бити принуђен да браниоца фронтално потискује уместо да га окружи и уништи. Ако је веће удаљење помоћног од главног прелаза, бранилац може још у почетку да задржи, а евентуално и почесно туче раздвојене снаге нападача, уколико овај није обезбедио надмоћност и друге услове и на једном и на другом правцу. Ако би нападач остварио такву надмоћност он би био у стању да на тежишту борбе и у одлучујућој, другој фази изведе најповољнији обухватни маневар и оствари надмоћност у дубини. Дакле, растојање између главног и помоћног прелаза треба да буде толико да снаге на оба прелаза имају реалне изгледе на успех. Другим речима, оне треба да буду толико јаке да свака од њих може директно или индиректно извршити постављени задатак, тј. да могу остварити и појединачни и маневар у целини. Растојање код обухватног маневра треба да обезбеди ватрено садејство између јединица на оба прелаза, док код обилазног маневра такво садејство није обавезно.

По моме мишљењу, ватрено садејство између батаљона требало би обезбедити помоћу минобадача и митраљеза, између пукова — помоћу ПАГ-ова, а између дивизија — помоћу ДАГ-ова (уколико се они одређују). Према томе, растојање између батаљона могло би да буде до 2, пукова до 5, а дивизија до 10 км, па и више. То значи да се раздвајање помоћних и главних снага код форсирања заснива на готово истим принципима као и код напада на широком фронту, који нарочито долази до изражаја на планинском земљишту. Зато би било

⁹⁾ Види чланак „О неким тактичким питањима форсирања река“ („Војно дело“, бр. 7—8/55, стр. 46).

оправдано да се снаге на појединим прелазима (уколико су раздвојене), чак и онда кад се форсирање врши на равничастом или маневарском земљишту, називају нападним колонама. Разлика би била само у томе што би постројавање борбеног поретка овде готово увек требало да буде по борбеним ешелонима (и колонама), за разлику од напада у планини у коме други ешелони често могу бити замењени резервама.

На ширину отсека форсирања и борбени поредак утиче и маневар партизанских јединица, ако се ове пре почетка форсирања налазе у непријатељској дубини. Оне добијају задатке који треба да чине јединствену целину са задацима и маневром јединица које врше форсирање с фронта. Искоришћењем изненађења и свог повољног положаја у односу на распоред непријатеља, оне могу да произведу знатно већи борбени ефекат него јединице одговарајуће јачине које врше форсирање са фронта, тако да могу бити од нарочите користи, поготово онда кад нападач не употребљава ваздушне десанте.

У овом погледу карактеристично је садејство 6 славонског корпуса са осталим јединицама 3 армије, у априлу 1945 године. Форсирајући Драву главним снагама на широком фронту Валпово — Осиек и даље низводно, једновремено са свима дивизијама, ова армија није имала општу резерву (други ешелон). Међутим, улога резерве у овом случају била је додељена 6 корпусу који се дотада налазио у оперативној дубини непријатеља на планини Папуку и његовим огранцима. Састав и попуњеност корпуса (без тешког наоружања) одговарали су вођењу борбе у таквим земљишним и другим условима. Другим речима, корпус је, у односу на армију, био тактичко-оперативна партизанска јединица. Без обзира на тежак положај (због јаког притиска непријатеља), корпус је према одлуци команданта армије имао задатак да у моменту форсирања главних снага армије нападне непријатеља с леђа и спречи придолазак његових резерви с југозапада и југа ка Драви. Пошто је ово у потпуности остварио, корпус је знатно допринео потпуном разбијању непријатељских јединица које су браниле Драву на широком фронту, што се повољно одразило и на развој Сремске операције у целини.

Утицај јачине и карактера одбране

Одбрану реке нарочито карактерише изразита активност браниоца. Због тога се њена одбрана (као и одбрана морске обале) заснива првенствено на брзим и енергичним противнападима, и то чак у већој мери него у одбрани других положаја. Ово долази отуда што река (као природна препрека) пружа могућност браниоцу да саму обалу брани релативно мањим снагама и да држи сразмерно јаче резерве (друге ешелоне) него иначе.¹⁰⁾ Због ове околности, као и чињенице да ће бранилац често на то бити присиљен, река ће се обично бранити на

¹⁰⁾ Стога је разумљиво што је у Другом светском рату, па и раније, био чест случај организовања одбране са ослонцем на речне токове, нарочито веће. Јачина резерви (других ешелона) при одбрани реке начелно износи $\frac{1}{3}$ до $\frac{1}{2}$, а у извесним случајевима чак и $\frac{2}{3}$ целокупних снага.

широком фронту, с тим што ће важнији отсеци и тада имати нормалан фронт. Ради тога ће нападач у већини случајева имати много веће тешкоће у другој фази, када бранилац врши противнапада својим јачим резервама (нарочито оклопним), него у првој фази, када први ешелони, који су пребачени преко реке, нападају браниочеве снаге на предњем крају. Користећи почетни моменат изненађења, нападач ће се обично у тој фази релативно брже дохватити супротне обале и образовати мање мостобране, док ће бранилац, у следећој фази, постепеним (или једновременим¹¹) убацавањем својих јачих резерви успети да коригује свој распоред са циљем да нападача задржи и набаца на реку. А пошто нападач тада неће моћи да користи изненађење као у претходној фази, он ће често бити принуђен да привремено пређе и у одбрану на достигнутим мостобранима, итд. Да би лакше пребродило или избегао евентуалне кризе у тој фази, нападач треба мање или више да раздвоји своје главне од помоћних снага, тј. да изврши форсирање на ширем фронту, да би најпре раздвојио непријатељске резерве, а затим их обухватио и окружио. Разуме се, бранилац понекад може држати јаче снаге на предњем крају и бранити фронт приближно нормалне ширине, користећи непосредно реку као ослонац за то. Нападач ће обично тежити да избегне овакве отсеке и да изврши форсирање на слабије утврђеним и брањеним отсечима. У првом случају он би вршио форсирање под сличним (па и тежим) условима него при пробоју јако утврђене одбране (тј. на ужем отсеку), у ком би случају главни и помоћни прелаз били сасвим примакнути. Према томе, фортификациска организација одбране, ширина фронта и борбени поредак (нарочито распоред резерви) браниоца у великој мери утичу на извршење форсирања, а тиме и на одређивање мање или веће ширине отсека форсирања.

Утицај улоге и задатак јединице

Отсек форсирања јединица на главном прелазу редовно ће бити ужи него код помоћног, а поготову демонстративног прелаза. Зато се широки фронт у форсирању, гледан у целини, постиже комбинацијом ужих и ширих отсека јединица у саставу виших. Ако се некој јединици да задатак да изврши форсирање на већој дубини — што, начелно, изискује дубље ешелонирање (стварање два па и три ешелона) — тиме се директно смањује и ширина отсека форсирања у односу на јединицу исте јачине која би дејствовала на мањој дубини. А тада би њен борбени поредак могао бити постројен у два, па и у једном ешелону, тако да би јој се и ширина отсека знатно повећала.

¹¹) Према досадашњим гледиштима, при одбрани реке свака јединица има своју резерву која се у противнападу постепено убацује, што доводи до њиховог почесног ангажовања и цепања снага. Зато има мишљења да пукови, например, не би морали имати резерву, ако би се одредиле јаче батаљонске и дивизиске резерве. Тада би противнапад дивизиске резерве свакако био јачи, а њиховим моторизовањем обезбедило би се и њихово правремено ангажовање на најугроженијим отсечима одбране.

Пошто мостобрани, уствари, претстављају конкретизоване задатке јединица на земљишту или у непријатељском распореду, то је природно да њихов облик и величина (а нарочито ширина) утичу на ширину отсека форсирања, и обратно. Ширина мостобрана, начелно, требало би (а не мора) да буде приближно иста као (привидна) ширина отсека форсирања. Мања или већа отступања у овом погледу зависе од облика маневра, начина форсирања (при гоњењу, из покрета, непосредног додира), итд.

Утицај састава јединица и средстава за превозење

Утицај састава јединица и средстава у знатној мери утичу и на ширину отсека и на начин извршења форсирања. Иако бројно и технички јачи формациски састав јединица захтева извесно повећање средстава за превозење (нарочито у квалитативном смислу) и има за тенденцију повећања ширине отсека (и у случајевима када она тактички не би била оправдана), ипак то не би требало да буде једина основа за прорачун те ширине, јер би могло довести до шаблонског и кордонског распоређивања јединица, а не до стварања најцелисходнијег борбеног поретка.¹²⁾ Зато техничке услове и убудуће треба потчињавати и усклађивати са тактичким, а једне и друге са оперативним захтевима.

Извесно проширење отсека прелаза (као последица измене у формациском саставу јединица) свакако неће ићи укорак са повећањем техничких средстава.¹³⁾ Оно се може кретати само до реалне границе, која ће обезбеђивати надмоћност и густину ватре нападача на изабраним отсецима (које иначе код форсирања начелно треба да буду веће него код напада у нормалним условима).

А да ли је за поједине јединице могуће (кад то тактички разлози намећу) технички обезбедити уже отсеке (од изнетих у поменим чланцима) и у случају када је борбени поредак дивизије постројен у два ешелона (са два пука у првом ешелону). Могуће је и са досадашњим и са најновијим средствима за прелаз. У првом реду, у прорачун укупне ширине отсека не морају се увек узимати сва места прелаза — једновремено, када се зна да коришћење неких скелских и мостовских места почиње када се извесна десантна укину.

¹²⁾ Придржавајући се раније поменутих норми, при форсирању пешадиског пука на отсеку ширине, узмемо, 4 км, према коме би се на супротној обали на предњем крају налазио, рецимо, 1 батаљон, а под претпоставком да се може рачунати и са противнападом још једног батаљона из дубине (из пуковске резерве), однос снага у пешадији био је 1,5 : 1. Ако би приближан однос био и у родовима, пук не би обезбеђивао потребну надмоћност, густину ватре и др. тако да би му требало или скратити отсек или тражити ново место. У оба случаја било би потребно да се тражи излаз у повољнијем односу снага. У првом би се случају отсек пука морао скратити за два, па и више пута. Значи, норма за отсек пука (4—8 км) за овакве и сличне случајеве не би одговарала.

¹³⁾ При форсирању Рајне од стране Англо-Американаца 1945 године, огроман број средстава за превозење онемогућио је ранији почетак форсирања, па донекле спутавао и маневар јединица, што је имало за последицу сразмерно веће губитке тих средстава.

Поред тога, ширине појединих десантних¹⁴⁾ и скелских места могу се знатно смањити ако се користи моторна вуча, јер тада, због знатно мањег занопења, није неопходно да ширине скелских места (рачунајући и резервна) буду по 1 км, већ по 200—400 м, као ни растојања између њих по $\frac{1}{2}$ км, већ по 100—200 м.

Број пловних средстава (заменом обичних чамаца и скела моторним) могао би се у знатној мери смањити ако би остала досадашња формација јединица. А уколико би се састав јединица и знатније повећао, број механизованих пловних средстава могао би остати приближно исти с обзиром на њихову већу брзину и преносну моћ. Сем тога са њима се на средњим, а поготову на великим рекама, може врло успешно вршити превозење узастопним таласима (којих може бити два или више, с тим да њихово отстојање не буде мање од 150—250 м, што се обично регулише у временским размацима од по неколико минута). Слично је и са скелским местима. Наиме, често ће бити целесходније да се одреди мањи број скелских места, а да се повећа број скела и навоза у сваком од њих. Превелики број скелских места захтева несразмерно веће техничке радове на изради прилазних путева (с обе стране), рампи и сл., што може утицати и на смањивање могућности изненађења, итд. И пребацивањем ваздушног десанта може се унеколико смањити величина трупа које врше форсирање. Неоспорно је да за одређивање реалне ширине отсека јединица у форсирању постоје и друга одговарајућа решења. У сваком случају, средства за превозење треба развијати упоредо са формацијском структуром јединица тако да са сигурношћу обезбеде најбоље тактичке услове за извршење добијених задатака. Ако тактичка ситуација буде захтевала да извесне јединице изврше форсирање и на релативно уским отсесима и под најнеповољнијим техничким условима (у циљу остварења изненађења), онда се то може и мора обезбедити техничким средствима.

*

Најзад, може се рећи да ширине отсека јединица у форсирању могу бити веома различите и да се крећу од најужих до најширих норми предвиђених за напад у нормалним условима. Тако, ширина отсека за батаљон (и ниже јединице) приближно је иста као и при нормалном нападу, тј. око 700 м — ако то дозвољава број средстава за превозење на дотичном десантном месту. Ако нема довољно тих средстава ширина ће се смањити у одговарајућој размери или ће се остати на истој ширини а мањој густини.

Пук може имати више десантних и скелских места, од којих би $\frac{1}{2}$ — $\frac{2}{3}$ било на главном, а остала на његовом помоћном прелазу.

¹⁴⁾ На пример, ако се досада са 60 дрвених чамаца могао пребацити један ојачани батаљон у једној тури од, узмимо, 30 минута, са истим би се бројем моторних чамаца то могло постићи за три-четири пута брже. Зато би се број чамаца, у том случају, могао смањити за исти број пута, а ако би било потребно могла би се за толико, па и више пута, смањити и ширина дотичног десантног места. Или, уколико би остао исти број моторних чамаца, за исто би се време могле пребацити три-четири пута јаче снаге.

Зависно од тога да ли се пук налази на главном или помоћном прелазу дивизије, на какву одбрану врши напад, колика су растојања између појединих десантних па и скелских места, итд., његова ширина отсека може се кретати од 1,5—5 и више км (1,5 км у ретким случајевима, кад би, због солидно организоване одбране, итд., форсирао реку борбеним поретком у три ешелона).

Исти моменти, углавном, утичу и на ширину отсека дивизије, с том разликом што код ње долази до јачег изражаја примена маневра и комбинације у одређивању ужих и ширих отсека потчињеним јединицама. У вези с тим, код дивизије се често одређује и демонстративни прелаз (место), и то, обично, само онда ако ће вршити форсирање на засебном, односно помоћном правцу корпуса. Према томе, ширина отсека дивизије може се кретати од 3—15, па и више км.

Ширина отсека за корпус — зависно од његове јачине, места и улоге у саставу армије и других раније наведених услова — износила би 10—30, па и више км.

Према томе, само се на бази свестране процене ситуације, за сваки конкретни случај, може одредити одговарајућа ширина отсека за јединицу у целини, као и за сваку јединицу у њеном саставу.

*

По изнетим питањима има доста неуједначених гледишта, која се нарочито појављују приликом решавања тактичких задатака из форсирања. Тако, на пример, неки решаваоци, држећи се норме од 8—10 км (из Другог светског рата), одређују дивизијама отсеке за форсирање приближне тој мери, иако супротну обалу брани незнатно слабији непријатељ, тако да се тиме не може постићи одговарајућа надмоћност и друго у вези с тим. Други избегавају шири фронт при форсирању и у ситуацијама кад би био од користи, из простог разлога што за такав (шири) фронт не могу да пронађу мостобран одговарајуће ширине, уместо да се одлуче баш за такав мостобран, пошто би он обезбедио најповољнији облик маневра, тим пре што би се до одговарајућег (већег) мостобрана могло доћи преко два или више првобитно формираних мостобрана. То значи да маневар и груписање снага треба претпоставити и ускладити са питањем ширине отсека и мостобрана, а не обратно. Из сличних разлога појединци избегавају нешто шири отсек форсирања, пошто не налазе могућности да у довољној мери раздвоје главни од помоћног прелазу и у ситуацијама кад би њихово (бар у прво време) нешто веће раздвајање обезбеђивало најповољније услове напада. Они сматрају да мостобрани на

главном и помоћном прелазу (а по неки и на демонстративном) морају увек бити једна целина, иако смо видели да то не мора увек тако да буде. У тежњи да избегну шири отсек и шири, узмимо, дивизијски мостобран, они толико приближавају главни и помоћни прелаз да, уствари, чине један једини прелаз. На тај начин, уместо да дотична јединица форсира реку на два или неколико просторно удаљених отсека, да тиме најпре раздвоји непријатељске резерве, а затим их обухвати или почесно туче, браниоцу се пружа могућност да благовременом употребом својих резерви једновремено дејствује против нападачевих главних и помоћних снага (односно прво против главних, а одмах затим и против помоћних, јер му то њихова незнатна удаљеност омогућава) или да се у реду повлачи с положаја на положај. Тада се може десити да нападач, и поред привидног успеха у форсирању првог ешелона, не постигне стварни успех због губитка у времену и необезбеђења повољнијих услова за ангажовање другог ешелона. А брзина извршења задатка при форсирању има веома важну улогу, јер није свеједно да ли ће се, например, други ешелон корпуса увести (редовно са ослоном на корпусни мостобран) ноћу после првог, или другог дана форсирања. Исто тако, није свеједно да ли ће дивизије првог ешелона корпуса овладати корпусним мостобраном (пошто су претходно успеле да униште, рецимо, главнину браниочева дивизије која је бранила супротну обалу) и тиме обезбедити најповољније услове за увођење у бој другог ешелона корпуса, или ће оне избити на линију корпусног мостобрана пошто браниочева дивизија успе да своје главне снаге извуче на следећи појас. У том би случају, и поред упола извршеног задатка дивизија првог ешелона, услови за даљи напад другог ешелона корпуса били много тежи, јер би и он морао да врши пробој и да се „обрачунава“ са дивизијом браниоца која се повукла. Очитледно је да би тада даљи напад корпуса био доведен у питање (можда и задржан), поготово ако би бранилац тај правац ојачао и новим снагама. Тиме би био постигнут само тактички успех, али не и потпун оперативни, чиме задатак корпуса не би био извршен у целини.

О САДЕЈСТВУ У ОДБРАНИ

Свој основни задатак одбрана остварује ватром у вези са пре-прекама и маневром у вези са ударом, у чему узимају учешћа сви родови војске. Да би обезбедио успех, бранилац мора, у првом реду, што боље да усклади ватру и активно дејство, а затим да предузме и низ других мера и поступака.

Пошто се иницијатива налази у рукама нападача, бранилац мора да предвиђа могућности његових дејстава, а на основу тога и разне варијанте дејства сопствених снага. При томе, под једном варијантом подразумевам оно дејство браниоца које се може остварити првобитним распоредом браниочевих снага, без знатнијих промена основних елемената борбеног поретка (у границама које обезбеђују маневар ватром већег дела наоружања јединице). Природно је да већи број варијаната усложњава припреме за одбрану уопште, а посебно организацију садејства, тј. усклађивање рада појединих елемената борбеног поретка, као и разних родова за различите случајеве дејства. С друге стране, треба имати у виду да скромнија техничка средства браниоца, у вези са иницијативом нападача, захтевају да браниочев борбени поредак буде довољно еластичан како би се на тежишту одбране, за што краће време и без већих поремећаја могле концентрисати главне снаге и средства браниоца и остварити најјача ватра. При томе свакако треба тежити да се сви браниочеви покрети са једног дела фронта на други или из дубине ка фронту штите не само јаком ватром сопственог наоружања јединица које врше те покрете, него и ватром подржавајућих делова (артиљерије, минобацача, авијације). А да би се обезбедила најјача ватра по најважнијим деловима нападачевог борбеног поретка, потребно је да се у свакој конкретној ситуацији уочи најважнији циљ (пешадија, сама или подржана од стране тенкова или артиљерије, и сл.).

Шта утиче на организацију садејства у припремном периоду

Као што је познато, циљ организације садејства у одбрани јесте да се у оквиру јединице која га организује по времену и месту усклади рад и дејство свих потчињених јединица, родова војске и служби, подржавајућих и придатих делова, као и са суседима. Другим речима, треба утврдити и детаљисати: ко кога подржава, у које време и на коме месту, чиме и на који начин, и због чега.

Основни организатор садејства је командант јединице у чему га помажу штаб и начелници родова и служби.

Организација садејства почиње у припремном периоду и траје за све време одбране. Само остварење садејства спроводи се у току борбе онако како је предвиђено, или са већим или мањим отступањем, с обзиром да нападач има иницијативу. Зато организација садејства у припремном периоду треба да буде тако извршена да бранилац може брзо реаговати и прилагођавати своја дејства новоствореним ситуацијама (које нису могле бити унапред предвиђене), да би за што краће време могао успоставити нарушено садејство.

На организацију садејства у припремном периоду утичу углавном ове чињенице:

— *задатак* више јединице и суседа (и границе са суседом), затим задаци другог ешелона (резерве), родова војске и сопствене јединице, на основу чега организатор садејства може у целини да сагледа не само идеју претпостављеног старешине, него и место и улогу сопствене јединице у односу на остале елементе борбеног поретка више јединице, што ће му послужити као основа за доношење сопствене одлуке, а уједно и као основа за организацију садејства;

— *време* које стоји на расположењу за организацију садејства, јер ће дуже време дозволити да се организација садејства предвиди са више могућих варијанти непријатељског дејства, да се на земљишту детаљније и потпуније прецизира све што је потребно, да се солидније припреми не само командант који организује садејство и његов штаб, него и потчињени команданти који учествују у организацији садејства и, најзад, од расположивог времена зависи да ли ће излазак на земљиште ради провере и утврђивања садејства бити после командантског извиђања или једновремено са њим;

— *расположиви подаци* о јачини и саставу непријатеља, о његовој вероватној намери, борбеном поретку и карактеру дотадашњег рада. Природно је да поузданији и детаљнији подаци о непријатељу, омогућавају сигурније организовање садејства, па се некад оно може организовати само по једној варијанти могућег дејства непријатеља. У овом случају садејство организовано у припремном периоду неће се у јачој мери нарушити у току борбе. Уколико се располаже са мање података о непријатељу, утолико ће се и одбрана морати организовати гипкије ради паралисања евентуалних изненађења у току боја, па се и организација садејства мора планирати по више варијанти могућег дејства непријатеља;

— *темељност процене ситуације*, нарочито процене земљишта у вези са могућностима непријатеља (вероватни правци напада, важност појединих земљишних објеката — отпорних тачака и њихова међусобна повезаност, комуникације, покривеност и др.), од чега зависи сигурност организације садејства и могућност његовог нарушавања у току самог боја;

— *јачина и врста расположивих техничких средстава*, пошто пешадија, само уз подршку артиљерије, тенкова, авијације и инжињерије може успешно извршавати постављене задатке у одбрани, а ова

повезаност и међусобна зависност одражава се и на организацију садејства. Разумљиво је да веће јединице у одбрани имају да организују садејство на већем фронту и већој дубини, и између већег броја елемената борбеног поретка (на пример, у одбрани корпуса скоро редовно учествују авијација и тенкови, док то није случај код одбране пешадиског пука). Дакле, већа количина и врста техничких средстава појачавају снагу одбране, али усложњавају питање организације садејства.

Основна питања која треба решити кроз организацију садејства

При организацији садејства за *рачун пешадије* (које претставља основу целог садејства) сви остали родови и службе (који раде за њен рачун) морају познавати: задатак пешадиске јединице, отсек — зону у којој она организује и изводи одбрану и замисао о начину извођења одбране (тежиште и кључне тачке одбране, где се предвиђа да падне решење, линију развоја другог ешелона и правац његовог противнапада, као и са којим ће се циљем вршити противнапад). При томе се сваком роду војске мора дати јасно одређен задатак за обезбеђење дејства пешадије и одредити оријентири и сигнали, за споразумевање. На основу тога старешине подржавајућих делова биће у могућности да поставе тактичке и техничке задатке потчињеним јединицама и одреде време и начин њиховог извршења (дајући допунске оријентире и сигнале за своје унутрашње потребе).

При организацији садејства за *рачун тенкова* (било да врше противнапад самостално или у склопу другог ешелона, било при одбијању напада непријатељских тенкова) подржавајући родови (артиљерија, авијација) треба да буду упознати са сличним подацима као и при организацији садејства за рачун пешадије.

Организација садејства са артиљеријом има извесних специфичности. Тако је при организацији садејства са авионима за коректуру потребно да артиљерија саопшти координате циљева по којима ће дејствовати, начин дејства, време и сигнале за: тражење авиона, позив за отварање и прекид ватре и начин јављања осматрања.

Ако ће при подршци пешадије или тенкова, поред артиљерије учествовати и авијација, мора се разграничити њихово дејство по времену (да не би једновремено дејствовали по истим циљевима), или линијама на земљишту (по фронту или по дубини), или по циљевима (у ком случају могу једновремено дејствовати по разним циљевима, без међусобног ометања и без опасности за авијацију од сопствене артиљерије).

Садејство артиљерије и инжињерије обухвата, пре свега, питање запречавања: усклађивање постављања ПТ и ПП препрека са запречном ватром артиљерије, а једно и друго са степеном важности тенкоопасних праваца; усклађивање употребе ПОЗ-а и ПТР-е, при чему може бити предвиђена употреба ПОЗ-а на засебном мање важном, а ПТР-е на важнијем правцу, или обоје на истом правцу, у ком случају ПОЗ може продужити фронт ПТР-е на једном или другом крилу или

се поставити испред ПТР-е (ако је тенкоопасни правац узан). Затим, садејство обухвата питање израде (оправке, проширења) комуникација за покрет артиљерије: за излазак артиљерије на ВП и за потребе премештања уназад, или за излазак ПТР-е на ПТ линије. При томе начелник артиљерије треба да да инжињерцу податке о томе које комуникације треба оправити, за какву врсту возила (тежина и ширина колотрага) и до кога времена.

Планирање садејства у одбрани

Као што је познато, после доношења одлуке командант даје начелнику штаба упутства за планирање садејства, која садрже, углавном, предвиђања у погледу могућих варијанти дејстава непријатеља (осим дејстава предвиђених по основној варијанти на основу које је постројен борбени поредак у одбрани) уз једновремено указивање на начин противдејства сопствених јединица, односно појединих елемената борбеног поретка.

Командантова одлука и упутства служе начелнику штаба као основа за оформљење плана садејства (који се може израдити табеларно, текстуелно или графички) у чијој изради учествују и начелници родова војске и команданти подржавајућих јединица. Паралелно са израдом плана садејства начелници родова (односно њихови органи) планирају рад својих родова, уносећи у своје планове и поступке по свима варијантама које се предвиђају у плану садејства.

Потпуно и детаљно планирање врши се по основној варијанти, док ће се по осталим, мање вероватним варијантама, планирати са мање детаља или само оријентирно, што ће зависити од расположивог времена. Но, ако се не располаже довољним временом за планирање, план садејства се неће моћи ни оформити. У том случају, командант ће основне податке потребне за организацију садејства на земљишту (рељефу, карти) прибележити у своме блоку или само уцртати на радној карти, како би му то послужило као потсетник на земљишту.

Ако приликом планирања између начелника родова војске и команданата подржавајућих делова дође до каквих спорних питања, њих треба одмах лично расправити, а ако начелници родова то не могу међусобно решити, одлуку ће донети начелник штаба, односно командант.

Ради обезбеђења садејства у питању ПТО између артиљерије, инжињерије и тенкова потребно је да се план (шема) ПТО ради под руководством начелника штаба, а да у томе учествују и претставници артиљерије, инжињерије и тенкова. На овај начин ће се спречити да запречавање не одговара распореду ПТ артиљериских средстава или да употреба ПОЗ-а не буде у сагласности са употребом ПТР-е.

Провера и утврђивање садејства

После израде основних родовских планова обезбеђења одбране и плана садејства, излази се на земљиште (а код већих јединица то се врши на рељефу, односно по карти) ради провере како је схваћено

садејство од стране органа штаба и старешина појединих елемената борбеног поретка. Том приликом командант дефинитивно утврђује начин дејства појединих јединица, односно елемената борбеног поретка и подржавајућих јединица, решава сва спорна питања и врши, по потреби, допуну већ израђеног плана садејства.

С обзиром на послове који се том приликом обављају, овај излазак на земљиште називамо „провера и утврђивање садејства на земљишту (карти, рељефу)“.

У погледу времена када треба вршити проверу и утврђивање садејства постоје различита мишљења (заједно са командантским извиђањем, одмах у његовом продужењу, после њега и др.). По мом мишљењу, у одбрани би требало организовати садејство тек после извршеног командантског извиђања од стране потчињених јединица и то из више разлога.

Пре свега, у одбрани треба тежити да јединице што пре поседну своје положаје како би имале више времена за инжињериско уређење положаја и организацију ватреног система. Ако би се организација садејства изводила једновремено са командантским извиђањем или у његовом продужењу, потчињени команданти би се на овом послу морали дуже задржати, те би своје одлуке могли донети знатно касније, а то би у крајњој линији утицало тако да јединице касније поседну своје положаје.

Узајамна повезаност у раду свих потчињених јединица, међусобно и са подржавајућим деловима, не може се успешно остварити ако потчињени команданти треба да усклађују свој рад пре него што буду успели да процене ситуацију и донесу своје одлуке. Зато рад под овим условима не би имао карактер солидности.

Док нападач редовно има у својим рукама иницијативу (у погледу времена, места и начина напада), бранилац је најчешће у ставу ишчекивања и мора свој рад, бар у почетку да прилагоди раду нападача, и да буде спреман да парира његово дејство ма какво оно било. У том циљу бранилац мора да предвиђа разне варијанте могућег рада нападача и да предузима мере које ће обезбедити целисходан рад без обзира по којој варијанти нападач буде дејствовао. Међутим, поставља се питање да ли командант, који организује садејство још у току командантског извиђања, може већ тада предвидети све могућности рада непријатеља и одмах одредити најпогодније мере за паралисање његовог дејства, а нарочито да ли може правилно ангажовати подржавајуће делове (артиљерију, авијацију, инжињерију), који треба да обезбеде извршење свих мера које командант предвиђа. Најзад, очигледно је да би при оваквом раду имали највеће тешкоће потчињени команданти који учествују у организацији садејства и који треба да схвате улоге својих јединица у свима могућим варијантама рада нападача, а још нису донели своје одлуке нити су стигли да детаљно изврше процену ситуације.

Потребно је нагласити да командантско извиђање претставља једну, а провера и утврђивање садејства другу посебну радњу, те их не треба идентификовати. На командантском извиђању, например, пукови добијају задатак да бране одређене отсеке, одређују им се границе дејства и додељују им се средства ојачања и средства за подршку. Међутим, на провери и утврђивању садејства предвиђају се поступци ових пукова у разним ситуацијама, мере које треба да предузму један пук за рачун другога, као и поступак оба пука за рачун другог ешелона и тенковске резерве дивизије при вршењу противнапада (које тачке треба обавезно да задрже у својим рукама, на који начин да обезбеде бок другог ешелона, каквом ватром ће обезбедити извршење противнапада, колико снага треба да издвоје и упуте у резерву дивизије — и у који рејон — по извршеном противнападу другог ешелона, итд.).

Сам поступак при провери и утврђивању садејства на земљишту (рељефу, карти) може бити различит, што ће, углавном, зависити од расположивог времена, схватања и индивидуалних особина команданта који организује садејства. Овде ће се изнети један од могућих начина који ће бити примењен кад се располаже довољним временом, с тим да се он може мењати или допуњавати.

У одређено време командант који организује садејство долази са својим начелницима родова војске и служби и начелницима I и II отсека (одељења) на радну тачку на отсеку једног од потчињених команданата. Ту га сачекује потчињени командант са својим начелником I отсека, а ако се организује садејство на споју отсека, онда треба да су присутна оба потчињена команданта са својим начелницима I отсека.

Командант који врши проверу и утврђивање садејства тражи од потчињених команданата да укратко изложи своју одлуку и замисао тока боја како би се са тим упознали присутни начелници родова војске и суседи. Потом командант, на основу свога плана садејства, излаже рад по основној варијанти (на основу које је постројен борбени поредак), дајући претпоставке о разним могућностима дејства и успеха непријатеља и задатке и начин рада потчињених јединица. На пример, командант излаже какав ће бити поступак свих елемената борбеног поретка, ако непријатељ у току боја овлада извесном линијом а потом износи поједине линије у дубини одбране на којима предвиђа употребу свог другог ешелона (резерве). На основу овога и својих планова обезбеђења начелници родова износе на који начин предвиђају обезбеђење дејства потчињених пешадиских (тенковских) јединица од стране свога рода војске. Командант прихвата, допуњава или исправља предложени начин обезбеђења од стране начелника родова и то саопштава на лицу места.

Ако има више варијант вероватног дејства непријатеља, онда се садејство по основној варијанти организује најдетаљније, док се по осталим варијантама то чини са мање детаља, што ће зависити од времена које стоји на расположењу и расположивих података о непријатељу (јачина, груписање, вероватне намере итд.).

Начелник оперативног отсека (или лице које одреди командант), као и начелници родова и служби команде која организује садејство, треба да врше исправке и допуне у израђеном плану садејства и својим плановима родовског обезбеђења. Ове измене и допуне не би требало да буду одвећ велике, јер би у том случају дотада извршено планирање било беспредметно. Но, начелно, до већих промена не би требало ни да долази, јер је извршеном планирању претходила процена ситуације, а по донетој одлуци извршено командантско извиђање, што неминовно чини да и сам план садејства има карактер извесне стабилности.

По повратку у штаб, на основу забележака (допуна, исправака) учињених на земљишту при провери и утврђивању садејства, начелник I отсека дефинитивно оформљује план садејства, а начелници родова своје планове обезбеђења и податке достављају потчињеним и подржавајућим јединицама.

Овако израђен план садејства послужиће команданту и старешинама потчињених и подржавајућих делова да у току боја лакше руководе својим јединицама, мада ће бити доста редак случај да се бој развија по унапред предвиђеном плану. Отступања ће бити готово редовно, у већој или мањој мери, али је сигурно да ће садејство у току боја бити олакшано ако је оно унапред организовано и планирано. Најзад, уколико је процена ситуације боље извршена и правилнија одлука донета, а садејство организовано реалније и потпуније, утолико ће и стварни ток боја мање отступати од тока предвиђеног планом.

Артиљериска Резерва

При разматрању употребе артиљерије у организацији одбране на широком фронту најлази се на подељена мишљења у погледу целисходности стварања артиљериске резерве. Наиме, неки писци су кроз своје анализе дошли до закључка да у оквиру виших јединица (корпуса и армија), када је ситуација нејасна, поред оформљавања појединих артиљериских група и задржавања јачих снага у општој резерви, треба задржати и део артиљерије у артиљериској резерви. Други сматрају да не треба стварати артиљериску резерву већ у оквиру артиљериских група виших јединица (КАГ и ААГ) задржавати више артиљерије, с тим да се предвиди пребацавање ових група на места могуће употребе. У циљу расветљавања овог питања указаћу на услове под којима је, по моме мишљењу, могућа примена једног или другог гледишта.

Циљ артиљериске резерве и припреме за њену употребу

Стварање артиљериске резерве има за циљ да се помоћу ње, када је ситуација нејасна, обезбеди потребна густина артиљерије на тежишту одбране и да се на тај начин спречи продор нападача или да му се нанесу велики губици у снагама и средствима. Да би артиљериска резерва могла благовремено стићи на место употребе треба да је мотомеханизована и да се налази у очекујућем рејону из кога воде погодне комуникације према вероватним местима употребе. Да би артиљериска резерва, по пристизању у предвиђени рејон, могла брзо отворити ватру врше се одговарајуће припреме, и то, начелно, још у припремном периоду. Тада се, према појединим варијантама вероватног непријатељског дејства, предвиђају рејони ватрених положаја (ВП) и осматрачница, планирају ватре и за њих срачунавају елементи, одређују репери и оријентире, итд. Пошто се употреба артиљериске резерве, начелно, предвиђа на више праваца, то се у циљу убрзавања припрема за отварање ватре, одређују поједине радне групе и упућују на сваки од ових праваца са задатком да благовремено изврше напред наведене припреме. Најчешће се на сваки правац упућују по 1—3 официра из дивизиона ради припремања свега што је потребно за рад дивизиона у целини. Сви официри који одлазе на један правац стављају се под команду најстаријег артиљериског официра, који је ду-

жан да на том правцу, према идејној замисли општевојног команданта, изврши распоред артиљерије и одреди рејоне ВП појединих група и дивизиона у оквиру ових група.

Могућност благовременог ступања артиљериске резерве у дејство

И поред благовременог предузимања наведених мера у циљу олакшања употребе и дејства артиљериске резерве, ипак се поставља питање да ли постоје реални услови да оваква резерва благовремено и у пуној бојној готовости стигне на планирано место употребе и ступи у дејство? Пре свега, на употребу артиљериске резерве велики утицај може да изврши нападачева авијација. Она је у стању да омете, па у извесним случајевима и спречи, артиљериску резерву да дође у планиране рејоне за употребу. Познато је да ће нападач, у нормалним условима на месту планираног напада настати да буде надмоћнији у авијацији, без обзира што је, можда, у погледу општег односа у авијацији раван па и слабији од браниоца. Ако је, међутим, општи однос снага, а нарочито у авијацији, неповољан за браниоца, тада ће надмоћније нападачеве авијацијске снаге моћи лакше да извојују превласт у ваздуху у зони напада и да изолују бојиште. У циљу извршења овог задатка нападач ће још у припремном периоду тежити да путем извиђања уочи поједине браниоцеве делове који ће се налазити на правцу планираног напада. А како артиљериске јединице претстављају велику мету, природно је да ће их бити тешко сачувати да не буду откривене од извиђачких органа: авијације, извиђачких и инфилтрираних група, агентурне службе и сл. Ако нападач открије место браниоцеве артиљериске резерве, он ће бити у могућности да извиди правце које бранилац може користити за њено довођење у зону у којој се предвиђа напад. Студијом ових праваца нападач може унапред планирати место и начин извршења напада, не само да спречи благовремени долазак артиљериске резерве у одређени рејон, него и да јој нанесе што веће губитке. Поред планираног напада од стране авијације, нападач може, уколико за то има услова (расположење становништва, удаљеност браниоцевих јединица остављених у резерви — другом ешелону, удаљење очекујућег рејона од места употребе артиљериске резерве и сл.), планирати и спуштање ваздушних десаната ради напада на овако погодан и рентабилан циљ.

И бранилац ће у извесним случајевима моћи да открије нападачеве припреме и да на основу њих утврди његове намере не само у погледу места, већ и у погледу самог почетка напада. У сваком случају, он ће бити у могућности да ноћу и благовремено доведе своју артиљериску резерву на одређено место и да је употреби онако како је планирао.

Покрет артиљериске резерве из очекујућег рејона у предвиђени рејон ВП најчешће ће уследити тек када се напад јасно испољи. Пошто нападач тежи да његова авијација спречи сваки значајнији покрет браниоца ка одлучујућој зони дејства, то ће он најчешће планирати

да напад почне у зору да би тиме обезбедио авијацији довољну видљивост, тако да ће она у највећем броју случајева, бити у могућности да уочи и спречи покрет браниоачеве артиљериске резерве.

Зависност употребе артиљериске резерве од средстава вуче и комуникација

Моторизована артиљерија са вучним возовима на точковима (првенствено камиони), нормално, неће бити у могућности да се из очекујућег рејона до места употребе креће у растреситом распореду по неравном терену (преко земљишта испресецаног поточићима, јаругама и уопште неравнинама). Она врло често, а на планинском земљишту скоро редовно, неће моћи ни да сиђе са пута, ако се поред њега налазе ископани канали за одвод воде или насипи од ископане земље, или ако пут води преко блатњавог терена. То значи да ће моторизована артиљерија која се креће путем бити врло погодан циљ за непријатељску авијацију. Иако ће артиљериске јединице, у циљу смањења губитака од напада из ваздуха — у случају ако не могу да скрену са пута и заузму растресит распоред — убрзати покрет и повећати отстојања између возова, ипак треба очекивати да ће се бомбардовањем онеспособити поједина возила и створити левкови на путу и да ће колона због неизбежног застајања и нагомилавања постајати још рентабилнији циљ за авијацију. Природно је да артиљериска резерва, чија су вучна возила гусеничари или ако је сачињавају јединице самоходне артиљерије, има знатно повољније услове за примену растреситог распореда до места предвиђених за употребу резерве. Али не треба заборавити да оваква возила скупо стају и да се због тога мале и индустријски недовољно развијене земље не могу оријентисати на њихову масовну примену.

Према томе, артиљериске јединице могу се остављати у артиљериској резерви само ако им се обезбеди благовремено пристизање у предвиђени рејон, тј. ако се у току покрета осигурају сопственом авијацијом или, донекле, ако располажу гусеничарима као вучним возилима и ако има погодних комуникација које од очекујућег рејона изводе ка местима вероватне употребе резерве. Ове комуникације треба да обезбеде маневар из дубине и да омогуће што бржи покрет, у ком циљу на осетљивим местима (мостови, пропусти, и сл.) треба унапред припремити обиласке, односно помоћне прелазе.

Кад не треба стварати артиљериску резерву

Код армија које располажу слабијом авијацијом или које немају довољно вучних возила гусеничара, нарочито при одбрани широких фронтава где нема погодних комуникација у правцу фронта, било би најцелисходније да се не образује артиљериска резерва, већ да се још у припремном периоду (ако постоје добре и довољно од фронта удаљене рокадне комуникације), на основу студије праваца вероватних непријатељских дејстава, сва артиљерија подели и гру-

пише у артиљериске групе (ААГ, КАГ) на изабраним правцима и да се само мањи део артиљерије додељује као ојачање нижим јединицама (почев од дивизије па наниже). Било би пожељно да артиљерија која улази у састав ових група буде моторизована како би се, по потреби, могла лакше и брже пребацивати са једног правца на други. Зато ову артиљерију треба постављати нешто даље од предњег краја одбране (али не тако далеко да би јој дејство било недовољно ефикасно по њеним основним циљевима) како би при извршењу маневра била што мање изложена евентуалном дејству нападачеве артиљерије. Ако успе да студијом вероватних дејстава и на основу откривених припрема непријатеља правилно оцени правац његовог главног удара, бранилац често може избећи пребацивање своје артиљерије из једног рејона у други у току динамике боја, разуме се, ако је претходно правилно распореди и групише. Но, без обзира на правилност и извршене процене, бранилац мора имати у виду да ће нападач применити разне мере и средства, да би обмануо браниоца о правцу и времену извршења свога напада, и да због тога обавезно мора предвиђати и друге варијанте могућег нападачевог дејства. При томе, за сваку варијанту могућег непријатељског дејства треба одредити која артиљерија, којим правцем, са којим циљем и у који рејон треба да се пребаци, и предвидети начин употребе артиљерије у сваком од ових рејона (планирати ватре, припремити елементе, итд.), као и то који ће део авијације (уколико је има) и на који начин штитити маневар артиљерије.

У случају ако се у току нападачевих припрема осети да ће он извршити или ако стварно изврши напад на неком другом правцу на коме се тај напад није очекивао, онда се артиљериске групе за маневар (слично артиљериској резерви) у току ноћи могу пребацивати у угрожени рејон, односно упутити да изврше предвиђени маневар.

Овде треба нагласити да ће ове артиљериске групе најчешће морати да врше маневар по фронту уместо маневра по дубини, који би нормално вршила артиљериска резерва, као и да ће често имати да пређу већи пут од онога који би прешла артиљериска резерва која се најчешће поставља према средини одбранбеног фронта. Најзад, због дуже маршруте ове ће групе бити дуже времена изложене дејству непријатељске авијације.

Без обзира да ли је део артиљерије задржан у артиљериској резерви или је сва браниочева артиљерија подељена и груписана у групе, од којих су неке предвиђене и за маневар, по моме мишљењу, било би најцелисходније да се тај маневар изврши у току прве наредне ноћи, нарочито у случају кад је нападач отпочео са изненадним нападом тамо где није очекиван, и када дејство његове авијације, у вези са карактером земљишта, онемогућава маневар у току дана. Зар се Савезници не би нашли у врло тешком положају да су Немци ноћу 6/7 јуна 1944 године извршили пребацивање својих снага према мосто-

брану у Нормандији, а 7 јуна, тј. следећег дана по искрцавању у Нормандији, извршили противнапад.

Ако упоредимо рад браниоца у случају када је део артиљерије остављен у резерви и задржан у очекујућем рејону према правцу вероватног напада или према средини фронта са случајем када је од самог почетка сва артиљерија подељена и у виду артиљериских група постављена у рејоне вероватне употребе, можемо констатовати ово:

Ако артиљериској резерви није обезбеђена сигурна заштита авијације и ако је принуђена да врши покрет дању, она може стићи у предвиђени рејон за употребу са извесним закашњењем и осетним губицима. С друге стране, артиљериске групе, које се налазе у својим рејонима вероватне употребе, могу бити врло добро искоришћене само ако је напад изведен према предвиђању браниоца. У противном, ако је напад изведен ван праваца где се налазе предвиђене групе, тада ће њихова употреба бити знатно тежа него код постојања артиљериске резерве. На пример, ако је корпус који брани фронт ширине 100 — 150 км груписао снаге на једном крилу, а напад уследи на другом, тада би његова артиљериска група (КАГ) до места употребе морала да пређе преко 100 км. Међутим, да је задржана артиљериска резерва, која би била постављена према средини фронта, она би имала да пређе око 50 км. У оквиру армије, која би бранила фронт ширине 200 — 300 км, артиљериска група (ААГ) не би ни под најповољнијим околностима могла да изврши маневар у току једне ноћи. Међутим, тај маневар би био могућ ако би постојала артиљериска резерва, јер би њен пут до места употребе био за $\frac{1}{3}$ до $\frac{1}{2}$ мањи.

Иако на први поглед изгледа повољније и прихватљивије гледашће да при одбрани на широком фронту треба задржати део артиљерије у артиљериској резерви, ипак, по мом мишљењу, овом питању треба прилазити пажљиво, јер ће различити услови захтевати и различите начине његовог решења. У једном случају постојаће повољни услови за употребу артиљериске резерве (постојање погодних комуникација управних на фронт, располагање авијацијом за заштиту покрета, погодна вучна возила која обезбеђују покрет и ван комуникација, итд.) па је треба и образовати, док ће у другом случају, и поред организовања одбране на широком фронту, бити целисходније целокупну артиљерију поделити и груписати према вероватним правцима употребе. Овај други случај биће, на пример, при одбрани на јаче испресецаном земљишту, где се артиљерија може кретати само одређеним путевима које нападачева авијација може лако и сигурно контролисати и покрет лако спречити, итд. Јасно је да је на оваквом

земљишту много лакше него на маневарском одредити вероватне правце непријатељског напада и проценити њихову важност, те ни остављање артиљериске резерве неће бити неопходно.

Када постоје повољни услови за употребу артиљериске резерве, њено формирање не треба ограничавати само на веће јединице (корпус, армију). У току Другог светског рата поједине дивизије су чврсто браниле фронт ширине 50—70 км, те је постојала потреба за стварањем артиљериске резерве. Ако би се, у овом случају, сва дивизијска артиљерија доделила потчињеним пуковима и груписала у одређени број група, артиљериска ватра би била свуда подједнако слаба. Ако би се извршило смелије груписање артиљерије према извесним отсесима, а непријатељ напао главним снагама ван правца извршеног груписања, тада би се морало вршити премештање артиљерије под неповољним условима. Иако би ово, с обзиром на релативно мању ширину одбранбене зоне дивизије, било изводљивије него код већих јединица, ипак ће и у оваквим случајевима каткад бити погодније оставити део артиљерије у артиљериској резерви.

Из свега досада изнетог могао би се извући закључак да су оба напред изнета гледишта применљива под одговарајућим условима и да би било нецелисходно држати се само једног, а друго категорично одбијати. Исто тако, било би неправилно ако би се формирање артиљериске резерве круто везивало за величину јединице. Као и свуда у тактици, тако је и овде најбоље да се ово питање решава посебно за сваки конкретан случај.

ПОКРЕТНА ГРУПА

Пошто смо се уверили да у тумачењу неких питања из проблематике покретне групе (ПГ) код појединаца постоје прилична размислажења покушаћемо да овим чланком бацимо нешто више светлости на овај проблем и допринесемо да се дође до правилнијих и уједначених гледишта.

Пре свега, *појам* ПГ, или ешелона за развијање и експлоатацију успеха, како је у неким страним армијама још називају, често се идентификује са предњим и гонећим одредима или гонећим колонама које упућују тактичке или оперативне општевојне јединице, најчешће са ограниченим и помоћним задацима. Међутим, под појмом ПГ треба подразумевати најпокретљивији део борбеног поретка корпуса, армије или већих стратемских тела, формиран још пре почетка нападне операције и предвиђен да у датом тренутку прими на себе главну улогу за претварање постигнутог тактичког успеха у успех оперативних размера. Из тога резултирају и улрга, јачина, састав и дубина дејства ПГ. Дакле, ПГ носи главни терет борбених дејстава у оперативној дубини непријатеља. Авијација, партизански одреди, инфилтриране и ваздушнодесантне јединице, које директно или индиректно садејствују покретној групи, играју само помоћну улогу, стварајући јој повољне услове за успех, док други ешелони јединица, или формација за чији рачун она ради, користе, учвршћују, проширују и доводе до краја њен постигнути успех.

Пошто су изненадност и брзина дејства главни предуслови за постизање успеха, ПГ се образује од оклопних, механизованих, моторизованих или коњичких јединица. У пракси ПГ најчешће претставља комбинацију неких или свих наведених брзих јединица.

И у погледу *јачине и састава* ПГ постоје различита гледишта. Неки, на пример, сматрају да оклопну бригаду најчешће треба употребити у улози ПГ, што је неоправдано, јер јачина и састав ПГ, поред осталог, највише треба да зависе од њеног задатка, јачине, састава и могућности непријатеља, земљишта и ситуације у ваздуху. Наиме, да би ПГ могла дејствовати самостално у тактичкој или оперативној вези са главним снагама, она мора да буде довољно јака, да у своме саставу има све родове војске и да обавезно ужива подршку авијације. Према стеченим искуствима у прошлом рату, јачина ПГ кретала се од јачине оклопне дивизије, односно коњичког корпуса до оклопне армије, док је ојачана оклопна бригада само под специфичним усло-

вима извршавала задатке ПГ, најчешће на планинском земљишту. Жеља да се малом брзом јединицом решавају оперативни задаци сукобљава се са потенцијалним могућностима непријатеља којима ће он обично располагати у оперативној, а често и у тактичкој дубини своје одбране. А познато је да и корпуси армија великих земаља у својој формацијској саставу већ имају једну оклопну или механизовану дивизију. Уколико су непријатељске оперативне резерве јаче, уколико је задатак ПГ дубљи и офанзивније природе, а ситуација у ваздуху неповољнија, природно је да утолико ПГ треба да буде јача и обратно.

И у погледу степена и врсте ојачавања ПГ треба имати у виду извесне одређене принципе, који произилазе из конкретних услова и потреба, не обазирјући се на неке већ устаљене нормe. Пошто брза формацијска јединица, која образује језгро ПГ, по својој јачини и саставу обично нема свих потребних услова за постизање успеха у одређеној ситуацији, природно је да се мора ојачати недостајућим јединицама, односно борбеним средствима. При томе треба водити рачуна да покретљивост и проходност јединица ојачања омогућавају њихов заједнички рад са јединицом која чини језгро ПГ.

У циљу концизнијег третирања проблематике ПГ, овде ћемо разматрати ојачану оклопну дивизију (ОД) у улози ПГ армије, као један од случајева који ће вероватно имати чешћу примену у ратној пракси.

Основну снагу ОД сачињавају тенкови, јер су остали родови војске, којима углавном припада улога подршке тенкова, засгуљени само у најнеопходнијој мери. Овакав састав ОД пружа само минимум могућности за успешно самостално дејство и вођење борбе, и то под стандардним условима у односу на састав непријатеља и карактер земљишта. Зато, зависно од захтева конкретне ситуације, треба до могућег максимума повећати ефикасност ОД придавањем потребних ојачања. За величину ових ојачања не могу се усталити неке нормe, што се понекада чини, јер њихова јачина треба да зависи од конкретних потреба у датој ситуацији и постојећих могућности. При томе се треба чувати и прекомерних ојачања, јер их ОД не може апсорбовати без штете по уредно командовање, покретљивост и снабдевање ПГ у целини. Степен ојачавања треба, углавном, да зависи од истих чињеница које утичу и на јачину и састав ПГ. Наиме, дубок задатак ПГ изискује ојачање у моторизованој пешадији, инжињерији, артиљерији, транспортним и ремонтним средствима. Дејство ПГ на планинском земљишту захтева ојачање у инжињерији, коњици, хаубичкој артиљерији, минобацачима и ПА оруђима. Ако је непријатељ јак у тенковима потребна су ојачања у ПТ артиљерији, артиљерији тежих калибара и инжињерији. Ако претстоји савлађивање обимних вештачких и природних ПТ препрека неопходна су ојачања у инжињерији, моторизованој пешадији, артиљерији, итд.

Узето оријентирно, ОД у улози ПГ, по нашем мишљењу имаће потребу да се у одређеним ситуацијама ојача са пуком моторизоване пешадије или коњице, 2—3 пука артиљерије (хаубичке, топовске и ПТ), 1—2 пука ПАА, 1—2 пионирска и 1—2 понтонирска батаљона,

с тим што при калкулацији потребних ојачања треба узимати у обзир и помоћ коју ће покретној групи у току дејства указивати авијација, партизански одреди, ваздушнодесантне и инфилтриране јединице. Реална процена могућности ових делова допринеће да се ојачања правилно одмере.

Субјективна мишљења постоје и у погледу *задатака* које може и треба да извршава ПГ, тежећи да се њени задаци поједноставе и сведу на прилично ограничен број, иако они могу бити многобројни и врло различити. Наиме, тежиште дејства ПГ може бити усмерено против главне групације непријатеља у тактичкој или оперативној дубини одбране, са крајњим циљем да се разбије, уништи или сломи њена воља за пружањем даљег отпора. Приликом извршавања одређеног задатка, ПГ треба да дејствује према постојећој ситуацији, с тим што се ова дејства могу огледати: у довршењу пробоја тактичке дубине одбране; у окружењу и уништењу главних снага непријатеља у тактичкој дубини одбране у садејству са групама које наступају са фронта и уз једновремено спречавање интервенције ближих непријатељских оперативних резерви; у разбијању, гоњењу, оперативном окружењу или уништењу непријатељских оперативних резерви; у узимању погодних линија, објеката и рејона у дубљој позадини непријатеља који би му пружали услове за организацију даљег отпора; у пресецању непријатељских комуникација у циљу спречавања снабдевања непријатеља и, на крају, у одбијању противнапада и противудара непријатеља у свим етапама операције. Свакако, треба тежити да се ПГ максимално ангажује тек у другој и трећој етапи армиске нападне операције, тј. у етапама које се одликују високим маневарским карактером борбених дејстава, у којима ПГ, због својих одлика и могућности, може и треба да испољи одлучујући утицај на ток операције.

И у погледу дубине дејства, брзине кретања и трајања дејства ПГ владају често неуједначена гледишта.

Дубина дејства ПГ, поред осталих утицајних чињеница, највише зависи од њених реалних могућности у конкретној ситуацији. Искуства из прошлог рата говоре да су ПГ армија најчешће дејствовале на дубини 50—80 км, с тим што се, ради одржавања непрекидног оперативног, а по потреби и тактичког садејства са главним снагама армије, од њих обично нису удаљавале више од 30—40 км, тј. не више од једнодневнег марша пешадиских јединица. Ова отстојања омогућавала су им и благовремено снабдевање свим материјалним потребама.

Брзина кретања ПГ, по нашем мишљењу, може бити врло различита. На њу највише утичу ситуација у ваздуху, степен непријатељског отпора, пролазност земљишта и уредност снабдевања. Брзина кретања кроз борбени поредак сопствених трупа у зони увођења у пробој, по искуствима из прошлог рата, износила је просечно 6—8 км/час, а после избијања на слободан простор у оперативној дубини одбране 12—15 км/час, под претпоставком да није било непријатељског отпора и да су путеви били слободни. Али, узимајући у обзир повремена

борбена дејства и прегруписавања, затим застоје због ваздушних напада, време за савлађивање или обилажење већих ПТ препрека, време за попуну и одмор, итд. просечна дневна брзина кретања ПГ у прошлом рату износила је 15—30 км.

Трајање дејства ПГ зависи највише од интензитета борбених дејстава, доба године и временских прилика, уредности снабдевања, обучености и издржљивости људства и исправности технике. По искуствима из прошлог рата, ПГ армије је обично могла непрекидно да дејствује 3—5 дана, а после тога јој је давано 1—3 дана за сређивање, попуну и одмор, док је ОД после завршетка операције било потребно 10—15 дана за потпуно довођење у борбену готовост. Међутим, због дуготрајних и прекомерних напрезања понекада су оклопним јединицама у прошлом рату били потребни и месеци да би се потпуно оспособиле за следећа борбена дејства. Али, наведене норме треба узимати само за приближну оријентацију, јер на њихово повећање знатно утичу измењени услови у погледу побољшања врста, квалитета и наоружања возила, средстава за брзо савлађивање ПТ препрека и капацитета ремонтне службе данашњих савремених оклопних јединица, као и могућности њиховог снабдевања из ваздуха и дејства са крупним ваздушнодесантним или партизанским јединицама.

Такође има појава да се *правац дејства* ПГ идентификује са правцем њеног увођења, без обзира на то што је правац увођења само почетни део правца дејства ПГ и што се тај правац обично завршава у тактичкој дубини непријатељске одбране.

Правац дејства мора да омогући покретној групи да што брже избије на бок и у позадину одређеног главног објекта. Уколико је дубина дејства мања утолико се резултати брже постижу, али су ти резултати и ограниченији, за разлику од дубоких продора који доводе до одлучујућег успеха. Правац дејства ПГ најчешће се подудара са правцем главног удара армије, сем у случајевима када постојећа или настала ситуација нуди боље услове за употребу ПГ на помоћном правцу.

Пошто и у погледу рејона који заузима ПГ, затим у погледу појма увођења, правца увођења, ширине зоне и момента њеног увођења, постоје различита тумачења, овде ћемо изнети своје гледиште.

ОД најчешће пристиже у *рејон концентрације* (који од фронта може бити удаљен просечно 30—60 км) 4—5 дана пре почетка армиске нападне операције, и то по могућству у току ноћи. Ако је рејон концентрације удаљен преко 100 км и ако ситуација у ваздуху то дозвољава, било би корисно да се тенкови и остала гусенична возила пребаце железницом, с тим да искрцне станице не буду у непосредној близини самог рејона концентрације.

Два до три дана пре почетка операције, ПГ треба (редовно ноћу) да пређе из овог рејона у *очекујући рејон*, који се обично налази на 15—30 км, а понекад и даље од предњег краја непријатељске одбране. Он треба да буде ближе фронту ако земљиште и број и квалитет путева отежавају брз покрет ПГ ка фронту, ако ПГ дању прелази у позлазни рејон, ако се ова група уводи доцније или директно из очеку-

јућег рејона, ако непријатељ има превласт у ваздуху и ако не долази у обзир увођење ПГ на правцу помоћног удара армије. У противном очекујући рејон се налази на удаљењу које се ближи или прелази напред наведеној норму од 30 км. На просторији очекујућег рејона, која треба да нуди повољне услове за растресит размештај ПГ, брзу прегрупацију и ефикасну организацију ПА и ПТ одбране, врше се детаљне припреме и издаје наређење за увођење ПГ и њено даље дејство.

У пролазном рејону који се, према искуствима из прошлог рата, одређује на 3—5 км испред предњег краја непријатељске одбране или на 5—7 км иза линије до које је продрла сопствена пешадија (ако се овај рејон одређује у дубини непријатељске одбране) треба прикупити последње податке о непријатељу и земљишту и допунити план увођења ПГ у духу постојеће ситуације, а ПГ заузима почетни поредак за увођење. Бесумње, било би најбоље ако би ПГ прелазила у полазни рејон у току ноћи. Али, ако би била принуђена да прелази дању, онда се у њему не би смела задржавати више од 2—4 часа, нарочито у случајевима када је ситуација у ваздуху неповољна. Покретна група се може уводити и директно из очекујућег рејона. Она се тада развија у еволуциони или борбени поредак на линији развоја. То се дешава: ако потпуно отворено или неприступачно земљиште не дозвољава одређивање полазног рејона; када удаљеност очекујућег рејона од предњег краја непријатељске одбране износи мање од 20 км, тако да није целесходно да се колоне издужују а затим у полазном рејону опет скраћују; затим ако се жели и постоји могућност да се непријатељ изненади наглом појавом ПГ; ако изненадна критична или непредвиђена повољна ситуација изискује хитно увођење ПГ и ако би због непријатељске превласти у ваздуху било опасно њено задржавање у полазном рејону, а ПГ се мора увести у току дана. Линија развоја ПГ, која има и улогу регулативне линије, може бити бивши предњи крај непријатељске одбране, затим негде у дубини непријатељске одбране иза сопствене пешадије или се може поклопити са линијом прелаза сопствене пешадије. На њој се ПГ може задржати само најкраће време, отприлике 1—2 часа, тј. само толико колико јој је потребно да се развије у одговарајући поредак. Ова линија мора бити солидно заштићена погодним теренским отсеком и борбеним распоредом сопствене пешадије; како ПГ у току развоја не би била изложена изненадном непријатељском противнападу.

После савлађивања тактичке дубине непријатељске одбране у току дејства у оперативној дубини, ПГ се — зависно од ситуације и своје истрошености — на оси свога дејства повремено ускупно или по деловима прикупља у зборним рејонима, у циљу прегрупације, попуне и одмора, предузимајући при томе све мере за своју безбедност са земље и из ваздуха и не губећи контакт са непријатељем.

Увођење ПГ врло често претставља најкритичнију фазу њеног дејства. Она се може уводити у довршен (чист), делимично довршен или недокршен пробој непријатељске тактичке дубине одбране. По нашем мишљењу, увођење отпочиње покретом ПГ из полазног или

директно из очекујућег рејона (ако нема полазног рејона) и траје све док не пређе линију сопствене пешадије и не отпочне своја борбена дејства. А пошто ће непријатељ тежити да по сваку цену спречи њено увођење, то је дужност команданта армије да јој према предвиђеном плану, свим расположивим средствима, омогући да што брже и са што мање губитака преброди ову кризу.

Иако се *правац увођења* ПГ обично подударе са правцем главног удара армије, ипак се ПГ може увести и на помоћном правцу, ако би се на њему испољио већи успех или ако то диктирају земљишни услови, с тим што би она, у том случају, доцније избила на свој основни правац дејства.

Ширина зоне увођења треба да је толлика да ПГ може што брже и са што мање губитака проћи кроз створени појас пробоја, с тим да јој бокови буду заштићени од директне ватре непријатељских ПТ оруђа и да се у случају потребе може брзо развити у борбени поредак. Већа ширина зоне увођења омогућава кретање ПГ у више правца, а тиме се смањује не само дубина њеног поретка и време пролажења кроз зону увођења, него и губици од дејства непријатељске авијације, јер у тој широј зони постоје бољи услови за коришћење природних маски, за маневровање и за примену растреситијег распореда. Ако се узме да ширина борбеног поретка ОД на пролазном земљишту износи просечно 4—6 км и да ширина зона сигурности на боковима износи по 2 км, онда зона увођења треба да буде 8—10 км. Ратна пракса је показала да је ширина зоне увођења често била и много мања, нарочито ако је ПГ увођена у чист пробој или при слабо организованог одбрани непријатеља, а редовно на планинском земљишту. Уколико је зона увођења ужа, онда је природно да утолико боље треба заштитити бокове ПГ дејством авијације, артиљерије, ПТ средствима, пешадијом и димним завесама.

Моменат увођења ПГ претставља један од одлучујућих чинилаца по даљи развој нападне операције армије. Он се мора одређивати у складу са проценом развоја напада, земљишта и односа снага на правцу увођења ПГ. У пракси се осећа тенденција да се ПГ уводи најкасније после пада главног одбранбеног појаса непријатељске одбране, без обзира на то да ли за то постоје сви потребни услови и да ли су претходно до максимума искоришћене могућности тенкова НПП, чији број данас није више мали. Међутим, прерано увођење, по нашем мишљењу, често своди улогу ПГ на улогу тенкова НПП, излаже је знатним губицима и смањује њене могућности за дејство у оперативној дубини одбране, или, краће речено, убрзава тактички, а доводи у питање оперативни успех. С друге стране, одоцнело увођење имало би још горе последице, јер би се непријатељу дала могућност да са неангажованог дела фронта привуче оперативне резерве и делове и да затвори зону пробоја, као што су, на пример, Немци у прошлом рату (према совјетским подацима) успевали да за једну ноћ доведу 4—5 батаљона пешадије са тенковима, пионирима и артиљеријом и да заједно са потиснутим деловима поново чврсто затворе фронт пробоја ширине до 10 км.

Понекад може бити целисходно да се ПГ уведе и пре потпуног пробоја тактичке дубине браниоачеве одбране, нарочито у случајевима када се такав првог ешелона армије не би развијао брзим темпом. Ово тим пре што би бранилац тада — с обзиром на слабије могућности армије — био у стању да лакше затвори створену брешу која је обично мање ширине. У сваком случају, ПГ треба редовно раније уводити у пробој када је непријатељска одбрана слаба (јер се тада без великих губитака може постићи много бржи темпо наступања него сама пешадија) или ако је дошло до застоја напада, који прети да компромитује читаву операцију, а постоје услови да се интервенцијом ПГ преокрене неповољна ситуација у корист нападача.

По нашем мишљењу, ПГ треба увести доцније ако се напад првог ешелона армије, упркос добро организоване браниоачеве одбране, доста брзо развија, ако је бранилац утрошио део оперативних резерви већ у тактичкој дубини одбране или ако су његове оперативне резерве толико далеко да не могу на време интервенисати ни у тактичкој ни у ближој оперативној дубини, и ако неповољни земљишни услови не дозвољавају њено раније увођење. Међутим, ПГ не би требало уводити пре пада браниоачевих артиљериских положаја на главном одбраненом појасу (који чине костур стабилности одбране), нарочито онда када је одбрана солидна, дубоко ешелонирана и засићена ПТ средствима и када бранилац располаже јаком ПТ и оклопном резервом.

У сваком случају, било би најбоље када би се ПГ уводила у чист пробој (па макар се у ову сврху морао ангажовати цео или део другог ешелона армије), тј. после потпуног пробоја тактичке дубине одбране. Она би тада могла веома брзо и са максималним могућностима приступити извршењу свог основног задатка, јер се не би ангажовала ни задржавала у тактичкој дубини одбране, нити би, према томе, по пристизању у оперативну дубину морала губити време око сређивања, прегруписавања и попуње.

У погледу поретка ПГ за време њеног увођења и у току дејства у оперативној дубини непријатељске одбране такође постоје различита гледишта, међу којима се истичу пристадице компактног, збијеног и централизовано вођеног поретка. По нашем мишљењу поредак ПГ није сталан, већ се мора мењати зависно од ситуације, земљишта и активности непријатељске авијације. У сваком случају, треба тежити да ПГ још у очекујућем рејону построји такав поредак који ће одговарати ситуацији у првој фази њеног задатка. Поред тога, састав и јачина делова ПГ на појединим правцима увођења треба да буду такви да искључе потребу њиховог рокирања по фронту у току увођења јединице (да се пребацују са једног на други правац), јер би такве прегрупације (које су због непостојања попречних комуникација или присуства природних земљишних препрека често неизводљиве) знатно смањиле темпо наступање ПГ. Другим речима, почетни поредак ПГ треба да одговара вероватним борбеним збивањима од самог почетка њеног увођења па све до избијања у оперативну дубину непријатеља,

где ће се (у зборном рејону) према потреби саобразити наредном задатку.

Ако пролазност земљишта и ширина зоне пробоја дозвољавају, ПГ армије може се кретати кроз ову зону на 2—3 правца, у маршевском, еволуционом или борбеном поретку. Ако се ПГ уводи у пробој на планинском земљишту или ноћу, када је кретање ван комуникација врло тешко или немогуће, онда се она обично креће у маршевском поретку.

При разматрању поретка ПГ у оперативној дубини непријатеља треба имати на уму следеће чињенице:

— да ПГ за време скоро целог трајања операције не дејствује као компактна и тесно повезана целина, већ да дејствује на више праваца, од којих сваки за себе претставља посебну тактичко-топографску целину;

— да се дејства у оперативној дубини непријатеља одликују честим и наглим променама ситуације, које изискују еластичан поредак ПГ, како би се могле изводити брзе модификације и промене маневра у вези са тим новим ситуацијама;

— да је ПГ састављена из јединица разних родова војске и да њен поредак треба да обезбеди њихово најрационалније коришћење у датој ситуацији.

На основу изложеног и чињенице да основна гаранција за успех ПГ лежи у примени вештих и брзих маневара, и да она то може постићи честом променом свог поретка, дејствујући наизменично у маршевском, еволуционом, ешелонском или колонском борбеном поретку, може се доћи до закључка да је најбоље ако се њен поредак састоји из борбених група — такозваних „оклопних борбених одреда“ (ОБО) — за ускупно или самостално дејство у духу општег задатка. Према томе, ПГ би се обично састојала из два до четири ОБО (од којих сваки има свој број), ДАГ-а, ПТР, ПОЗ-а и дивизиске позадинске групе.

ОБО, као привремено здружен тактички одред, састојао би се од тенкова, оклопне или мотопешадије и осталих потребних родова војске, тако да би по својој јачини и саставу био способан за самостално борбено дејство. Његово језгро, зависно од задатка, земљишта, јачине непријатеља, итд. могли би сачињавати тенкови (нарочито ако је непријатељ слаб у тенковима, а земљиште пролазно и откривено и ако је дан), или мотопешадија са јаким ПТ средствима, а његову основу за формирање — оклопне бригаде и мотопешадиски пук. На мање важном правцу ОБО може образовати и ојачани тенковски или мотопешадиски батаљон. Док се оклопним борбеним одредима прве линије обично придаје део дивизиске или придате артиљерије, дотле се ОБО, који има улогу резерве ПГ, може ојачати артиљеријом тек пред своје ангажовање. Дивизиска позадинска група (без делова који су придати ОБО) треба да се креће правцем који је најмање угрожен са бокова. По искуствима из прошлог рата, растојања између ОБО, у току дејства ПГ у оперативној дубини непријатеља, износила су и

до 50 км. Важно је истаћи да и за ПГ у пуној мери важи старо начело: раздвојено маршевати, укупно се тући!

Много се дискутује и о томе да ли у покретној групи, чију основу чини ОД, треба формирати ПТР. Сматрајући да је оклопна дивизија у целини ПТ јединица, неки мисле да нема разлога за стварање посебног елемента у њеном поретку за вођење ПТ борбе. Неоспорно је да је тенк (нарочито тешки) најбоље ПТ оруђе, али се оштро намеће питање рационалности његове употребе у ову сврху у приликама где то није неопходно. Ово посебно важи за оне ОД које у своме саставу немају довољно тенкова (јер број тенкова у ОД у појединим земљама данас варира од 150—380). Зато слабост ОД са мањим бројем тенкова треба отклонити додавањем противтенковских, првенствено самоходних оруђа, од којих пре свега треба формирати ПТР оклопне дивизије, а остатком ојачати ОБО. При томе би ПТР имала основни задатак да ангажовањем непријатељских тенкова ослобађа што већи број тенкова за извршење одговарајућег маневра. ОД која располаже мањим бројем тенкова не треба да тражи тенковску битку и да своје тенкове супротставља непријатељским тенковима, ако јој непријатељ није наметнуо такав начин борбе или ако непријатељски тенкови нису ухваћени у неповољној ситуацији за пријем борбе. ПОЗове, као врло погодно средство за затварање мање важних праваца и комуникација које изводе на бокове ПГ, треба такође користити, да би се главна ударна снага ПГ могла сигурније ангажовати на одлучујућем месту.

Најзад, овде треба истаћи основна начела којих се, према нашем мишљењу, треба придржавати приликом употребе ПГ после њеног увођења, јер се од њих често отступа.

После увођења у пробој, ПГ треба у потпуности да развије сопствени систем извиђачких и осигуравајућих органа (чији ће рад усмеравати и на већим отстојањима допуњавати извиђачка авијација). Она треба да дејствује брзо, даноноћно, енергично и смело са сталном тежњом да обухвата, обилази и, по потреби, блокира брањене објекте и групе непријатеља, избегавајући фронталну борбу, нарочито са надмоћнијим непријатељским снагама. За све време, ПГ мора да усмерава своје дејство у циљу извршења основног задатка, избегавајући растурање својих снага на мање важним задацима. Она често треба да прими изванредан ризик и да смелије наступа и продире незаштићеним боковима. Иако ПГ може извршити задатак једино офанзивним дејствима, то не значи да она повремено не треба да користи предности одбране или вешту комбинацију оба вида борбе. А да би се учврстило и

проширио њен успех, потребно је да главне снаге армије благовремено пристижу у одређене рејоне и на линије у сагласности са планом развоја операције.

Крајњи успех ПГ, по нашем мишљењу, зависи највише од тога да ли јој је реално постављен задатак, да ли постоје повољни услови земљишта за њено дејство, да ли је добро организовано и спроведено извиђање и садејство са свим дедовима поретка армије и авијацијом, затим од одлучности и сналажљивости команданата ПГ, функционисања система веза, уредности снабдевања и повољности ситуације у ваздуху.

Природно је да само постојање и могућност коришћења нуклеарног наоружања и диригованих зрна у једном будућем рату намеће низ нових проблема у погледу употребе и дејства ПГ. Међутим, прерано је говорити о неким дефинитивним искуствима и принципима, јер су испитивања у том правцу још увек у току, а и по своме обиму овај проблем претставља домен посебне студије. У сваком случају, постојање нуклеарног оружја мора изазвати извесне измене у формацији оклопних јединица, затим увођење само гусеничних возила најмање у оклопне бригаде, побољшање система веза, рашчлањавање ОД на још већи број ОБО и њихово потпуно осамостаљење у смислу позадинске службе, увођење ПГ непосредно са очекујућег рејона на више међусобно раздвојених праваца и по могућству ноћу, коришћење поретка са већим растојањима и отстојањима, брзо прикупљање и приближавање непријатељу и брзо растурање после извршених борбених задатака, а све то ради тога да ПГ као целина не би дуже времена претстављала погодан циљ за атомски напад.

ОДЗИВИ ЧИТАЛАЦА

Генерал-мајор ПЕТАР ТОМАЦ

ПРИНЦИПИ РАТНЕ ВЕШТИНЕ

(Поводом одзива пуковника *Пера Мораче* и *Вељка Кадијевића*)

Да би овај одзив био што јаснији, најпре ћу изнети главне мисли из свога чланка „Принципи ратне вештине“, који је објављен у децембарском броју прошле године.

Од Сун Цу Вуа до данас у теорији ратне вештине постоји тенденција да се она сажима у све мањи број непроменљивих принципа, који, тобоже, постоје ван времена и простора, које управо због њихове непроменљивости, неки сматрају и аксиомима (Фош, Лидел Харџ); принципи такве природе не могу издржати критику; у теорији ратне вештине не могу постојати апсолутни принципи или аксиоми; и сами претставници тих идеја не заступају исте принципе; једни помињу једне, други друге; у историској анализи ниједан овакав принцип не може остати апсолутно, на пример, *принцип концентрације* је негде користан, а негде штетан; стога би требало да се уз *принцип масе* налази и *принцип брзине*, а уз *принцип концентрације* и *принцип растурања*; уосталом, принципи лаконски изражени са свега две речи, као *принцип маневра* (у смислу да треба примењивати маневре), могу важити дуго, али практично не значе ништа, јер се маневри код Леуктре и Стаљинграда толико разликују да се не могу ни упоредити; дакле, треба одбацити покушаје који претендују да теорију ратне вештине збију у неколико одређених и непроменљивих принципа; али теорија ратне вештине, ослањајући се на праксу, тј. на искуство прошлости, и на нове моменте који су настали после последњег пуцња, имаће неминовно много начела или принципа који неће бити њено исходште него њен резултат, који ће током времена настајати и одумирати; тактичка (оперативна) правила, на пример, су у основи збирке таквих начела, а она се непрекидно мењају.

*

Шта овоме замерају критичари?

У првом ставу они тврде да и рат има своје објективне законитости. То је позната чињеница коју нико више не пориче. Колико је мени познато то је порицао једино Беренхорст под утицајем Кантове *Критике чистог ума*. То није порицао чак ни Клаузевиц, који је, од свих познатих војних писаца, имао најсубјективнији став према теорији ратне вештине. Ни ја их нисам побијао. Напротив, говорио сам

о њиховој неминовности, називајући их „начелима“, „правилима“, „упутствима“. На стр. 9 (В. Д. 12/54) написао сам: „Из тих теориских разматрања произилазе неминовно општа начела и правила, другим речима упутства како треба поступати у великом броју случајева, али сасвим тесно и конкретно везана за предмет посматрања. Таквих се начела и правила теорија неће одрећи. Напротив, она ће истицати — како каже Клаузевиц, ову кристалну форму својих резулата“. Раније (В. Д. 8/53, стр. 17 и 18) рекао сам: „Критичка расправа не значи да ће у њој сасвим недостајати принципа. Неће бити као они које смо поменули, онако збијени и сентенциозни као дестилисана мудрост без дијалектичког сукоба, него више као начела за рад у свој њиховој противречној природи, тешње везана за предмет посматрања. Можемо их назвати и законима у Лењиновом смислу који се не подударају потпуно ни са једним конкретним случајем. Таквих ће начела или закона бити много више него Фошова четири, више него девет или десет, више него стотитну Наполеонових — било би немогуће набројати их“. Али, критичари очигледно нису у праву када тврде да се објективне истине (законитости) формулишу у „принципе ратне вештине (курзив њихов), који треба да служе као руководство за акцију“ — ако при томе мисле на 13 Сун Цу Вуових принципа, на 32 Вегецијева, 3 Фошова, 9 америчких, 10 енглеских, 6 Лидел Хартових, итд., на које се окомила моја критика и због које су они реаговали. Било би заиста врло згодно када би се сва објективна истина о рату могла формулисати у ово мало принципа или парола, па макар их било и свих 100, које неки извлаче из Наполеонових *Mémoires* и *Correspondance*. Теорија ратне вештине има много више објективних истина, а неке су врло скривене, тако да их треба изналазити упорном студијом. Но, ако критичари под „принципима ратне вештине“ подразумевају неодређен број принципа који настају и одумиру упоредо са развојем друштва, онда се савршено слажу са мном, па читав овај њихов дугачки став, по моме мишљењу, није био ни потребан.

У другом ставу (стр. 42) критичари наводе Енгелсове и Лењинове мисли (не помињући ауторе) да се објективна стварност развија кроз конкретне облике, зависно од сасвим одређених услова и да је ствар вештине људи да своја знања о тој законитости правилно саобразе (примене) тим одређеним условима. Ја ништа друго нисам тврдио када сам принципима теорије ратне вештине порицао апсолутну вредност. Говорећи о методи обраде стратегије, раније сам (В. Д. 8/53, стр. 6—7) написао: „Наука трага за унутрашњом законитошћу појава, за оним што је нужно, али у својим разматрањима мора да укључи и случајне појаве као моменте конкретне стварности. Ослањајући се на Хегела, Маркса и Енгелса, Лењин је наглашавао да је закон узан, непотпун, приближан, да се не може апсолутно поклапати са конкретним облицима свога испољавања. Конкретан облик, односно живот даје му тек оно што је случајно и појединачно у дијалектичком јединству са нужним и општим“.

У трећем ставу доказује се да објективне истине нису вечне. Ја сам то доказивао кроз цео чланак. Пример који наводе критичари о

оживотворењу научних принципа о пролетерској револуцији у руској Октобарској револуцији и о „фетишизирању“ тих принципа под Стаљином, иде у прилог моје тезе која, управо, устаје против фетишизовања и догматизовања принципа ратне вештине. Али примери са Марном, Колубаром и Стаљинградом, у вези са „неговањем Кане“ су сасвим несрећно изабрани. У озбиљној литератури се Шлифенова концепција о немачком почетном операциском плану на Западу не сматра догматичном него, напротив, оригиналном иако можда смелом, а Молткеу Млађем се замера што ју је разводнио и изневерио. Никаква концепција Кане није била у основи аустриске јесење офанзиве 1914, нити је она због ње пропала. Уосталом, у Колубарској бици су настрадали Аустријанци, а не Немци, а они нису „неговали“ никакву Кану. Немачка летња офанзива 1942 која је довела до Стаљинградске катастрофе је управо супротна идеји Кане, није конвергентна него дивергентна (правац према Стаљинграду и према Кавказу). Материјалистичко схватање појава треба да буде управо схватање њихове суштине.

У идућем ставу критичари понављају исту мисао као у претходном — да се начела изведена из праксе не смеју догматизовати, па се према томе и овде потпуно слажу са мном. У наредном ставу критикују *теоретичаре* (курзив њихов) који откривају *законитости* (курзив њихов) у својој глави. То се на мене не може односити, јер сам ја говорио супротно (В. Д. 12/54, стр. 9): „Ослањајући се на праксу, на искуство прошлости, а узимајући у обзир и нове моменте који су наступили после последњег пуцња, теорија ратне вештине ће испитивати услове под којима ће се данас вршити маневар, постизавати потребна сигурност или концентрисати снаге. Упоредо ће теорија расправљати и о томе када се у неком већем интересу треба одрећи маневра, сигурности или концентрације“. Слично сам говорио и у другим својим саставима (В. Д. 8/53, стр. 2 и 12; В. И. Г. 3/54, стр. 8; В. И. Г., стр. 4). И критичари увиђају (последњи став дела I) да је довољно познато све оно што су рекли у претходним двома и по страницама и да о томе не би требало писати, али да су то ипак учинили због тога што се у моме чланку *Принципи ратне вештине* (В. Д. 12/54) многа питања не третирају са становишта дијалектичког материјализма. То треба поближе погледати.

У првих пет ставова II дела (стр. 44—45) они доказују да Сун Цу Ву и Вегеције нису били ни идеалисти ни догматичари. Нисам нигде тврдио да су били идеалисти у вулгарном смислу (како критичари помињу идеализам у случају Жоминија на страни 45 претпоследњи став), тј. да су они своје принципе открили у сопственој глави. Напротив, на страни 1 (В. Д. 12/54) рекао сам да се иза Сун Цу Вуа осећа „знатна војна литература или бар мисаона делатност коју је он сажео“, а да су 32 начела Вегецијева по његовом сопственом признању кондензација „најодличнијих војних писаца“. А зар нису били догматичари када су сводили ратну вештину на 13 односно 32 принципа, иако их у њиховим сопственим расправама има знатно више (за Сун Цу Вуа то признају и сами критичари, али се то исто тако

јасно види и код Вегеџија). Нису ли Сун Цу Вуови и Вегеџијеви принципи тумачени као догме кроз векове све до модерних времена? За Вегеџија сам навео да се цитирао све до Француске Револуције, а за Сун Цу Вуа могу рећи да је заједно са својим нешто млађим следбеником Ву Шиом био главни стуб теорије у Кини и у Јапану скоро све до Мејџи Реставрације (1868). „Веровали су (самураји) да су они (Сун Цу Ву и Ву Ши) скупили све добро што је њима претходило и да су прорекли све добро које је будућност могла донети“.¹⁾ Тешко је веровати да су услови рата у Кини у VI веку пре н.е. били идентични са условима у Јапану после 24 века! Сун Цу Вуов успех у Јапану, као и Вегеџијев у Европи, треба тражити у њиховим сасвим уопштеним принципима. Енгелс је такве вечите принципе називао плиткостима (Plattheiten²⁾).

Као противдоказ да Вегеџије није био догматичар, критичари тврде да је његово дело производ „одређених услова времена и простора“. Како се уопште може побијати догматичност неке материје само тврдњом да је она производ одређених услова? Принципи се могу извучити из праксе, а затим прогласити догмом. Чини ми се да критичари не разликују довољно идеализам (како га они схватају у случају Жоминија) од догматизма, иако су то две различите ствари. То се код Жоминија види сасвим јасно. Они нису у праву када мисле (претпоследњој став, стр. 45) да је он прописивао аксиоме конструисане у сопственој глави. Прво, Жомини није говорио ни о каквим аксиомима. Друго, Жомини је извукао своју теорију из праксе Револуционарних и Наполеонових ратова, и то изванредно добро. У томе је управо његов велики значај. Досада нисам чуо да је он своју теорију просто измислио. Да ли је, на пример, теорија о спољним и унутрашњим правцима конструисана у његовој глави или ју је извукао из Наполеонових операција 1796/97, 1805 и 1814? Жомини није формулисао неколико принципа, ни 10 ни 100; он је био сувише утонуо у праксу Наполеонових ратова у којима је учествовао и сам на тако високим положајима да би то могао учинити. Његов догматизам се огледа у томе што је теорију, коју је извукао из праксе, прогласио дефинитивном, управо довољном за коректно вођење операција. Бринтон, Крејг и Гилберт кажу: „Међутим, сасвим је погрешно сматрати Жоминија као војника на папиру, као чистог теоретичара, као интелектуалца који са војском нема више непосредних веза него што их је академски економиста старог кова имао са трговином. Он је помагао да се војске крећу на ратишту. Имао је, као Нејов начелник штаба, тешку одговорност да се брине да се ствари обаве како треба у овом несавршеном свету. Морао је да доноси важне одлуке нарочито код Улма и у Шпанији. Имао је искуство из прве руке у ономе што се по данашњој моди зове *осећање рата*. То показују његова дела“.³⁾

¹⁾ *Encyclopaedia Britannica*, 12/946—947.

²⁾ *Anti-Dühring*, стр. 91, издање *Напријед*. — *Лењин, Материјализам и емпириокритицизам*, Београд, 1948, стр. 130—131.

³⁾ *Ерл, Творци модерне стратегије*, стр. 95.

Смела је тврдња критичара да су Сун Цу Вуове анализе и закључци одраз његове епохе (стр. 46). О Сун Цу Вуу не знамо готово ништа. Не знамо тачно ни кад је писао. Треба имати у виду да кинеска литература није дошла до нас у оригиналним текстовима. Данас располажемо са редакцијама из периода Хан (206 пре н.е. — 220). Усто, морамо претпоставити да у њима има доста каснијих интерполација. Тешко је веровати да се Сун Цу Вуов текст сачувао неповређен до наших дана. У њему ћемо узалуд тражити податке из којих бисмо могли реконструисати кинеску тактику, наоружање, формацију, итд. Све је некако уопштено у сасвим апстрактним начелима, све оно што је рекао може важити за период Чу (1122—249 пре н.е.), у коме је он наводно писао, као и за период Минг (1368—1644), дакле до доласка Манџураца.

Тврдња да је Вегетијево дело производ „одређених услова времена и простора“ није тачна. Сам Вегетије каже супротно — да се ослонио на литературу. Он отворено каже да му је био циљ да из старих рукописа и прописа синтетизује војне обичаје и мудрост који су Рим учинили великим. Његови главни извори су Като Старији, Корнелије Целс, Патерн, Фронтин и прописи и наређења Аугуста, Трајана и Хадријана. Вегетије је писао на прелому 4 и 5 века, неколико деценија пре формалног слома Западног Римског Царства, дакле, у доба када од класичне римске ратне вештине није остало више ништа, па ју је он својим радом хтео оживети, не водећи рачуна о чињеници да се структура друштва из основа изменила и да у саставу римске војске нису више били римски грађани, него најамници — варвари.

Оман, чувени оксфордски војни историчар, каже за Вегетија: „Његова књига била би за нас од много веће користи да он није описивао ствари како треба да буду већ онако како су стварно биле... Према томе он непрекидно описује идеал, а не стварност...“⁴⁾ О њему у Италијанској енциклопедији, између осталог, стоји: „Немајући војног искуства и историске културе он је нагомилао вести из разних времена, па отуда онај неред и она збрка која је на Вегетијево дело навукла најоштрији суд модерне критике“.⁵⁾ Х. Делбрик каже: „Вегетије није био практичан војник нити је имао ма каква преглед над стварима о којима је писао. Он га није могао ни имати, јер римске војске није више било у формама које смо ми упознали (Цезаровог времена — П. Т.). Вегетије жали пропадање старе римске војне силе и, црпећи податке од старих писаца, пише књигу да покаже како је то било у доба њихових отаца и како треба чинити да се поново оживи стара слава. Он нема никакве претставе ни о томе да је и време њихових отаца имало разне епохе, које се међусобно битно разликују, и компонује своје ексцерпте према гледиштима која нису сасвим јасна без обзира на хронологију“.⁶⁾ Мах Јähns даје овакву оцену о Вегетију: „Вегетије је комполовао своје дело из извора најразличитијих времена.

⁴⁾ H. Delbrück, *Geschichte der Kriegskunst*, II, стр. 211.

Institutions of the Romans, Harrisburg, 1952, стр. 3.

⁵⁾ *Enciclopedia Italiana*, XXXV, стр. 7.

⁶⁾ H. Delbrück, *Geschichte der Kriegskunst*, II, стр. 211.

Да је имао ма и најмањег разумевања за историски развој, онда би, нарочито у 2 књизи, морао да нам да јасну слику о постепеним променама римског војног уређења. Нажалост, Вегетије саставља своје изводе тако неразумљиво да се никад не зна о ком времену је реч, шта нам препоручује као узор прошлости, а шта одбацује као рђав поступак његових дана“. А на другом месту: „Ако размотримо ове *Regulae bellorum generales* (о њима је у мом саставу било управо речи — П. Т.), морамо признати да садрже много општих места и много спорних тврђења. Ипак су у војнонаучном погледу од великог значаја, јер претстављају један од најстаријих и најутицајнијих покушаја да се велики принципи војне теорије сажму кратко и јасно у догматском (курзив је мој) облику“.⁷⁾

Критичари ми указују на потребу гносеолошке анализе метода дотичних писаца по примеру на Маркса, Енгелса и Лењина, али они сигурно тако нису поступили када су без ближег испитивања могли просто декларисати да су дела Сун Цу Вуа и Вегетија „саображена оновременим условима“. Они кажу да не могу поверовати да су Сун Цу Ву и Вегетије догматичари када се читају после 2500 година. Најпре треба подвући да Вегетије није стар 2500 година, него непуних 1500. Затим, они сами тврде да је Жомини идеалиста и догматичар, па се ипак чита, знатно више него прва двојица. Овакав метод доказивања очигледно није уверљив. Али није ствар у томе. Без обзира на њихову догматичност, сва ова три писца заузимају своје место у развоју војне мисли, као што га идеалиста Платон заузима у филозофији. Значај Сун Цу Вуа довољно сам истакао у предговору његове књиге.

Ја нисам критиковао Фоша у целини него само његова три принципа којима он придаје значај аксиома, јер каже изричито да се о њима не дискутује. Ако аксиоми значе оно што конвенционално значе, онда их треба избацити из теорије ратне вештине. У једном ранијем раду нагласио сам значај Фоша за теорију и праксу (В. Д. 3/1953, стр. 8—9), али сам критиковао његову „божанску страну ратне вештине“ (Фош је био уверени и практикујући католик⁸⁾), његово теориско двојство — *теорију рата* и *доктрину рата*, при чему прва изналази утврђене (fix) принципе о којима се не дискутује, а друга их слободно примењује.⁹⁾ Уосталом, у литератури је позната досетка, да је Фош побеђивао упркос својим принципима. Астан тврди да је Фош после стабилизације фронта 1914 рекао у своме штабу: „Господе, остало вам је да заборавите оно што сте научили, а мени да чиним супротно од онога што сам вас учио“. Лидел Харт је писао да је „Фошова тешкоћа била у томе што је морао толико да заборави пре но што је могао да учи“. Додуше, Луј Маделен тврди да је Фош у 9 од 10 случајева применио своје доктрине уместо да их одбаца. То се свакако не односи на његова три принципа (овде је о њима реч), јер би десети део претстављао децималан број. Уосталом, ако је Маделен мислио на њих, како се fix принципи, о којима се не дискутује, могу

⁷⁾ *Geschichte der Kriegswissenschaften*, Минхен, 1889.

⁸⁾ Ерл, *Творци модерне стратегије*, стр. 245.

⁹⁾ Foch F., *Des principes de la guerre*, Париз, 1918, стр. 7.

применити у процентима?¹⁰) Није тачно да је Фош дошао до својих принципа о којима се не може уопште дискутовати „изучавањем саввим одређене временом и простором ограничене праксе и стварности“, како кажу критичари (стр. 40). Он је своја четири принципа (уствари три) унапред прихватио као аксиоме, па је онда стао да изучава последње ратове, да би утврдио како су ти *fix* принципи примењивани у пракси. Тако је, углавном, и подељена његова књига. Она разматра ратно искуство кроз *принцип економије снага* (стр. 47—91), кроз *принцип слободe акције* (стр. 92—102) и кроз *принцип сигурности* (стр. 110—260). Четврти принцип, *слобода располагања снага*, се не појављује посебно, а остали принципи које је он обухватио са *итд.* се не помињу уопште. Најзад, независно од својих *fix* принципа морао је расправљати о бици (стр. 264—331). Истина, он тврди¹¹) да су и *fix* принципи извучени из историје рата, али их он не извлачи сам него их прима као готове.

Када критичари тврде да су принципи руководство за акцију онда се потпуно слажу са мном. Али се не слажемо у томе да их има само неколико и да се могу овако кратко формулисати: *принцип циља* или *принцип концентрације*, што треба да значи да акција или операција треба да има свој циљ и да пре њеног извођења треба извршити концентрацију. Та два принципа постојала су у пракси још у доба Леуктре или Кане, али није довољно да их теорија само помиње него мора да нам каже како се они примењују под разним условима. Сем тога, теорија нам мора рећи када се неће одређивати циљ (стратегиски дочек!), када ће се напустити, односно променити, и када се неће вршити концентрација снага. Зар данас, у доба атомског и територијалног (партизанског) рата не треба да поред принципа концентрације ставимо и *принцип деконцентрације*? Зар би се данас могла ризиковати таква концентрација снага која је претходила инвазији Нормандије? Испада да критичари упоређују принципе теорије ратне вештине са Питагорином теоремом. Мислим да то није правилно. Таквих теорема нема у ратној вештини. Ратна вештина је друштвена појава, а односи између катета и хипотенузе, изражени Питагорином теоремом, постојали су и пре појаве човека као што ће постојати и после његовог нестанка.

Мислим да је основна разлика у схватању између мене и критичара у томе што они верују да се принципи морају поштовати у *потпуности* (њихов курзив, стр. 49), дакле, као геометриске теореме. Отуда и њихово прихватање аксиома који су ушли у филозофију преко геометрије. Партизански одреди нису се *безусловно повињавали* (курзив њихов) начелима герилског ратовања (стр. 48), јер су се у Србији 1941 местимично морале прихватити и фронталне борбе. Они тврде, по угледу на Питагорину теорему (стр. 47), да принципи имају своју суштину коју треба тражити у њима самима, а да је њихова практична

¹⁰) Ерл, *Творци модерне стратегије*, стр. 246.

¹¹) Foch, *Des principes de la guerre*, Париз, 1918, стр. 7.

примена друга ствар. Зар се може упоредити неумитна тачност и прецизност Питагорине теореме са небулозним речима *принцип концентрације*? Зар не треба поближе сагледати у принцип концентрације да би се уочила његова суштина. Није то примена. Питање примене поставља се у пракси. Овде је у питању ближе објашњење у *теорији* која етимолошки значи расправа. Практика нам овде служи само за правилно схватање теорије. Не бих никоме препоручио да оде у рат са 3, 10 или 100 лаконски изражених принципа, а да их није, ове као и многе друге, свестрано претресао.

На стр. 46 (став први) критичари постављају питање зашто бисмо само Клаузевицу признали способности истинског научног истраживања. Такав би став очигледно био погрешан. Научне способности нисам порицао ни Сун Цу Вуу, ни Вегицију, ни Жоминију, ни Фошу, ни сада ни раније. Критиковао сам само њихове принципе. Али, поред ових писаца има мноштво других које нисам помињао, јер *експлиците* или *имплиците* одбацују *fix* принципе: Тукидида — првог старогрчког писца чији је дух продирао у суштину ратне вештине; Ксенофона — првог дијалектичара међу војним писцима чији војсковођа треба да је у исто време „мио и немио, искрен и подмукао, опрезан и смео, расипач и отимач, дарежљив и лако, самоуверен и вребач“; нисам помињао ни Полибија, Лојда, Шарнхорста, Лосауа, Ардан ди Пика, Делбрика, итд.

Мени изгледа да критичари не примењују дијалектички сукоб супротности на теорију ратне вештине. Они га изричито одбацују (стр. 51, став трећи) онако како сам га ја поставио, наиме, да се принципи морају међусобно сукобљавати, и сматрају да ће у том случају резултат бити раван нули (стр. 50, став други). По основном дијалектичком закону резултат неће бити нула него ће из сукоба супротности израсти нов квалитет који ће развојем друштва поново доћи у сукоб са самим собом и дати места новом квалитету. Узмимо, на пример, *принцип концентрације*. Он је у Наполеоново доба готово суверено важио, али је у доба Молткеа — када су се војске намножиле — дошао у сукоб са принципом брзине и одржавања снага, па је настао нов принцип: *раздвојено маршевати, а ускупно се тући*. У ери територијалног и атомског рата он се очигледно сукобљава са *принципом растурања*, али овај други неће укинути први принцип без остатка, већ ће из његовог сукоба настати нова начела која теорија треба тек да оформи. И овде понављам да је апсурдно постављати непроменљиве (*immuables*) законе (аксиоме!), а уједно допуштати да се не примене.

У почетку одељка III (стр. 49) цитиране су неке моје крње реченице, извађене из контекста, да би се доказало да ипак прихватам вечите принципе, иако се признаје да је „читав чланак намијењен управо побијању таквих схватања принципа“. Ево тих реченица: „Доста, када се настоји да им се (принципима) сачува фикција непроменљивости и вечности онда их не може бити много...“ Ако критичарима израз *фикција* није био довољан да из њега виде да се ту не ради о правој него о фиктивној вечности, онда је требало да цитирају

мисао до краја, па би на крају наишли на знак чуђења којим се ставља у питање тенденција у новијој војној литератури да све више смањује број принципа уколико рат бива сложенији. На страни 9 означио сам такву тенденцију парадоксалном. Друга реченица: „Сасвим је очигледно да принципи који треба да важе за сва времена и за све просторије морају бити општи и да их не може бити много“ (стр. 5). Да су пажљиво прочитали мисао до краја, увидели би да цитирана реченица изражава настојање писаца који бране вечите принципе, а посебно једног белгиског писца који поставља пет непроменљивих (immuables) принципа,¹²⁾ а не моје мишљење. И овде знак чуђења изражава моје неслагање с тим гледиштем. Уосталом, да су прочитали идућу реченицу која гласи: „Разуме се, ове три крње реченице не значе практично ништа“ — онда би то било још јасније. И трећа мисао је дата крње: „Али се још може тврдити да ови принципи, ма колико дефектни или противречни и ма колико не би били неопходни, ипак пркосе времену и простору“ (стр. 8). Да је дат наставак мисли: „Стварно, тешко би било порећи да маневар, на пример, није био користан у доба Артаксеркса или да то неће бити у догледној будућности, уколико се буде могао извести. Али колике разлике између маневра код Леуктре, Кане и Стаљинграда!“, онда би свима било јасно да се ту не ради о вечности него о одређеном размаку времена, од Артаксеркса до данас. Несхватљиво ми је како су ме критичари могли у ова три случаја тако погрешно схватити. Дакле, ја нигде не при свајам постојање вечитих принципа који важе за сва времена и за све просторије под условом да су општи и прости (стр. 51), већ сам, напротив, критиковао ту тенденцију. Према томе, сва критика у вези с тим на стр. 51 и 52 није ни била потребна.

Погрешно су протумачили и неке друге моје мисли, као на пример, да по моме схватању „у самом циљу постоји контрадикторан садржај“ (стр. 49—50). Међутим, ја сам рекао да неки писци тумачећи принцип циља стављају у њега и такав садржај који га стварно укида. Такав став критичара је утолико чуднији што они сами признају (по Марксу) да се многи принципи остварују кроз њихово неостварење (стр. 50). То исто рекао сам и ја када сам говорио да принцип смелости може укинути принцип сигурности. Има дакле нешто што те принципе укида. Али како су онда на претходној страници могли рећи да се принципи морају поштовати у *потпуности*?

На стр. 51 ми се пребацује да приликом критике појединих принципа нисам водио рачуна о дијалектичком закону „по коме постоји повезаност и условљеност ситуације“ и да сам критиковао сваки принцип посебно. Ја сам управо чинио обратном, па сам дошао до закључка, на пример, да уз принцип *сигурности* треба ставити и принцип *смелости*, а уз *концентрацију снага* и *деконцентрацију снага*. Чудно је да ми у овом ставу (последњи на стр. 51) пребацују да не објашњавам „апсолутну или релативну (курзив мој) вриједност тих принципа“, када ми на страни 46 (први став) пребацују да одводим теорију

¹²⁾ L' Armée — La Nation, од 1 XI 1942.

у релативизам (курзив мој), док у ставу другом на стр. 49 говоре да принципе не можемо поштовати „у процентима или половично већ баш у потпуности“. Зато се не може утврдити какав је њихов став о томе питању.

Код Лидел Харта критиковао сам аксиоме — нарочито онај који каже да треба увек нападати правцем којим нас непријатељ не очекује. Критичари том приликом наводе да је то чворно питање ситуације. Ја то нисам негирао; порицао сам само да то може бити аксиом када никад нисмо сигурни да смо докучили оно што непријатељ мисли. Уопште, да ли реч аксиом значи једно те исто за критичаре и за мене?

На страни 52 и 53 они тврде да сам тобоже изједначио објективне истине са вечитим и да сам порицао да постоје објективне истине у теорији ратне вештине (став трећи, одозго, на стр. 53). Напротив, ја сам тврдио само (стр. 6, став први) да у ратној вештини нема објективних истина ван људског друштва, као што то тврде они који неке принципе изједначају са аксиомима, дакле са основним претпоставкама једног система сазнања које се услед тога не могу ни доказати.

На страни 9 (став трећи) ја сам стварно говорио да се принципи не примењују на природу и на људску историју већ да се апстрахују из њих, али у смислу да се историји и људском друштву не намећу као апсолути. Ту сам мисао узео од Енгелса и то изричито навео. У немогућности да побију Енгелса, критичари настоје да ме одвоје од њега (стр. 53—54), па тврде да је он мислио само на „измишљене принципе“, а да сам ја мислио да се принципи уопште не примењују на праксу. Да су прочитали моју идућу реченицу: „Принципи нису почеци мишљења (теорије) већ акције (праксе)“, онда би вероватно увидели да и ја мислим управо на такве принципе на које је мислио и Енгелс. Зашто би се иначе апстраховали ако се не би поново применили на природу и друштво? Раније сам написао: „Теорија ратне вештине, у сплету случајних и нужних момената ратне праксе, трага и изналази објективна начела рата. Ослонцем на њих настоји затим да развије и реши нове проблеме рата, настале после последњег пуцња, и изазване новим елементима — материјалним, политичким и моралним“ (В. И. Г. 3/54, стр. 8).

На страни 54 (под 2) се поново износи моја мисао једном крњом реченицом. Наиме, на страни 1 нисам рекао само: „Принципи или начела, схваћени као процеђена суштина теорије ратне вештине...“ него сам додао: ... појављују се у историји врло рано“. Дакле, нисам рекао да сам присталица таквих принципа него да се такви принципи појављују врло рано у историји. То су две разне ствари. Ја сам управо посветио сав свој чланак у побијању таквих процеђених начела. И на другом месту (стр. 52 под 1) критичари покушавају да ме одвоје од Енгелса и Лењина. Ја сам рекао да су они условно прихватили објективне истине које не зависе ни од човека ни од човечанства, а они тврде да су их прихватили безусловно, али уз оgradu!? Када сам казао условно имао сам у виду следећу Енгелсову мисао: „Ако неком чини задовољство да употребљава крупне изразе за врло просте ствари, он

може рећи да су *неки* (подвукао Енгелс) резултати ових природних наука вјечите истине, коначне истине без призива¹³⁾. А ево шта о томе каже Лењин: „Дириџ се у најсложенијим питањима науке уопште и историске науке напосе разметао и лево и десно речима: последња, коначна, вечна истина. Енгелс га је исмејао: наравно, — одговорио је он, — постоје наиме истине, али је неразумно употребљавати крупне речи (*gewaltige Worte*) за просте ствари: Да би се материјализам кренуо напред, треба одбацити плитку игру речју: вечна истина, треба умети дијалектички поставити и решити питање о односу између апсолутне и релативне истине“¹⁴⁾. Да ли се онда може тврдити — као што чине критичари — да су Енгелс и Лењин безусловно прихватили вечне истине? А што значи то *безусловно уз оgradu*? Уосталом, није значајно да ли су Енгелс и Лењин прихватили вечне истине у природним наукама. Битно је да их нису прихватили у друштвеним.

*

Немогуће је фиксирати становиште критичара према принципима теорије ратне вештине. На неким местима они су за утврђене принципе (стр. 46, 16 и 17 ред одоздо), за њихову потпуну примену (стр. 49, 12 ред одозго), против сваког релативизма који, тобоже, води у пораз (стр. 46, 2 и 3 ред одозго и стр. 52, 5 ред одозго), а на другим местима они их сматрају само руководством за акцију (стр. 42, 14 ред одоздо), релативним (стр. 42 последњи ред, стр. 51 последњи ред), па (по Марксу) допуштају чак и могућност да се остваре кроз њихово неостварење (стр. 50, 16 и 17 ред одозго). Али, пошто сам ја побијао спискове неколико одређених сталних принципа који треба да управљају теоријом, и залагао се за много више принципа или начела чији се број не може фиксирати јер се стално мењају, одумиру и настају развојем друштва, а они су према том мом схватању заузели скроз негативан став побијајући ме и тамо где сам верно преносио Енгелсове и Лењинове мисли, испада као да су они за неки одређени број принципа, али се не види за које, — да ли за Сун Цу Вуове, америчке, Лидел Хартове или за њихов збир? Енглези и Американци (сем морнарице) имају своје званичне принципе (стр. 44, последњи став, стр. 49 први став), то нас не треба да буни, јер многе друге армије са већим ратничким традицијама немају списак принципа (немачка, француска, руска, наша) на челу својих званичних правила.

Право је свакога да се не сложи са мојим чланком о принципима ратне вештине и да објави своје мишљење. Али је сваки дужан да претходно добро проучи проблем и гледишта која жели критиковати како их не би искривио. Да тога није било у чланку не бих ни дао свој одзив. Овако, сматрам да то није само моје лично, него опште питање наше научне критике.

¹³⁾ Ф. Енгелс, *Anti-Dühring*, стр. 89.

¹⁴⁾ В. И. Лењин, *Материјализам и емпириокритицизам*, стр. 131.

NATO I AUSTRIJA

ODBRANA ZAPADNE EVROPE I EVENTUALNA NEUTRALNOST AUSTRIJE

U jednom od belgiskih časopisa izišao je pre nekoliko nedelja članak poznatog vojnog pisca Emila Vantija, posvećen nedavno potpisanom Državnom ugovoru sa Austrijom. Zbog izvesnih interesantnih gledišta ovog pisca na buduću ulogu nezavisne Austrije, donosimo taj članak u izvodu.

U poslednje vreme, počinje pisac, dogodili su se događaji od izvanredne važnosti na svetskom planu; naime, četiri okupacione sile postigle su potpun sporazum o Austriji, potpisan je državni ugovor sa njom i sada je ova zemlja stekla svoju, toliki niz godina priželjkivanu, slobodu i nezavisnost. Međutim, činjenica da će njen suverenitet eventualno biti ograničen nekom vrstom neutralnosti, ni pošto ne umanjuje radost 7 miliona Austrijanaca zbog postignutog sporazuma.

Pojavljuje se sada jedan argument vojničke prirode koji s punim pravom interesuje javno mnjenje. Posle predviđenog povlačenja okupacionih snaga iz Austrije i njenom eventualnom neutralnošću stvara se jedan široki prolaz između Istoka i Zapada. Na ovo su zapadne sile pomišljale još pre deset godina, pa su tokom dugogodišnjih pregovora o Austriskom ugovoru uvek težile da se posle potpisivanja sporazuma omogući Austriji uključenje u zapadni blok. Moglo se odmah pretpostaviti da SSSR nikada neće moći da pristane na jednu takvu kombinaciju. Sada su se zapadne sile, najzad, morale odreći ovog svog plana da bi poduprle želju Austrije u cilju postizanja nezavisnosti.

S druge strane, uzajamno nepoverenje između ova dva složena politička i ideološka bloka, podvlači pisac, postalo je stalan činilac u njihovim međusobnim odnosima; svaki predlog u pogledu učvršćenja mira ispituje se pod uglom pretnje koju bi on u budućnosti mogao da pretstavlja po onu drugu stranu.

Kakav je strategijski značaj same Austrije? — pita se on dalje. Da li je potrebno da čovek raspolaze nekim specijalnim taktičkim znanjem pa da shvati da teren ove zemlje nije pogodan za dejstvo tenkova i brze pokrete većih masa. Austriju ispunjuje glavni deo imponantnog alpskog lanca koji počinje jugozapadno od Beča i pruža se neprekidno do Savoje — što iznosi skoro 800 km. Na taj način on pretstavlja jednu prepreku — od skoro 170 km širine — između dunavskih ravnic na severu i planina Severne Italije na jugu.

Pisac je mišljenja da bi glavni pravci prodiranja kroz Austriju išli, sasvim prirodno, dolinama pojedinih reka: Dunava, Ensa, Salcaha, Ina i Drave. Što se tiče puteva na ovom planinskom masivu, oni u pravcu zapada upravo izvode na granicu Švajcarske, neutralne, mada vojnički dosta dobro opremljene zemlje. Paradoksalna je činjenica, nastavlja pisac, da će evakuacija okupacionih snaga iz Austrije postaviti pred Švajcarsku federaciju nov problem vojničke prirode.

U pogledu zemalja — članica NATO-a, neutralna i vojnički slaba Austrija ugrožavala bi njihov položaj, i to naročito u pravcu sever — jug. Pomenutim pravcima prodiranja, naročito dolinama Salcaha, Ina, Leha i drugih, mogao bi se eventualni napadač spustiti u Bavarsku, ili ugroziti dolinu Poa, koristeći pritom doline Pijave, Adide, koje pretstavljaju tradicionalne, strategiske puteve.

Za samu organizaciju NATO-a pojavljuje se u poslednje vreme još jedna teškoća izazvana potpisom Državnog ugovora o Austriji. Radi se, naime, o mogućnosti potpunog prekida komunikacija između Savezne Republike Nemačke, koja

se već smatra uključenom u NATO, i Severne Italije, odvojene otsada neutralizovanim alpskim masivom Austrije i Švajcarske. Po mišljenju pisca, ovaj neprijatni *hiatus* utiće ubuduće toliko na koheziju zapadnog bloka, da će eventualni agresor morati, hteo ne hteo, bar u početku neprijateljstva, da poštuje ovu neutralnost Austrije. U protivnom, zapadne bi sile mogle, radeći najvećom brzinom, da se pre protivnika dočepaju Brenera, pa čak i puta preko Vel. Gloknera. Pisac smatra da ponovo stečena sloboda pretstavlja poklon kome se cena ne može odrediti, ali da neutralnost koja prati ovu slobodu skupo košta. Austrija bi, kako on kaže, uostalom mogla da i sama organizuje svoju odbranu. Nema sumnje da se u današnjim uslovima u Evropi jedna zemlja ne bi mogla osloboditi te obaveze. Ukoliko se radi o jednoj neutralnoj zemlji, ona mora u tom slučaju da preuzme na sebe sve troškove koji su, kao što je poznato, ogromni. Pisac ne veruje da bi budžet jedne zemlje od 7 miliona stanovnika, čije ekonomske prilike nisu baš najsjajnije, mogao da zadovolji potrebe jedne snažne armije stalnog tipa. Osim toga, imajući na istoku i severoistoku dužinu graničnog fronta od oko 400 km, ova bi zemlja praktično bila neodbranljiva u svom severnom delu — dolini Dunava. Ostao bi još alpski redut koji po svom pružanju — kako po širini tako i po dužini — dopušta da se ovaj strategijski problem specijalno razmotri.

Primorana da, takoreći, ni iz čega otpočne obnovu svojih oružanih snaga, Austrija može samo da uspori eventualno prodiranje agresora na njenu teritoriju, bez obzira na to sa koje strane on dolazio. Borbe Andreasa Hofera u Tirolu protiv Francuza i organizovan otpor jugoslovenskih partizana u toku Drugog svetskog rata, naročito podvlači pisac, pružaju elemente za jedno novo rešenje: *stvaranje regularnih jedinica, u obliku lakih divizija novog tipa, obučeni za partizansko ratovanje.*

Nema više, po mišljenju pisca, neprekidnih frontova, nema više, slabije ili jače organizovanih položaja. Sad postoji skup alpskih reduta, najpre međusobno organizovanih i povezanih, ali isto tako i sposobnih da se bore i žive samo sa sopstvenim sredstvima ukoliko bi bili izolovani usled penetracije protivnika.

Na taj način bi se dobilo, završava pisac ovog članka, jedno interesantno iskustvo, čije bi pouke mogle da iskoriste i zapadne zemlje koje se, u održavanju ravnoteže između razorne moći nuklearnog naoružanja i odbrane (zaštite) svojih zemalja, sve više i više suočavaju sa teškoćama u odnosu na dosadašnju strategiju. To bi im iskustvo moglo poslužiti kao glavni oslonac u njihovim nastojanjima da sačuvaju svoje zemlje, a ujedno bi pružilo i najbolje izgleda da se potpuno izbegne rat u svetu.

(La Nation Belge, 1 maj 1955)

SAD I ZEMLJE AMERIČKOG KONTINENTA

KONTROLA VAZDUŠNOG SAOBRAĆAJA TRUPNE AVIJACIJE

Jedan od glavnih američkih mesečnih informativnih vojnih časopisa doneo je članak kapetana Danforta o sistemu kontrole vazdušnog saobraćaja trupne avijacije. Zbog interesantnosti i aktuelnosti ovog članka, koji preporučuje zamenu dosadašnjeg sistema kontrole vazdušnog saobraćaja novijim postupcima, stečenim na osnovu opita u američkom Korpusu za vezu, donosimo njegov prikaz — bez komentara.

*

U vezi sa elektronskom podrškom, pisac članka ukazuje na efikasnu pomoć koju će trupna avijacija dobiti u pogledu sigurnosti letenja u zoni borbenih dejstava — ukoliko se usvoji novi sistem kontrole vazdušnog saobraćaja koji je nedavno isprobao Korpus za vezu. Ovaj novi metod sastoji se u primeni Tejlerovog sistema, koji ima za cilj da trupnoj avijaciji olakša što brži i efikasniji transport

time što će avioni leteti u jednom neprekidnom lancu, u zatvorenom krugu, i što će biti pod neposrednom komandom i kontrolom jednog oficira Službe kontrole vazdušnog saobraćaja.

Sl. 1 — Pokretni komandni toranj koji je bio primenjen na vežbi *Skydrop II*.

stojanje između polaznog i povratnog kursa leta na najširem mestu iznosilo je oko 40 km. Kontrola je vršena pomoću pokretnog blokovskog uređaja za kontrolu vazdušnog saobraćaja i sistem je omogućio da se svakog momenta kontrolišu svi avioni u datom krugu. Glavni element uređaja za kontrolu bio je u tesnoj vezi sa avionima koji prelaze iz domena jednog bloka u drugi. Avioni su leteli u lancu jedan za drugim sa intervalom poletanja od 3 do 6 minuta, raspoređeni po horizontalnoj i vertikalnoj ravni u vazduhu. Minimalno vertikalno otстоjanje između aviona iznosilo je oko 165 m, a pri zajedničkom letenju helikoptera i aviona, avioni su na tom otстоjanju nadvišavali helikoptere.

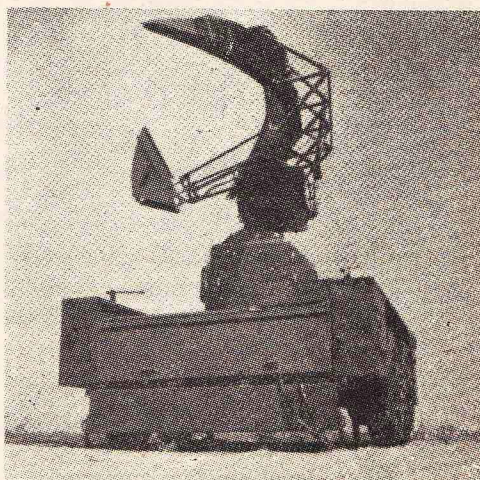
Upotrebom pokretnih komandnih tornjeva (sl. 1) na polaznim i isturenim aerodromima, specijalno opremljenim i na izvesnim rastojanjima duž linije leta postavljenim repnim radarima (sl. 2) koji su automatski primali i prenosili signale, bila je ogarantovana kontrola leta svakog aviona u svakom momentu.

Za vreme ove vežbe piloti su leteli na avionima L-20 *Beavers* i helikopterima H-19 i H-25. Letenje je vršeno

S obzirom na to da su trupni avioni sa stabilnim krilima laki, a kada su prazni težina im je oko 2.500 kg, postojeća elektronska oprema koja se primenjuje u istom cilju kod težih aviona američkog vazduhoplovstva i vazdušnog saobraćaja, zbog svoje težine i glomaznosti, ne odgovara trupnoj avijaciji.

Korpus za vezu je u tom cilju pripremio novu opremu, koja je isprobana prošlog leta na vežbi *Skydrop II*, u Severnoj Karolini, kojom je prilikom uspostavljen eksperimentalni sistem letenja aviona trupne avijacije u vazdušnom saobraćaju. Ovaj sistem, sa izuzetkom izvesnih vremenskih uslova kao, što je zaledavanje, velika turbulencija i jaki površinski vetrovi, obezbeđuje sigurnu i tesnu koordinaciju i kontrolu letenja aviona trupne avijacije pri dnevnim i noćnim dejstvima.

Probni vazdušni put u zatvorenom krugu iznosio je oko 350 km, a ra-

Sl. 2 — Radar za pomoć i vođenje aviona za sletanje pri promenljivim vremenskim uslovima.

celog dana, pri čemu su stalno prikupljeni podaci pod raznim vremenskim uslovima, kao i uslovima vidljivosti, kako u odnosu na posade, tako i na osoblje kontrole letenja, te se pokazalo da je ovaj sistem, iako vrlo prost, ipak veoma efikasan.

Težište ovog sistema leži na Centru za koordinaciju kontrole vazdušnog saobraćaja (ATCCC — *Air Traffic Control Coordination Center*) koji se normalno postavlja na polaznom aerodromu. Pod komandom oficira Službe kontrole vazdušnog saobraćaja centar je jedini nadležni faktor za sve avione u tom sistemu. Njegov je zadatak da obezbedi sigurnost, efikasnost i korišćenje vremena i prostora na liniji leta aviona trupne avijacije. Zbog toga, kada avion poleće, kontrolor sa komandnog tornja izveštava Centar (sl. 3) u kome se na jednoj preglednoj tabli registruje vreme poletanja i plan leta sa vremenom stizanja aviona do prve tačke vazdušnog puta. Prilikom samog leta pilot se javlja Centru radiom, preko oficira Službe vazdušnog saobraćaja, koji stavlja podatke o preletu svake sledeće tačke vazdušnog puta na pomenutu tablu.

Sl. 3 — Centar za koordinaciju kontrole vazdušnog saobraćaja, smešten na jedno vozilo.

bazu za dalji razvoj elektronske opreme i tehnike koja će pružiti pomoć i omogućiti uspešnu kontrolu i vođenje aviona trupne avijacije.

Na taj način Centar prati tačno poziciju svakog aviona i u mogućnosti je da kontroliše njegovo prelaženje iz prostora nadležnosti jednog bloka u drugi. Ukoliko se avion približava završnoj tački svoga leta, pilotu se saopštava da pređe uz talasnu dužinu radara koji ga dalje vodi na sletanje. Istovremeno kada se pilotu naređuje da se prebaci na radarsku talasnu dužinu, obaveštenje o prijemu i daljem vođenju aviona prima i radar. Pomoć i vođenje aviona pri sletanju spada u zadatak radara, mada to, pod povoljnim uslovima, može da vrši i oficir sa komandnog tornja. Pri složenim uslovima za sletanje, prema potrebi, u tome može uzeti učešća i sam Centar za koordinaciju kontrole vazdušnog saobraćaja.

Posle stečenih iskustava iz primene ovog sistema na vežbi *Skydrop II*, Korpus za vezu je ovaj sistem kontrole vazdušnog saobraćaja postavio kao

S. B.

(*Army Information Digest*, maj 1955)

PROTIVPODMORNIČKI OPITI U SAD

Američka Komisija za atomsku energiju i Ministarstvo odbrane zajednički su objavili da će uskoro biti isprobano novo atomsko protivpodmorničko oružje, na istočnom delu Tihog Okeana, na nekoliko stotina milja udaljenosti od najbližeg kopnenog pojasa zapadne obale SAD.

Radi se o podvodnoj eksploziji male atomske naprave »u cilju dobijanja opitnih podataka koji su od bitnog značaja za razvoj taktike odbrane protiv podmorničkih napada«. Obe pomenute američke ustanove objavile su da »kao i svi ostali atomski pronalasci i oružje, i ova sprava ima zadatak da doprinese jačini odbrane slobodnog sveta«.

Ovo je prvi put da se jedan atomski opit vrši u dalekim vodama zapadne obale. Svi raniji vršeni su na dalekom Pacifiku (Bikiniju i Enivetoku) i na opitnim poligonima u Nevadi (SAD). Što se tiče protivpodmorničkih eksperimenata, vršen je samo još jedan i to 1946, na ostrvu Bikiniju. Vlada je saopštila da će opiti biti vršeni na području koje je »potpuno izvan ribolova i pomorskih saobraćajnih veza«, te neće predstavljati nikakvu opasnost ni za stanovništvo, ni za ribolov, pa ni za potrošače ribe.

Opitima će prisustvovati i predstavnici Skripovog instituta za okeanografiju, koji je i pomogao u izboru područja za opite.

Pretpostavlja se da bi dubinsko punjenje, ili torpeda sa atomskom glavom, znatno povećali protivpodmorničku odbranu ratne mornarice, koja kod SAD ima pred očima stalan razvoj i povećanje broja podmornica kod eventualnog protivnika.

(The New York Times, 10 maj 1955)

ZEMLJE BRITANSKE ZAJEDNICE NARODA

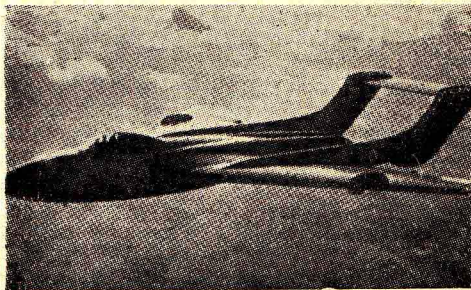
MLAZNI LOVAC ZA BRITANSKE NOSAČE AVIONA

Uskoro će britanska ratna mornarica dobiti najmoćniji i najbrži lovački avion za letenje po svakom vremenu, koji je ikada dosada bio izgrađen za britanske nosače aviona. To je *D. H. 110*, sa dva reaktivna motora *Avon*, dvostrukim trupom i nadzvučnom brzinom. On će biti opremljen specijalnim elektronskim pomoćnim uređajima za presretanje mlaznih bombardera.

Naoružanje ovog aviona sastoji se od topova »Aden« od 30 mm i dirigovanih projektila.

Ovo je prvi britanski avion sa potpuno pokretnim zadnjim delom, umesto uobičajene kombinacije učvršćenog repa i pokretnog kormila. Ova će novina povećati sposobnost manevrovanja aviona.

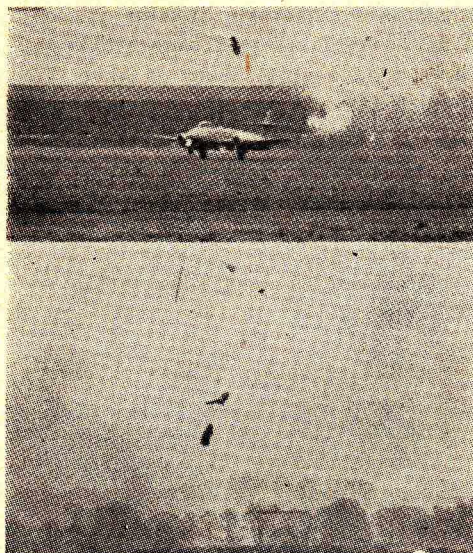
(Military Review, juni 1955)

PADOBRAN ZA MALE VISINE

U Britaniji su izvršeni uspešni opiti sa jednim sistemom sedišta za izbacivanje pilota, koji bi imao da znatno povećava bezbednost pilota pri uzletanju ili letenju na malim visinama. Očekuje se da će ovo biti uskoro prikazano i u SAD.

Pre ovog izuma, izbacivanje pilota na visinama ispod 150 m smatrano je nesigurnim, zbog toga što se padobran nije mogao napuniti dovoljnom količinom

vazduha. Sada je objavljeno da su novi uređaji ugrađeni na *Javelin* i *Hunter*, koji predstavljaju najsavremenije britanske mlazne lovce.

Ceo se uređaj stavlja u dejstvo pomoću jednog malog suncobrana koji pilot, u slučaju opasnosti, povlači nadole, prema svom licu. Ovo dovodi do eksplozije jednog punjenja koje odbacuje plastičan krov iznad pilotove kabine i izbacuje ga na sedištu, daleko od avionskog repa. U isto vreme, jedan vremenski sinhronizovani automat razvija minijaturne padobrane koji usporavaju padanje sedišta, dok druga sprava otkačinje veze sa sedištem i omogućuje stupanje u dejstvo glavnog padobrana. Sedište se oslobađa i pada na zemlju, dok se pilot spušta usporenom tj. normalnom brzinom padobrana.

(*Military Review*, juni 1955)

FRANCUSKA I ZEMLJE BENELUKSA

FRANCUSKA RATNA MORNARICA

Na francusku ratnu mornaricu se skoro uvek odvajalo oko 20—25% ukupnog vojnog budžeta i oko 60—80.000 ljudi za popunu njenog sastava. Vodeći računa o ovim, skoro stalnim, podacima, Ratni savet mornarice odredio je nivo tonaže koji bi u doglednom vremenu trebalo da dostigne francuska ratna mornarica: 540.000 tona brodovlja, sa minimalnim proizvodnim anuitetom brodogradilišta od 30.000 tona, i 20 jedinica za potrebe pomorskog vazduhoplovstva. Po tom planu bi francuska ratna mornarica imala da dostigne do 1963 godine 360.000 tona novog brodovlja i 18 jedinica za potrebe pomorskog vazduhoplovstva. To je, po mišljenju ovog Saveta, minimalni iznos pomorskih snaga koje Francuska treba da ima u svako doba radi zaštite svoje teritorije.

Očigledno je da uslovi koji utiču na sastav mornarice nisu nepromenljivi. Po sebi se razume da je pojava atomskog oružja (A bombe) i termonuklearnog pružja (H bombe) umnogome uticala na rešavanje izvesnog broja njenih problema. Ipak treba istaći, podvlači pisac ovog članka, napore koje ulazu odgovorni ljudi, kako u Francuskoj tako i u drugim velikim pomorskim zemljama, da bi svoje pomorske objekte prilagodili ovom novom naoružanju. S druge strane, nezavisno od toga, već odavno se otpočelo sa osporavanjem dalje izgradnje velikih plovnih jedinica. Sada se pod uticajem atomskog naoružanja nadovezalo novo mišljenje, a to je da A bombi treba izložiti samo male jedinice.

Međutim, pomorski krugovi u inostranstvu kao, naprimer, u Sjedinjenim Američkim Državama, protive se toj t.zv. »pomorskoj prašini«, tj. izgradnji malih jedinica. Oni zastupaju gledište da bi trebalo široko iskoristiti razvoj vazduhoplovstva i da bi se sigurnost na morima ubuduće mogla postići jedino uz pomoć vazduhoplovstva koje bi baziralo na kopnu. Po mišljenju pisca ovog članka, to gledište ne dele ni anglosaksonski ni francuski admiralitet. Francuska mornarica je stalno u toku razvoja, postignutog u svetlu u pogledu dirigovanih projektila za

presretanje na velikoj visini, kao i podmornica koje ostvaruju sve bolje rezultate kako u pogledu brzine tako i dubine ronjenja. Glavnu brigu generalštaba francuske mornarice pretstavlja danas težnja da se dotrajale plovne jedinice zamene savremenim i da se stvori jedna homogena i uravnotežena flota, dopunjena jedinicama za potrebe pomorskog vazduhoplovstva — i to francuske proizvodnje.

Na dan 1 januara 1955, tonaža francuske ratne mornarice bila je, kako tvrdi pisac članka, daleko od onog nivoa koji je odredio Ratni savet mornarice; taj je nivo iznosio 368.440 tona. Ta bi se cifra mogla ovako podeliti:

1) Plovne jedinice na raspoloženju mornarici	289.575 t
2) Plovne jedinice u rezervi	78.865 t
	Svega: 368.440 t

Današnja tonaža francuske flote iznosi još manje, jer je u toku decembra 1954 stavljen u rezervu još izvestan broj jedinica.

Kratak osvrt na glavne tipove pojedinih plovnih jedinica, nastavlja pisac, omogućuje da se proceni današnja vrednost francuske ratne mornarice. Ona, ustvari, raspolaže, sa 2 najmoćnija bojna broda na svetu: *Richelieu* i *Jean Bart*, oba po 35.000 tona koji su ušli u službu tek 1941. Flota trenutno raspolaže samo sa 3 nosača aviona. Oni su slabije tonaže, iako se uporede sa sličnim u anglo-američkoj mornarici, a pored toga su i pomalo zastareli. To su: *Arromanches* od 14.000 tona, *La Fayette* i *Bois Belleau* od po 11.000 tona. Pritom treba istaći da su ova 3 nosača aviona stranog porekla. U brodogradilištu Bresta nalazi se u izgradnji nosač aviona *Clemenceau* čija će nosivost iznositi 22.000 tona.

Što se tiče krstarica, njihov je broj mali u odnosu na potrebe Francuske i njenih prekomorskih teritorija. To su *Gloire*, *Georges Leygues*, *Montcalm*, koje su sve tri ponovo ušle u flotu 1937 godine. Školska krstarica *Jeanne d'Arc*, poznata u pomorskim krugovima po svojim krstarenjima po moru, kojom se prilikom na njoj vrše proizvodstva francuskih mladih pomoraca, mornaričkih inženjera i lekara, još je starija pošto je u službu ušla 1931 godine; ona premaša 6.500 tona. U brodogradilištu Bresta grade se 2 nove krstarice koje će uskoro ući u sastav francuske flote, i to *De Grasse* od 9.000 tona, sa PA uređajima, i *Colbert* od 8.500 tona.

Važne pomorske jedinice, namenjene zaštiti konvoja, predstavljaju eskortni razarači. Oni se dele na brze eskortne razarače i razarače za izvidanje. Čitava serija ovih zadnjih razarača je u izradi ili treba da bude ustupljena Francuskoj od strane drugih zemalja, dok se 6 razarača nalaze već na probi ili su u završnoj fazi izrade. Drugih 11 jedinica istog tipa nalaze se u izgradnji po privatnim arsenalima i brodogradilištima. Pisac članka tvrdi da se 4 ovakva razarača od 1.250 tona nalaze na probi, dok su druga 4 u izgradnji; 7 razarača se grade kao *off shore* narudžbina u Francuskoj. Francuska mornarica ima u rezervi znatan broj razarača za izvidanje i okeanskih čistača mina od 600—700 tona; pored toga, ona ima u izgradnji, u Šerburu ili u privatnim brodogradilištima, još 21 obalski čistač mina od 400 tona.

Francuska podmornička flota, tako značajna u početku Drugog svetskog rata, iznosi danas ukupno oko 10.000 tona. Od toga se 8.800 tona najmodernijih podmornica tipa *Narval*, od 1.200 tona, i *Arethuse* od 400 tona nalaze u izgradnji u brodogradilištu Šerbura.

(*Le Journal Français*, Genève, 23 april 1955)

ŠVAJCARSKA

NOV ŠVAJCARSKI MLAZNI AVION ZA BORB U P-16

Krajem marta ove godine celokupna švajcarska štampa najavila je skori izlazak iz fabrike vojnih aviona i vozila u Altenraju, novog švajcarskog mlaznog aviona za borbu P-16. U isto vreme kada je štampa objavila ovu vest, sa novim avionom izvršeno je prvo probno letenje. Radi se o avionu presretaču — tip aviona jurišnika — jako naoružanom, koji koristi poletno-sletne staze srednje veličine.

Već nekoliko godina Altenrajn pretstavlja centar švajcarske vazduhoplovne industrije i proizvodnje. Još u doba kada je maketa ovog novog aviona bila usvojena, švajcarski federalni Vojni departman odobrio je da se ona pokaže javnosti, s tim da se ne daju nikakvi detaljniji podaci o ovom avionu dok njegova izrada ne bude završena. Međutim, na osnovu objavljene makete moglo se zaključiti da novi avion P-16, po svojim linijama i opštem izgledu, potseća na avion *Starfire*.

O avionu P-16 ne može se još uvek mnogo govoriti, jer prethodno treba sačekati rezultate probnih letova. Jedino što švajcarska štampa ističe jeste činjenica da se u ovaj novi avion za borbu polažu velike nade i da on pretstavlja rezultat dugih istraživanja, ispitivanja i proračuna čitavog jednog štaba vojnih i tehničkih stručnjaka. Najzad, treba podvući i to da će ovaj avion, ukoliko budu postignuti tehnički rezultati koji se od njega očekuju, biti prvi mlazni avion koji je izišao iz jedne švajcarske fabrike. S druge strane, treba dodati još i to da je ova fabrika u Altenraju i dosada prilično doprinela opremanju švajcarskih vazduhoplovnih snaga savremenim materijalom. Tako su u njoj izrađeni i lovci *Morane*, *Vampire* i *Venom*, a ranijih godina i drugi tipovi kao C-35, C-36 i *Bucker*.

(*La Dépêche de l'Air*, Lausanne, april 1955).

DALEKI ISTOK

L. D.: SEVERNOKOREJSKA PA ODBRANA U KOREJSKOM RATU¹⁾

U početnoj fazi Korejskog rata severnokorejska PAO uglavnom je primenjivala sovjetska načela, zasnovana na iskustvima iz Drugog svetskog rata. I dok su severnokorejske snage nastupale kroz Južnu Koreju, one skoro nisu ni osećale nikakvu potrebu za promenama načela upotrebe PAO. Do manjih promena je dolazilo samo u taktičkom opsegu i one su se uglavnom manifestovale u formama prilagodavanja.

Međutim, kada su se jedinice Pete američke vazduhoplovne armije jače angažovale u borbama na strani Južne Koreje, one su naterale Severnokorejce (mada ne u onom opsegu kao u kasnijim etapama rata) na veća prilagodavanja, ali više u načinu dejstva nego u pogledu organizacionih promena. O »izbacivanju« severnokorejske PA artiljerije sa fronta u toj etapi nije bilo ni govora. Severnokorejska PAO sastojala se uglavnom od istih onih elemenata koji su postojali i u vremenu Drugog svetskog rata. Od trupnih PA sredstava, koliko je poznato, postojala su: u streljačkom puku — četa PA mitraljeza; u diviziji — baterija do divizion malokalibarske PA artiljerije; u korpusu i armiji — puk ili brigada PA artiljerije. Jedinice teritorijalne PA artiljerije takođe su bile organizovane u pukove i brigade, od kojih su neke mogle imati i jedinice reflektora.

¹⁾ Članak je pisan na osnovu nekih podataka objavljenih u izvesnim sovjetskim i zapadnim publikacijama.

Međutim, u sledećim etapama rata, kada su se borbe vodile na teritoriji Severne Koreje i pomerale prema jugu, da bi zatim oko 38 uporednika poprimile pozicioni karakter, nametnuti su Severnokorejcima i novi uslovi borbe sa protivničkom avijacijom. Raniji sistem PAO nije potpuno odgovarao, jer se nije mogao uspešno suprotstaviti masovnim napadima savremene avijacije. I sama sredstva PAO trpela su velike gubitke, jer ih je savremena avijacija, pošto bi ih otkrila, napadala i uništavala. Pretila je opasnost da PAA bude formalno izbačena sa fronta. Stoga je u sistemu PAO došlo do značajnih promena.

U čemu su se upravo ogledale te promene? Severnokorejska PAO je i u toj fazi imala za osnovu, uglavnom, one elemente koji su postojali i ranije. Malokalibarska i srednjekalibarska PA artiljerija (i PA mitraljezi) i dalje su ostale osnovni nosilac borbe sa protivničkom avijacijom, ali su metodi njihove upotrebe bili gotovo iz osnova izmenjeni. Velikokalibarska je, izgleda, gubila sve više svoj značaj. Njena glomaznost, nepokretnost i mala brzina gađanja učinile su da ona bude više privlačan cilj nego opasnost za protivničku avijaciju.

PA artiljerija bila je, kao i ranije, organizovana u vodove, baterije, divizione i pukove, ali je u pogledu komandovanja i upotrebe bilo bitnih promena. Praksa je, uglavnom, odbacila načelo centralizovanog komandovanja, jer se u uslovima upotrebe reaktivne avijacije — naročito na brdskom i ispresecanom zemljištu, pokazalo slabim. Tako su se PA jedinicama, čak i baterijama i vodovima, načelno davali samo opšti zadaci, dok su u pogledu izvršenja tih zadataka ove jedinice bile gotovo samostalne.

Karakteristična osobina upotrebe PA artiljerije ogleda se, pored ostalog, i u veoma velikoj elastičnosti u pogledu manevra. Za svaku vatrenu PA jedinicu važilo je načelo da ne može otvarati vatru više puta sa jednih istih vatrene položaja. Ovo je načelo proizlazilo, pre svega, iz potrebe, pošto se pokazalo da je svaka PA jedinica, ako je otvarala vatru na avione više puta sa jednih istih vatrene položaja, bila napadana od strane protivničke avijacije i skoro redovno uništavana ili neutralisana. Dovoljno je bilo da se ona samo malo otkrije, pa da već sledeći napad avijacije bude usmeren ka njenom uništenju. Drugi razlog je bio taj što se na avione gotovo nije ni mogla otvarati iznenadna i sasređena vatra ako su PA sredstva više puta gađala sa jednog mesta. Zato je manevar i bio jedna od najvažnijih komponenata u sistemu PAO.

Pod uslovima apsolutne nadmoćnosti protivnika u vazduhu i vrlo čestih i jakih napada, često su iščezavala mnoga PA oruđa, pa su, prema tome, obrazovani u branjenim zonama vrlo često »prazni prostori« i »koridor«. Osim toga, Severnokorejci nisu bili u mogućnosti da redovno popunjavaju gubitke, naročito u materijalu. Zato su u »pokrivanju prostora« umnogome ostupali od klasičnih, ranije primenjivanih normi. To se ogledalo u pokrivanju određenog objekta u onom površinskom opsegu koji je nužno zahtevala odbrana dotičnog objekta. Zatim su dolazili »zastori« na važnim pravcima i dubinski raspored PA oruđa u cilju uništavanja onih aviona koji vrše napade duž komunikacija, dolina i uopšte pravcima koji kanališu njihov napad po dubini. PA jedinice su po pravilu raspoređivane grupno, najčešće po baterijama i na znatno velikoj površini. To je omogućavalo brz i elastičan manevar, kako za stvaranje jače odbrane pojedinih objekata u datoj situaciji, tako i za uklanjanje PAA ispod udara protivničke avijacije.

Na takav se način »pokrivala« teritorija, a PA artiljerija, kao što su Severnokorejci tvrdili, postala je »neuništiva«. I postavljanje PA sredstava na vatrene položaje, kao i premeštanje na nove, išlo je u prilog takvim tvrdnjama. Maskiranje i fortifikaciono uređenje vatrene položaja zahtevalo je posebnu pažnju. Pokreti PA artiljerije sa jednih na druge vatrene položaje vršeni su, načelno, pod uslovima slabe vidljivosti, a naročito noću. Pritom se težilo da se pokret strogo maskira i izvodi što brže. Vatrene položaji birani su pažljivo i u onim rejonima za koje je protivnik mogao pretpostaviti da nisu posrednuti. Zato su se PA sredstva (uglavnom lakša) pojavljivala i po krševitim predelima na koja su mogla biti dovučena samo ljudskom snagom. Inženjerskom uređenju vatrene položaja poklanjala se velika pažnja. U zemlju se išlo znatno dublje nego što su

predvidale sve dotadašnje norme. Kad god se imalo dovoljno vremena, a zato je korišćena pretežno noć, i kad je dozvoljavao sklop zemljišta, oruđa su formalno trpana u grupe iz kojih je ponekad vrh cevi jedva prelazio površinu zemlje.

Od novih elemenata za borbu sa protivničkom avijacijom Severnokorejci su široko koristili sistem lutajućih baterija i takozvane »odrede lovaca«. Lutajuće baterije pojavile su se da bi se, pored ostalog, na taj naćni nadoknaćivao nedostatak sredstava u PAO. A i uslovi savremenog rata, u kome se naglo povećavala primena reaktivne avijacije, zahtevali su širi i dublji manevar PA sredstvima. Ovo je za Severnokorejce bilo od posebne važnosti i iz drugih razloga. Manevrom PA sredstvima oni su izbegavali sasrećene i jake udare protivnićke avijacije, a samim tim su srazmerno izbegavali i gubitke. Pored toga, oni su u velikoj meri dovodili protivnika u zabludu o jaćini i rasporedu PA sredstava i organizaciji sistema PAO. Praksa je pokazala da su u ovome imali uspeha. Vazduhoplovne formacije snaga Ujedinjene komande opreznije su vršile napade, jer im je iznenadna i neoćekivana vatra nanosila osetne gubitke. Osim toga, ovaćav je naćin upotrebe PA artiljerije bio i jedan od važnih uslova njenog odrćanja na frontu.

Lutajuće PA baterije bile su privremene formacije, formirane od odeljenja i vodova MPAA i baterija SPAA, izdvojenih iz PA jedinica. One su, kao što govori i njihov naziv, bile veoma pokretljive jedinice. Za svaku bateriju odrećivana je posebna maršruta koja je, po pravilu, prolazila duć komunićkacija i važnijih objekata i reiona. Dućina maršrute proizilazila je iz zadatka baterije i, zavisno od važnosti reiona ili objekta koji je trebalo braniti, iznosila je i do nekoliko desetina kilometara. Manevar baterija bio je veliki, tako da su u znatnoj meri uspevale da »pokriju« jednoćito važne i osetljive reione i objekte. Baterije su izvodile manevar pretećno noću, a ukoliko su ga izvodile danju — što se principijelno izbegavalo — izvoćen je brzim pokretima u maskiranju se poklanjala velika paćnja. U slućaju nailaska protivnićke avijacije (ako se pokret izvoćio danju), baterije su zauzimale rastresitiji poredak i sa kratkih zastanaka otvarale vatru. Po odbijanju napada avijacije, one su produćavale pokret u odrećeni reion u kome se takoće nisu duće zadrćavale.

Lutajuće baterije birale su vatrene poloćaje nedaleko od železnićkih stanica, mostova, tunela, tesnaca, nasipa, važnijih privrednih i drugih objekata itd. Izbor vatrenih poloćaja vršio je komandir baterije, a njihovom se urećenju u inženjerskom smislu poklanjala najveća paćnja. Maskiranje je naroćito bilo zastupljeno i izvodilo se veoma temeljito i brićljivo. Baterije su otvarale vatru na protivnićke avione potpuno samostalno, po narećenju komandira baterije. Osnovno naćelo njihovog dejstva bilo je iznenadno otvaranje vatre, sa što je moguće manjih otstojanja, i to naćelno plotunske. Izbor ciljeva, tj. aviona, vršen je po taktićkoj važnosti. Vatra je otvarana prvo na avione u obrućavanju, koji su neposredno napadali objekt, i to iz malokalibarske PA artiljerije, a zatim bi se vatra prenosila na sledeći najopasniji cilj. Kada bi bombarderi sa većih visina vršili napad, na njih je otvarana vatra iz srednjekalibarske PA artiljerije neposredno pred napad na objekt. U slućajevima prelaza aviona na većim visinama preko zone dejstva baterije, na njihov naćelno nije otvarama vatra, ali su baterije odmah prelazile u strogu pripravnost, jer su oćekivali da će ti avioni izvršiti napad iz pozadine, kao što se obićno i dogaćalo u praksi.

Komande viših PA jedinica nisu se mešale u autonomiju dejstva lutajućih baterija. Orećivale su im samo širi prostor na kome su ove slobodno dejstvovale i vršile manevar, i to obićno iza linije fronta i u pozadini. Zato su ovaj metod PA odbrane Severnokorejci nazivali »slobodnim lovom«.

Posle izvesnog vremena, kada bi se osetila veća zamorenost ljudstva ili usled pretrpljenih gubitaka, baterije su odlazile u svoje formacijske jedinice. Mećutim, umesto tih baterija pojavljivale su se nove. Tako su lutajuće baterije postojale sve do završetka rata, i to kao jedan od važnijih elemenata u sistemu PA odbrane.

To su neka od osnovnih naćela upotrebe PA artiljerije od strane Severnokorejaca, ćija iskustva govore da ni masovnija upotreba moderne avijacije i

njena neprekidna nadmoćnost u vazduhu nisu u stanju da izbace sa fronta protivničku PA artiljeriju. Međutim, da bi mogla ne samo da se održi na frontu, nego i da vodi uspešnu borbu sa savremenom avijacijom, PA artiljerija je prinuđena na dublja prilagodavanja i promene u principima dejstva.

Tako, u uslovima opšte nadmoćnosti protivnika u vazduhu, severnokorejska PA artiljerija ne samo što nije »iščezla« sa fronta, nego se ne mogu osporiti ni rezultati koje je postigla u borbi sa avijacijom snaga Ujedinjene komande. I Amerikanci priznaju uspehe severnokorejske (i kineske) PA artiljerije. U američkom Kongresu, general Kolins je jednom prilikom, između ostalog, rekao: »U Koreji je gađanjem sa zemlje bilo srušeno 87% od svih izgubljenih aviona u borbama«. A severnokorejska Vrhovna komanda navela je u jednom svom saopštenju 1952. i neke rezultate borbe sa avijacijom Ujedinjene komande. Prema tom saopštenju, u periodu od 26 juna 1951 do 15 jula 1952, Severnokorejci su uništili 3.692 i oštetili 2.230 aviona, što ukupno iznosi 5.922 aviona izbačena iz borbe. Ako se te brojke uzmu kao tačne, može se izvući zaključak o stepenu efikasnosti severnokorejske PA odbrane. Iz toga bi proizilazilo da su Severnokorejci mesečno izbacivali iz borbe prosečno oko 455 aviona snaga Ujedinjene komande, ili 15 aviona dnevno. A prema izjavi generala Kolinsa — kad se uzmu u obzir rezultati koje je iznela severnokorejska Vrhovna komanda — proizilazi da je gađanjem sa zemlje uništeno i oštećeno u tom periodu 5.152 aviona. Uspehu severnokorejske avijacije moglo bi se, prema tome, pripisati samo 770 uništenih i oštećenih protivničkih aviona. Znači da su PA sredstva sa zemlje izbacivala iz borbe prosečno oko 13 aviona dnevno, dok je avijacija izbacivala svega dva aviona. To pokazuje da su PA sredstva sa zemlje postigla oko šest i po puta veće rezultate nego avijacija.

Severnokorejci su na širokoj osnovi stvarali i odrede lovaca za borbu sa protivničkom avijacijom. Oni su stvarani po gradovima i selima, a naročito kod suvozemnih snaga — u svim rodovima vojske.

Određeni nisu bili glomazni i obično su se sastojali od odeljenja i vodova, i to pretežno od vojnika — dobrovoljaca. Na sličnom principu formirani su i odredi od civilnog stanovništva. Oni su bili naoružani puškomitraljezima, mitraljezima sa i bez postolja, PA mitraljezima (bez originalnog postolja), mitraljezima skinutim sa srušenih sopstvenih i protivničkih aviona, protivtenkovskim puškama, snajperima, karabinima i automatima. Za mitraljeze, PT puške i PA mitraljeze, vojnici su sami izrađivali laka, obično drvena, postolja u vidu tronožaca, koja su bila pogodna za prenošenje.

Osnovno načelo dejstva odreda sastojalo se u prikrivenom i iznenadnom otvaranju vatre. Odredi su zauzimali položaje u blizini objekata za koje se pretpostavljalo — s obzirom na njihovu važnost — da će biti napadnuti od strane protivničke avijacije.

Određi lovaca pribegavali su često sredstvima dovođenja u zabludu protivničke avijacije. Oni su izrađivali i postavljali preko dana razne makete, naročito motornih vozila i artiljerijskih oruđa, po putevima, u rejonima »koncentracije« itd. Pri ovome se vodilo računa da se makete ne postavljaju u naseljenim mestima (osim ako su ova već bila razrušena i napuštena), pored važnih objekata, u rejonima razmeštaja trupa i pozadinskih delova. Noću su ovi odredi na više mesta osvetljavali delove puteva da bi stvorili utisak pokreta kolona.

I dnevna i noćna primena lažnih objekata imale su za cilj da kanališu napad protivničke avijacije onim pravcem na kome je bilo moguće na nju otvoriti najuspešniju vatra. A odredi lovaca zauzimali su položaje nedaleko od lažnih objekata. Pri napadu avijacije, oni su otvarali vatra samo sa kratkih odoznanja i to, pre svega, na avione u obrušavanju. Po pravilu, vatra nije otvarana na avione koji su leteli na relativno većim visinama. Plotunska vatra na jedan cilj primenljivana je kao osnovni metod gađanja niskoletućih aviona i aviona u obrušavanju.

Jedno od najvažnijih načela koga su se odredi morali pridržavati bilo je pitanje pokretljivosti. Zbog toga su pripadnici odreda i bili lako opremljeni kako bi im bilo omogućeno da se brzo i bez većeg zamaranja mogu prebaciti na nove položaje. Ta njihova pokretljivost zasnivala se na principu da se sa jednog po-

ložaja odbije samo jedan napad protivničke avijacije. Tako česta promena položaja imala je za rezultat, pored ostalog, i to da su odredi trpeli veoma male gubitke. Radi toga se za njih bio ustalio naziv »nepovredivi odredi«. Iz ovoga se može zaključiti da su odredi, sa takvim načinom dejstva, postizali i znatne rezultate u borbi sa avijacijom snaga Ujedinjene komande. Prema iskazima jednog severnokorejskog oficira, odredi su uspešno vodili borbu sa protivničkom avijacijom i nanosili joj osetne gubitke. Drugu interesantnu činjenicu, kako kaže ovaj severnokorejski oficir, predstavlja i izjava zarobljenih neprijateljskih pilota »da se kod njih stvarao utisak da vatra na avione dolazi sa svih strana, bukvalno, sa svakog komadića zemlje nad kojim je prolazio avion. To nije moglo ostati bez psihološkog dejstva na ove avijatičare.«²⁾

Nedostatak PA sredstava, kako po broju tako i u pogledu kvaliteta, koja je zahtevao savremeni rat, uslovljavalo je i traženje odgovarajućih metoda u PA odbrani i načinu korišćenja postojećih sredstava. Iz toga je proizlazilo i PA obezbeđenje trupa. Njegova organizacija i izvođenje polazili su od postavke da se na prvom mestu obezbede prednji delovi koji su neposredno angažovani u borbi. To su bili prvi ešloni. Da bi se sačuvala njihova sposobnost za uvođenje u borbu koja im je pretstojala, iza njih su po važnosti dolazili drugi ešloni i rezerve. Ostale jedinice i ustanove, ešlonirane po dubini, spadale su u »sledeću kategoriju« PA obezbeđenja, što je zavisilo u prvom redu od raspoloživih PA sredstava. Zato nije bila retka pojava da su ti delovi načelno prepušteni samoodbrani, čija su osnovna sredstva bila sroptveno naoružanje i veoma jako akcentovan princip pasivne zaštite, kao i strogo pridržavanje maskirne discipline i izvođenje inženjerskih radova za zaklanjanje žive sile i materijala. Ti su radovi izvođeni i kod ovih delova vrlo opsežno. To je, razume se, iziskivalo veliko naprezanje ljudstva i znatan utrošak vremena i materijala, ali je davalo pozitivne rezultate jer je osetno smanjivalo gubitke.

Pretežan deo PA sredstava raspoređivan je načelno bliže prednjem kraju. Pri rasporedu se polazilo od toga da ona sredstva koja su najisturenija prema prednjem kraju, ne budu izložena neposrednom gađanju protivničkog streljačkog naoružanja, ali da ne budu ni toliko udaljena da im postane nemoguće uspešno otvaranje vatre na protivničke avione čim se ovi pojave. U odbrani je dubina rasporeda PA artiljerije iznosila 500—1.500 m od prednjeg kraja. Težilo se tome da se napad protivničke avijacije blagovremeno onemogući ili bar dezorganizuje. Tu je ulogu primala na sebe prvenstveno malokalibarska PA artiljerija i PA mitraljezi, dok je srednjekalibarska raspoređivana često dublje, na važnim mestima, kako bi mogla preuzeti na sebe i druge zadatke. I njen je zadatak bio obezbeđenje glavnine snaga, mada se njeni zadaci nisu svodili samo na PA odbranu.

Usled nedovoljnog broja PT sredstava za kojima se nekada ukazivala potreba, Severnokorejci su koristili PA sredstva za borbu sa tenkovima. Za ove je zadatke korišćena u prvom redu SPAA. Iz svakog PA puka izdvajan je, po pravilu, jedan divizion srednjekalibarske PA artiljerije za organizaciju PTO. Tad je divizion imao zadatak da organizuje PTO u rejonu vatrenih položaja svoga puka i da ih brani od eventualnog napada neprijateljskih tenkova. A pošto su ti rejonu bili na važnim pravcima, na kojima se očekivao prodor neprijateljskih tenkova, PT rejonu ovih oruđa ulazili su u opšti sistem PTO.

Pored toga, za vreme magle, kiše i drugih atmosferskih nepogoda koje su onemogućavale upotrebu avijacije, jedan je deo PA artiljerije korišćen za borbu sa tenkovima, a drugi je bio u pripravnosti za odbijanje napada avijacije. Ponekad je PA artiljerija vodila borbu istovremeno i sa tenkovima i sa avijacijom.

Takav način upotrebe PA sredstava govori da savremeni rat traži od PA jedinica veću elastičnost i veće napore, pa čak i neku vrstu »univerzalnosti«, i da njihove obaveze i zadatke proteže ne samo na vazduh nego i na zemlju.

²⁾ Красная звезда, август 1954.

Pri obezbeđenju trupa na maršu, malokalibarska PA artiljerija i PA mitraljezi raspoređivani su duž kolona. PA baterije, odnosno PAM čete, deljene su po pravilu uvek na vodove. Vodovi su uvršćavani u kolone koje je trebalo obezbeđivati. Vodovi su duž kolona imali načelno međusobnu vatrenu vezu kako bi one bile »pokrivene« branjanim vazдушnim prostorom. Međutim, ta veza nije ni najmanje uticala na samostalnost dejstva vodova. Na pojavu protivničkih aviona oni su samostalno otvarali vatru iz pokreta. U kolonama, naročito ako su bile duže, centralizovano komandovanje PA sredstvima za otvaranje vatre načelno nije primenjivano. Iz toga su proizišla neka načela obezbeđenja trupa na maršu. Pod uslovima masovnije upotrebe mlazne avijacije i vođenja borbe sa njom skromnim sredstvima, kao što to pokazuje severnokorejsko iskustvo, »pravilska estetika« upotrebe PA sredstava morala je da ustupi mesto elastičnosti, samostalnosti i samoinicijativi malih jedinica, pa čak i pojedinih oruđa. Pokazalo se da razvučena i »izlomljena« kolona na maršu nije mogla da se uspešno brani ako se čekalo na komandu za otvaranje vatre. U tom su slučaju PA sredstva obično zakašnjavala za otvaranje vatre na avione koji su vršili napad na kolonu. Pored toga, pokazalo se da je cela kolona retko bila napadnuta odjedanput, a pogotovu ako je bila izlomljena po dubini ili pravcu, tj. ako se kretala preko prevoja, grebena, po putevima koji su pravili velike prelome i krivine i ako je bila duža. Zato su PA sredstva odmah otvarala vatru iz onog dela kolone kome je pretio napad, čim bi se pojavili protivnički avioni. Svaka vatrena PA jedinica pažljivo je organizovala službu osmatranja i obaveštavanja u svom okviru i za svoj račun, koju bi zatim povezivala u opšti sistem VOOV u okviru kolone.

Srednjekalibarska PA artiljerija retko je uključivana u kolone. Ona se najčešće kretala po baterijama i blagovremeno je zauzimala vatrene položaje na važnim tačkama duž komunikacije kojom se kretala kolona. Premeštanje na nove vatrene položaje vršeno je u skokovima, i to po vodovima.

Za službu VOOV može se reći da je bila jedna od najslabijih elemenata u sistemu PAO. To je, kao što se može zaključiti, umnogome uticalo i na uspeh borbe sa protivničkom avijacijom. Njena se osnovna slabost sastojala u tome što nije bila blagovremena i što je često zakašnjavala u obaveštavanju PA sredstava o pojavi protivničkih aviona. Ona se gotovo neprekidno nalazila u fazi korektura i prilagođavanja. Izgleda da su na njenu neefikasnost najviše uticala dva faktora: potpuna nadmoćnost protivnika u vazduhu, što je imalo za posledicu gubitke i narušavanje njenog pravilnog funkcionisanja, i nedovoljan broj modernih tehničkih sredstava, čiju je upotrebu mnogo zahtevala pojava reaktivne avijacije. Da bi se ti nedostaci nekako nadoknadili, pojavila se potreba da se veća pažnja posveti osmatračkoj službi. Od osmatrača se tražilo da na prvom mestu poznaju taktiku napada protivničke avijacije, da raspoznaju avione ne samo po silueti nego i po zvuku i da budu u neprekidnoj vezi sa PA sredstvima. To je, kao što se ističe, umnogome poboljšalo efikasnost borbe sa avijacijom.

PROBLEM NAORUŽANJA JAPANA

U Japanu se sve reljefnije ocrtava spor oko problema revidiranja mirnodopskog Ustava koji je star 8 godina, a koji je predsednik vlade Hatojama nedavno okarakterisao kao »u bitnosti defektan«, mada je tu senzacionalnu izjavu naknadno povukao.

Međutim, dalja primedba Hatojame da je Ustav, koji je svakako inspirisan od Amerikanaca, bio »formulisan za vreme strane okupacije« i »verovatno ne odgovara japanskim nacionalnim težnjama«, još uvek je u važnosti, kao što je i njegova izjava da on povoljno gleda na pretvaranje japanskih oružanih snaga u regularnu vojnu organizaciju — otklanjanjem ustavne klauzule o zabrani posedovanja kopnene vojske, mornarice i vazduhoplovstva, ili ma kakvog »ratnog potencijala«.

Vlada je objavila svoju nameru da pozove desničarske »liberale«, koji se nalaze u opoziciji, da uđu u jedan dvopartiski komitet koji bi proučio potrebnu reviziju ustava. No, predsednik vlade je priznao da ta revizija ne bi mogla zasada prevazići fazu proučavanja, u okviru sadašnjeg Parlamenta, pošto svaka ustavna promena zahteva saglasnost dvotrećinske većine oba doma, a ona se ne može postići.

U dopunu opozicionom stavu socijalista i sindikata prema legalizaciji otvorenog naoružanja Japana, javno mnjenje u ovoj zemlji je uglavnom protiv izmene svakog dokumenta koji daje nade na bolju budućnost. Ovo se ogleda i u opštoj pojavi da se japanska štampa opire reviziji Ustava, tj. istupa protiv naoružanja.

(*Manchester Guardian*, 30 april 1955)

RAZVOJ ŽELEZNIČKIH KOMUNIKACIJA U NR KINI

U poznatom sovjetskom listu, *Krasnaja zvezda*, izašao je pre izvesnog vremena članak inženjera Stepanenka u kome ovaj razmatra stanje železničkog saobraćaja u NR Kini. Odmah na početku članka pisac potseća da je ukupna dužina železničkih linija u 1939 godini iznosila samo 21.700 km, od čega se skoro polovina nalazila u Severoistočnoj, a jedna trećina u Severnoj Kini. Posle Mao Ce Tungovog dolaska na vlast, stvoreno je posebno Ministarstvo železnica.

Najvažnije železničke linije u NR Kini su sledeće: linija koja iz Harbina vodi preko Čangčuna na jug; to je glavna železnička pruga Severoistočne Kine, a duga je 2.427 km; linija Mugden — Peking, dužine 842 km; Peking — Hankou, dužine 1.221 km, itd.

U današnjoj Mao Ce Tungovoj Kini pridaje se velika važnost izgradnji novih železničkih linija. Još u drugom polугоду 1950 otpočela je izgradnja železničkih pruga Čengtu — Čungking i Tjančou — Lančou. U julu 1952 puštena je u saobraćaj linija Čengtu — Čungking, u dužini od 505 km, a u oktobru iste godine i linija Tjančou — Lančou u dužini od 360 km. To su ujedno bile i prve železničke linije izgrađene potpuno od domaćeg materijala.

Kinesko-sovjetski sporazum, zaključen u oktobru 1954, koji se odnosi na izgradnju železničke pruge Lančou — Urumči — Alma-Ata, kao i sporazum zaključen između SSSR, NR Kine i NR Mongolije po pitanju izgradnje železničke mreže Hsinin — Ulan-Bator, odigrali su ogromnu ulogu u razvoju kineskog železničkog saobraćaja. Dužina ove buduće velike linije izneće 2.140 km od Lančoua do Urumčija, a 2.800 km do sovjetske granice (Alma-Ata).

U 1955 godini predviđeno je puštanje u saobraćaj železničke pruge, izgrađene zajednički od strane SSSR, NR Kine i NR Mongolije, koja bi išla od Hsinina, na kineskoj teritoriji, do Ulan-Batora, na mongolskoj teritoriji, gde bi se spojila sa železničkom prugom koja vezuje Ulan-Bator sa sovjetskom teritorijom. Deo ove linije, od Hsinina do kinesko-mongolske granice, u dužini od 338 km, već je dovršen. Ova železnička pruga skratice za 1.000 km otstojanje između Pekinga i Moskve. Sve te nove linije doprineće još tešnjem razvoju ekonomskih i kulturnih veza između tri zemlje.

Izgradnja železničke pruge Paoti — Čengtu, čija će ukupna dužina iznositi 700 km, napreduje brzim tempom. Ona će preseći ravnice zapadnog dela provincije Sečuan, preći preko planinskog lanca Cinling i omogućiti spajanje železničke pruge Čengtu — Čungking sa drugim prugama u zemlji.

U 1954 godini otpočeli su veliki radovi na izgradnji nove železničke pruge Čengtu — Jinan (Kunming) u dužini od 810 km. Početak ove pruge biće od stanice Nejjang, na liniji Čengtu — Čungking, presecaće reku Jangcekjang i doseže do Jinana (Kunminga).

Na kraju 1954 godine ukupna dužina kineske železničke mreže iznosila je 25.500 km. Petogodišnji plan predviđa izgradnju više novih železničkih pruga. One će presecati ekonomski polurazvijene oblasti, bogate rudnim naslagama i poljoprivrednim proizvodima, tj. severozapadne i jugozapadne oblasti Kine sa unutrašnjom Mongolijom.

Stalni porast teretnog saobraćaja u zemlji zahteva ne samo izgradnju novih železničkih linija, već i rekonstrukciju postojećih. Tako Petogodišnji plan predviđa, naprimer, podizanje duplih koloseka, proširenje železničkih stanica i čvorova na glavnim linijama kao što su Peking — Vuhan (Hankou) i Tjencin — Pukou. Jedan železnički most preko reke Jangcekjang, u samom Vuhanu (Hankou), omogućice da se Peking direktno veže sa Kantonom.

Konstruktori kineskih lokomotiva postigli su značajne uspehe. U 1952 godini, fabrika lokomotiva u Cingtaou konstruisala je prvu domaću lokomotivu. Međutim, do danas su već mnoge fabrike u zemlji proizvele na desetine lokomotiva koje saobraćaju po svim železničkim linijama u NR Kini.

V. H.

(*Revue militaire d'information*, 10 maj 1955)

Burkhart Miler — Hilebrand: NEMAČKE SUVOZEMNE SNAGE DO POČETKA RATA¹⁾

Nedavno objavljena knjiga nemačkog generala Miler — Hilebranda izazvala je vrlo veliko interesovanje i povoljnu kritiku u Nemačkoj i inostranstvu. I pored toga što pisac nije raspolagao potrebnim originalnim dokumentima, on je na jasan i ubedljiv način izneo tok razvoja nemačke vojske od zaključenja Versajskog ugovora o miru do početka Drugog svetskog rata. Nalazeći se dugo vreme na radu u Organizacijskom odeljenju Generalštaba nemačkih suvozemnih snaga, pisac je imao mogućnosti da najtačnije iznese organizaciju, formaciju, jačinu i naoružanje nemačkih suvozemnih snaga i u tome je, po našem mišljenju, uspeo, te je time popunio jednu osetnu prazninu u izučavanju Drugog svetskog rata. Nažalost, pisac ovom knjigom nije obuhvatio razvoj, organizaciju, formaciju i jačinu i ostala dva vida (vazduhoplovstva i ratne mornarice), te se i danas, deset godina posle završetka Drugog svetskog rata, moraju koristiti nesigurni i neprovereni podaci o jačini nemačke avijacije 1939 godine.

Nasuprot ostalim nemačkim piscima, general Miler — Hilebrand je izneo dosada nepoznate i interesantne podatke iz kojih se može zaključiti da su se Nemci spremali za revanš i novi rat i pre dolaska nacionalsocijalista na vlast. Prema njegovim podacima, Nemci su već 1926 počeli da vrše tajne pripreme za plansko pojačanje vojske na slučaj rata, a 1932 pristupili su izgradnji stalnih utvrđenja u Istočnoj Pruskoj.

Po dolasku Hitlera na vlast (30 januara 1933) u Nemačkoj je nastao novi period, koji se odlikovao ubrzanom obukom rezervista, reaktiviranjem oficira, formiranjem novih velikih jedinica i pro-

izvodnjom velikih količina modernog naoružanja itd. Nemačka je ubrzo postala veliki vojni logor i džinovski ratni arsenal.

Koristeći se neaktivnošću zapadnih velesila, nacisti su ranijim tajnim priprema, bujnim razvojem ratne industrije, dobrom organizacijom i temeljnom vojničkom obukom omladine, od male profesionalne armije (100.000 ljudi, uključenih u 7 pešadiskih i 3 konjičke divizije) počeli da stvaraju veliku nacionalnu armiju (*Wehrmacht*), koja je ujesen 1935 imala ove mirnodopske jedinice: 24 pešadijske, 3 oklopne i 2 konjičke divizije, kao i 1 brdsku i 1 konjičku brigadu. U toku sledećih godina Nemci su brzo formirali nove mirnodopske jedinice ali su, zbog malog broja obučених obveznika, znatno zaostali u pripremanju za stvaranje rezervnih divizija. Oni su 1936 imali ove mirnodopske velike jedinice: 3 štaba armije, 13 štabova korpusa, 36 pešadiskih i 3 oklopne divizije, 1 brdsku i 1 konjičku brigadu.

Analizirajući jačinu i naoružanje nemačke mirnodopske armije ujesen 1938 (Nemačka je u to vreme imala 35 pešadiskih, 4 motorizovane, 4 lake, 5 oklopnih i 3 brdske divizije i 1 konjičku brigadu) i nedovoljne pripreme za formiranje ratnih divizija, možemo doći do zaključka da je Hitler sa relativno malim snagama uspeo da natera zapadne velesile da mu na Minhenskoj konferenciji ustupe Sudetsku oblast. U to vreme je Čehoslovačka imala oko 30, a Francuska oko 100 dobro naoružanih divizija, te Nemci, u jednovremenom ratu protiv zapadnih sila i Čehoslovačke, ne bi mogli postići na bojnopolju onakve uspehe kakve su postigli na Minhenskoj konferenciji.

Proučavajući ove podatke o jačini nemačkih snaga, možemo se složiti sa mišljenjima mnogih nemačkih pisaca koji tvrde da Nemačka 1938 odista nije bila potpuno spremna za rat i da su nemački

¹⁾ Burkhart Müller — Hillebrand »Das Heer bis zum Kriegsbeginn«, E. S. Mittler und Sohn G. M. B. H. Darmstadt, 1954.

generali bili prilično uplašeni avanturističkim poduhvatima Hitlera. Međutim, oni nisu ništa konkretno preduzeli, te su tako bili posredno odgovorni za početak i tok najveće svetske kataklizme u novijoj istoriji.

Sa puno pregleda, tabela i grafikona, pisac je vrlo dobro i jasno izneo organizaciju, formaciju, mobilizacijske pripreme, brojno stanje i naoružanje štabova, jedinica i ustanova operativne vojske i dopunskih jedinica u septembru 1939.

Dok su u ranijim publikacijama mnogi inostrani, pa i nemački vojni pisci, davali vrlo različite i netačne podatke o jačini nemačkih suvozemnih snaga i o broju divizija na dan početka Drugog svetskog rata, autor ovog dela je ubedljivo i dokumentovano izneo sasvim druge podatke. Prema njegovim podacima, Nemci su 1 septembra 1939 imali samo 103 divizije od kojih 86 pešadiskih (35 aktivnih u I, 16 rezervnih u II, 20 rezervnih u III i 14 rezervnih u IV talasu i 1 landversku diviziju), 5 oklopnih, 3 brdske, 4 motorizovane, 4 lake divizije i jednu konjičku brigadu. Pored toga, oni su mobilisali razne jedinice i ustanove Vrhovne komande, grupa armija, armija i korpusa. Ukupno brojno stanje nemačkih suvozemnih snaga iznosilo je oko 3,700.000 ljudi.

Sve pešadske divizije, sem landverske, bile su sposobne za izvršenje svih borbenih zadataka. Podela peš. divizija na talase nije značila da se po tom redu vršila njihova mobilizacija, već su to bili razni tipovi divizija, jer Nemci nisu imali podjednako obučeno ljudstvo niti dovoljno naoružanja i opreme, naročito minobacača i automobila, da formiraju samo jedan tip divizije.

Nemačka pešadiska divizija I talasa (I tipa), jačine 17.734 čoveka, raspologala je vrlo jakim naoružanjem, tako da je njena vatrena snaga nadmašivala vatrenu snagu mnogih protivničkih, brojno jačih divizija. Ona je imala u boračkim jedinicama ukupno: 378 lakih i 138 teških mitraljeza, 93 laka 50 mm i 54 srednja minobacača 80 mm, 20 peš. topova 75 mm, 6 peš. topova 150 mm, 75 pt topova 37 mm, 36 haubica 105 mm, 12 haubica 150 mm, 12 pa mitraljeza 20 mm i 3 oklopna automobila. Kao što se vidi, divizija je bila obilato snabdevena automatskim naoružanjem, pt topovima i minobacačima. Neke pešadske divizije sadašnjih armija imaju

slabiju vatrenu moć i udarnu snagu nego nemačka divizija iz 1939 godine.

Pošto su razni pisci, verovatno usled nedostataka podataka, iznosili protivrečne podatke o sastavu nemačke peš. divizije I talasa, iznećemo detaljnije njen sastav: štab divizije, tri pešadska puka (svaki puk je imao: 3 bataljona, bateriju peš. topova, konjički vod, pt bateriju od 12 topova 37 mm) i pukovsku komoru. Bataljon je imao: 3 streljačke i 1 mitraljesku četu sa 8 teških mitraljeza i 6 srednjih minobacača, izviđački divizion (eskadron konjice, eskadron biciklista i teški eskadron), artiljerijski puk (3 laka divizionna haubica 105 mm i 1 teški divizion haubica 150 mm), pt divizion (3 baterije po 12 pt topova 37 mm i 1 pa četa od 12 mitraljeza 20 mm), pionirski bataljon (2 obične i 1 motorizovana pionirska četa, mostova kolona i komora), bataljon za vezu (radio-četa, telefonska četa i komora), dopunski bataljon (od 3 čete), transportne jedinice (štab pozadine, 8 motorizovanih snabdevačkih kolona ukupnog kapaciteta 30 t, 1 motorizovana kolona za benzin od 25 m³ i motorizovana radionica), intendantske jedinice (mot. pekarska četa, mot. mearsarski vod i intendantura), sanitetske jedinice (1 obična i 1 mot. san. četa, 1 mot. poljska bolnica i 2 voda san. automobila), veterinarska četa, mot. poljska žandarmarija i mot. vojna pošta.

Divizije II i IV talasa bile su slične divizijama I talasa, ali su imale slabije jezgro kadrovsog ljudstva (6—9%), manje brojno stanje (oko 15.000 ljudi), manji broj motornih vozila, a uopšte nisu imale minobacače i pa mitraljeze.

Divizije III talasa nisu imale kadrovsog ljudstva i bile su popunjene obveznicima starijih godišta. One su bile namenjene prvenstveno za odbranu stalnih utvrđenja, te su imale veliki broj lakih mitraljeza (559), a komora im je bila većinom sa konjskom vučom, a delom i motorizovana.

Prve nemačke oklopne divizije formirane su 1935 godine. Iako su imale sličan formacijski sastav kao i francuske oklopne divizije, one su 1939 imale dvostruko veći broj tenkova (324:156) i 101 oklopni automobil, te su predstavljale veliku udarnu snagu kojoj nisu bile dorasle divizije protivnika. Sastav oklopne divizije bio je sledeći: štab divizije, štab oklopne brigade, 2 oklopna puka po 2 bataljona, štab stre-

ljačke brigade, streljački puk od 2 bataljona, mot. pešadije, bataljon motociklista, izviđački bataljon, pt divizion, artiljerijski puk od 2 divizona, pionirski bataljon, bataljon za vezu, potrebne transportne, intendantske i sanitetske jedinice i ustanove, poljska žandarmerija i vojna pošta.

Lake divizije formirane su tek 1938. One su bile potpuno motorizovane i namenjene prvenstveno za strategisko izviđanje i eksploataciju bitke. One su imale 11.000 ljudi, 86 tenkova i 70—131 oklopni automobil. Posle rata u Poljskoj Nemci su ih rasformirali i od njih formirali nove oklopne divizije. Pošto su ove divizije bile kratkog veka i nisu potpuno opravdale svoje postojanje, to se neće izneti njihov formacijski sastav.

Motorizovane divizije su formirane 1937, a imale su sličan sastav kao i peš. div. I talasa, ali im je brojno stanje bilo nešto manje (16.445), a naoružanje slabije.

Na osnovu ranijih podataka nije se moglo tačno utvrditi da li su Nemci 1939 imali brdske ili planinske divizije. Proučavajući sastav, opremu i naoružanje, a naročito transportna sredstva ovih divizija, može se sada utvrditi da su to bile brdske divizije, iako su se u njihovom sastavu nalazili i obveznici alpinisti iz Tirola, Salzburga i Bavorske. Ove su divizije formirane 1938. Brdska divizija od 2 puka imala je 17.188 ljudi i ovakav sastav: štab divizije, 2 lovačka puka po 3 bataljona, izviđački bataljon (četa konja-

nika i četa velosipedista), artiljerijski puk (2 divizona brdske i 1 divizion motorizovane artiljerije), mot. pt divizion, mot. pionirski bataljon, delimično mot. bataljon za vezu, transportne jedinice (delimično motorizovane, a ostatak sa konjskom vučom i nosačke jedinice), delimično mot. intendantske i sanitetske jedinice, poljsku žandarmeriju i vojnu poštu.

*

I pored toga što je pisac uložio puno truda da što bolje i objektivnije obradi ovu knjigu, u njoj se osećaju izvesni nedostaci:

1) Nema nikakvih podataka o jačini i sastavu nemačkih korpusa, armija i grupa armija na dan 1 septembra 1939.

2) Podaci o nedostacima municije na strani 128 nisu dokumentovani, te čitalac mora posumnjati da su Nemci sa tako velikim nedostacima (nedostajalo je za četiri meseca rata: pištoljske municije 70%, pešadijske municije 60%, municije za pa top 20 mm 70%, municije za lake 88%, a za teške minobacače 90% itd.) smeli da otpočnu Drugi svetski rat.

I pored iznetih nedostataka, ova je knjiga najpotpunija i najbolja slika nemačkih suvozemnih snaga 1 septembra 1939, te se može preporučiti svima onima koji se bave proučavanjem nemačke vojske na početku Drugog svetskog rata.

M. P. M.

Potpukovnik M. Folvel: RATNI PRINCIPI I DONOŠENJE ODLUKA U RATU¹⁾

Pisac ovog članka, koji je instruktor za pešadiju na američkoj Komandnoj i Generalštabnoj školi, ističe da je osnovni cilj ovih škola da se slušaoci — budući komandanti i štabni oficiri, što bolje izvežbaju u rešavanju taktičko-operativnih zadataka. On napominje da se u ovom nastojanju uspeva postavljanjem osnovnog zadatka i razvijanjem analize uticajnih faktora na dotičnu situaciju. Međutim, ima slušalaca, kao i oficira stalnog sastava, koji ipak donose pogrešne odluke. Ovome su različiti uzroci — mentalni, psi-

hološki, materijalni i drugi. Najčešće se greši u pravilnom shvatanju zadatka i pravilnoj oceni uticajnih faktora, a ima grešaka i u logici mišljenja.

Dovoljno poznavanje uticajnih faktora u jednoj ratnoj situaciji, nastavlja pisac, zahteva čitav niz godina studioznog proučavanja vojnih problema i praktičnog vežbanja u rešavanju zadataka. Ma koliko znanja davale američke škole, one nikada ne mogu zameniti individualan rad. Komandantska procena situacije pretstavlja vrhunac napora, a čovek je po svojoj prirodi sklon da podleže tradicijama, navikama i raznim drugim sklonostima, koje ga navode da često usvaja samo naizgled najbolja rešenja. Obično se dešava da se i ono malo rezonovanja, koje slušalac na-

¹⁾ The Principles of War and The Solution of Military Problems by Lt. Colonel Marshall L. Fallwell, *Military Review*, maj 1955.

piše u proceni, često odnosi na pravdanje već unapred donete odluke ili na iznalaženje pravilskih odredaba na kojima bi se mogla zasnovati takva odluka. Ako se ne uspe u pronalaženju potrebnih pravilskih odredaba, onda se ide još dalje, pa se takve odredbe izmišljaju iz »sopstvenog iskustva« i na njima temelji doneta odluka. Za podršku ovako donetih odluka, ističe dalje pisac, često se vrši pozivanje i na mnogobrojne misli, izreke i poznate aforizme od najstarijih vremena. Tako dolazimo do *principa ratne veštine*.

Otkako je ratvodstvo postalo nauka, tj. otkako je uočeno da se fenomen rata potčinjava izvesnim zakonima uzroka i posledica, čovek je u mogućnosti da određuje opštu vezu koja postoji između tih uzroka i posledica, iako ne sa onolikom preciznošću kao u egzaktnim naukama. Pa, pošto su ovakvi rezultati u ostalim naukama nazvani zakonima — principima, to nema razloga da se i u vojnoj nauci ne zovu tako, iako njihova bukvalna primena nikad nije dovoljna za uspeh. Naprotiv, u istoriji su mnogi poznati komandanti kruzom primenom ovakvih principa gubili bitke i ratove, iako su drugi, nekada, u svojim uslovima, postizavali njihovom primenom sjajne uspehe.

Ovakvi rezultati u primeni ratnih principa stvorili su, po mišljenju pisca, u istoriji dve škole. Po jednoj, Napoleon i Aleksandar imaju za svoje uspehe na bojniom polju da zahvale samo svom geniju i intuiciji koja im je u datoj situaciji govorila šta treba da rade. Prema tome, tu se nikada nije radilo o primeni nekih ustaljenih ratnih principa, jer se ratna veština ne može i nikada neće moći uokviriti u neke opštevažeće zakone jedne egzaktne nauke. Najizrazitiji pretstavnik ove škole bio je francuski maršal Moris de Saks, koji je tvrdio da je ratna veština toliko pokrivena mrakom i neizvesnošću, da se za njenu primenu ne mogu dati nikakva sigurna pravila.

Pisac dalje govori o Fulerovom delu *Osnovi nauke o ratu (Foundations of the Science of War)* iz kojeg navodi sledeći citat uzet od starog ruskog pisca Dragomirova: »Pre svega, treba imati u vidu da su nauka i teorija dve različite stvari, jer svaka veština može i mora imati svoju teoriju, ali bi bilo lakomisleno ovu zvati naukom... Danas se niko živi ne bi mogao usuditi da tvrdi da postoji nauka o ratu. Takvo bi tvrđenje bilo isto toliko apsurdno kao i tvrđenje da postoji nauka o pesništvu, slikarstvu ili muzici«.

Na drugoj strani nalaze se Klauzevic, Žomini i mnogi drugi moderniji pisci, koji smatraju da ipak postoje izvesni principi ratne veštine i da se oni mogu naučno otkriti iz ratnih primera. Kao pretstavnika ove škole pisac naročito citira Žominija, po kome su ovi principi u svojoj suštini nepromenljivi i ne zavise ni od vremena, ni od mesta, pa čak ni od vrste upotrebljenog naoružanja. U istom smislu pisac citira i poznate Napoleonove reči, upućene maršalima, o potrebi proučavanja ratnih pohoda Aleksandra Velikog, Hanibala, Cezara, Gustava Adolfa, Tirena, Evgenija Savojskog i Fridriha Velikog, kao i o potrebi da se ugledaju na njih, »jer je to jedini način da se dokuči tajna ratne veštine«.

Broj ratnih principa, po mišljenju pisca, do kojih su došli pojedini vojni pisci, veoma je različit. Tako su Kinezi još po Sun Cu Vuu imali 13, dok je Napoleon priznavao oko 115 maksima. Klauzevic je, izgleda, bio za 3, 7 ili više principa, u zavisnosti od toga kako ko protumači neke njegove reči. Foš je pomenuo četiri, ali je rečenicu završio onim famoznim »itd.«. Fuler je 1909 u svojim delima pominjao samo 6 principa, ali je docnije ovaj broj popeo na 8, pa zatim na 11, da bi ga konačno sveo na 9.

Ako bi se po ovom pitanju napravila analiza po nacijama, onda bi se, ističe pisac, došlo do ovakvog pregleda:

Broj ratnih principa po državama

SAD (9)	V. Britanija (10)	Francuska (3)	SSSR (10)
— Cilj	— Izbor i održavanje istog cilja	—	— Nastupanje i konsolidovanje
— Prostota	—	—	—
— Jedinstvo komandovanja	— Sadejstvo	—	— Sadejstvo
— Ofanziva	— Ofanzivna dejstva	—	— Ofanziva
— Manevar	— Elastičnost	— Sloboda akcije	— Manevar i inicijativa
— Masa (koncentracija snaga)	— Koncentracija snaga	— Koncentracija napora	— Koncentracija
— Ekonomija napora	— Ekonomija napora	—	— Ekonomija snaga
— Iznenađenje	— Iznenađenje	— Iznenađenje	— Iznenađenje i obmanjivanje
Sigurnost	— Sigurnost	—	— Potrebne rezerve
—	— Održavanje morala	—	— Moral
—	— Administracija (snabdevanje)	—	—
—	—	—	— Uništenje

Na razliku u broju usvojenih ratnih principa kod pojedinih nacija ne treba gledati, napominje pisac, kao na razlike dotične vojne doktrine ili vojne organizacije. Niko ne može reći da će, naprimer britanski planovi biti komplikovaniji zato što Britanci ne pominju princip prostote. Isto važi i za francusku taktiku, koja sigurno nije defektna iako priznaje samo 3 principa, dok ih američka ima 9, a britanska 10. Međutim, tačno je da su sve koncepcije, izražene u svim pomenutim principima, usvojene u svim armijama, ali samo sa različitim načinom tumačenja i različitim stepenom pridavanja važnosti.

Američka lista priznatih principa je produkt dvadesetog veka, jer ih Ratna služba iz 1904, kaže pisac, nije uopšte priznavala kao principe. Međutim, Ratna služba iz 1921 prviput počinje da ukazuje na ratne principe, dok ih tek ona iz 1949 citira i posebno analizira. Pa ipak, iako ovi principi nisu ranije bili zvanično priznavani, oni su ipak proučavani. Slično je stanje bilo i sa britanskim pravilima. Principi iz 1911 ostali su neizmjenjeni sve do posle Drugog svetskog rata kada su, izgleda, na inicijativu feldmaršala Montgomerija, zvanično usvojena još dva —

održanje morala i administracija (snabdevanje).

U američkoj vojsci, ističe pisac, na ratne principe se gleda kao na osnovne istine, primenljive u svim situacijama, ali ne kruto, već razborito i saobrazno situaciji, jer se samo tako može doći do uspeha. Pri ovome se uočavaju i izvesne naizgled suprotnosti između pojedinih principa, kao, naprimer, između *koncentracije snaga* i *sigurnosti*, itd. Međutim, osnovno je da se na ratne principe ne može nikada gledati kao na zakone sigurnih uzroka i posledica. Njihova interpretacija mora biti promenljiva, u zavisnosti od situacije i, besumnje, takva ima da ostane i ubuduće.

U svom daljem izlaganju pisac nam izvodno citira pojedine odredbe iz američke Ratne službe, koje se odnose na važnost i primenu ratnih principa, i o svakom daje svoj kratak komentar:

Princip izbora cilja. — Prema američkoj Ratnoj službi (*Field Manual 100—5, Field Service Regulations, Operations*), *krajnji cilj svih vojnih operacija jeste uništenje neprijateljske žive sile. Izbor posrednih — pomoćnih ciljeva, čije dostignuće najsigurnije i najbrže doprinosi dostignuću krajnjeg cilja, mora biti*

zasnovan na potpunom poznavanju neprijatelja i situacije na dotičnom vojištu.

Pod izrazom *cilj* pisac razlikuje dva pojma. Prvi je cilj u najširem smislu, isti za sve operacije. U ofanzivi, on se izražava obično dostizanjem pojedinih zemljišnih linija ili uništavanjem određenih neprijateljskih snaga. U defanzivi, obično se radi o odbrani izvesnih terenskih prostora ili, jednostavno, o održanju sopstvenih snaga.

Drugi smisao ovog pojma jeste čisto taktički koji se najčešće izražava objektima koje treba dostići. Međutim, vrlo je važno istaći da je *princip izbora cilja* jedini koji u potpunosti zavisi od nas, jer ga mi i određujemo. Pogrešno postavljen cilj neminovno vodi rasipanju snaga, ako ne i potpunom neuspehu. Stoga se pri određivanju cilja mora upotrebiti maksimum napora, znanja i logike. Naravno, odgovornost je utoliko veća ukoliko se radi o višem hijerarhijskom stupnju. No, ona nije beznačajna ni kada cilj odredi viša komanda, jer će skoro uvek biti potrebno da se pravilno odrede međuciljevi ili *bliži zadaci*, kako se to obično kaže. Jasno je da pomoćni ciljevi moraju biti dostižni u određenom roku i prostoru, kako bi se njihovim dostignućem neprijatelj prisilio na povlačenje ili rizik da mu snage budu opkoljene i uništene.

U daljoj analizi pisac ističe napor u izgrađivanju starešina koje će se pri proceni situacije moći što više oslanjati na svoju vlastitu logiku, a ne na neka ustaljena pravila dejstva. Najveća opasnost od principa je u tome što ih nedovoljno iskusni mogu da usvoje za neka nepromenljiva pravila, kao što je slučaj sa poznatom parolom — »pronaći i uništiti glavne snage neprijatelja«. U krutoj primeni ovog načela leži velikim delom uzrok mnogobrojnih besciljnih gubitaka u Prvom svetskom ratu.

Princip ofanzive. — *Princip ofanzivnog dejstva omogućava komandovanju da zadrži slobodu akcije i nametne neprijatelju svoju volju. Pravilan izbor vremena i mesta napada predstavlja prvi uslov uspeha. Defanzivno držanje je izraz nužde i treba uvek da bude privremeno, jer se samo ofanzivnim dejstvima neprijatelj može uništiti.*

Ovaj princip, kaže pisac, često navodi komandante na pogrešnu taktiku stalnih napada. Ovde pisac citira Foša koji je govorio da ofanzivna doktrina često vodi

slepoj i brutalnoj taktici, a ova opet sterilnoj i besciljnoj strategiji. Na taj način, jedan u osnovi zdrav princip, može se u praksi pretvoriti u pogrešno pravilo jer ljudi, po svojoj prirodi, rado traže ta »nepromenljiva« i »pouzdana« pravila i naročito uživaju u ubeđenju da su ih otkrili. U ovom smislu Fuller je oštro kritikovao Hega, glavnog komandanta britanskih snaga na Zapadnom frontu u Prvom svetskom ratu, koji, kaže, nije ništa bio naučio iz istorije. Zato je i mogao 28 juna 1917 da tvrdi da će intenzivnim napadima Nemačka biti kroz 6 meseci na kraju svojih izvora u ljudstvu, ne pitajući se šta bi za to vreme ostalo od savezničkog ljudstva.

Princip mase. — *Koncentracija nadmoćnih snaga na kopnu, moru, i u vazduhu, na rešavajućem mestu i u željenom momentu, i njihova upotreba na odlučujućem pravcu, predstavljaju osnovne uslove za pobjedu.*

Princip koncentracije nadmoćnih snaga priznat je od većine svetskih sila. On je doveo do rađanja mnogobrojnih parola, od kojih nisu baš sve mnogo pametne, kao: »Bog je na strani više bataljona«, ili »Vatra ubija«, itd. Stoga se i ovaj princip mora primenjivati oprezno, inače može dovesti do onih besciljnih kasapnica iz Prvog svetskog rata. Mada je brojna nadmoćnost često poželjna, postoje i drugi faktori koji su isto tako važni ili čak i važniji za dobijanje nadmoćnosti, kao što su tenkovi, artiljerija, vazduhoplovstvo, stepen obučenosti i moral trupa, da ne idemo dalje, napominje pisac, očevidno misleći i na upotrebu atomskog oružja.

Princip ekonomije snaga. — *Ovaj je princip srž principa koncentracije snaga. Jer, da bi se na izabranom pravcu postigla željena nadmoćnost, na ostalim se pravcima mora sprovesti ekonomija snaga.*

Iako je ovaj princip široko usvojen u svim vojskama, njegovo je tumačenje došta različito. Jedan je uticajni pisac ovaj princip uzdigao do »zakona rata«. U britanskoj i kanadskoj vojsci ovaj je princip usvojen više u duhu shvatanja iz XIX veka o korišćenju svih raspoloživih izvora, dok je njegov smisao u XX veku više u »ekonomisanju i čuvanju žive sile«. U američkoj vojsci, ističe pisac, i na ovaj se princip obraća osoba pažnja. Svaki napad mora imati pravac glavnog i pravac pomoćnog udara, pa se prema njima vrši i podela snaga. Sve preostale snage upo-

trebljavaju se za ojačanje snaga prvenstveno na glavnom pravcu, a drugo je pitanje gde će se i na koji način ove snage stvoriti.

Princip jedinstva komandovanja. — *Jedinstvom komandovanja postiže se objedinjavanje napora svih raspoloživih snaga za postignuće postavljene cilja.*

Pisac naročito ukazuje na jedinstvo komandovanja koje mora da postoji, naprimjer, između jednog pešadiskog puka i njegove artiljerije za podršku ili između armije i njenog taktičkog vazduhoplovstva. Naravno, ovde se može reći da potrebno jedinstvo ostvaruje u prvom slučaju komanda divizije, a u drugom komanda fronta ili grupe armija.

Koliko je važno jedinstvo komandovanja i ostvareno sadejstvo, naglašava pisac, najbolje se vidi iz istorije ratova koja je puna primera neuspeha kad god ono nije bilo ostvareno. Ovo je pitanje naročito delikatno kada je reč o međusavezničkoj saradnji, kao što je bio slučaj do dolaska Foša 1918 godine, ili između britanskih snaga i američkog vazduhoplovstva u prošlom ratu, ili između interesnih sfera na Pacifiku i Dalekom Istoku. Mnogobrojni su uzroci koji dovode do disharmonije savezničkih dejstava, među kojima u prvom redu treba pomenuti: nacionalne ciljeve i posebne interese, razlike u shvatanjima, običajima, jeziku itd., itd. Stoga, ističe pisac, kada je reč o teškoćama savezničke saradnje, treba uvek prvo poći od samog sebe kao člana dotičnog saveza.

Princip manevra. — *Manevar, sam za sebe, ne može doneti odlučujuće rezultate ali, pravilno izveden, u vezi sa primenom ostalih principa, naročito napada, koncentracije, ekonomije snaga i iznenađenja, može dovesti do odlučujućih rezultata.*

Primenom ovog principa očigledno se postiže i potrebna nadmoćnost snaga. Pod ovim principom ne treba podrazumevati samo ono uobičajeno brzo pregruipisanje trupa i vatrenih sredstava, već i elastičnost u primeni metoda. U svakom slučaju, svaki manevar mora biti realno proračunat i blagovremeno izveden.

Princip iznenađenja. — *Iznenađenju se mora težiti za sve vreme akcije i na sve moguće načine. Iznenađenje se ostvaruje preduzimanjem mera koje obmanjuju neprijatelja, promenom borbenih postupaka, brzinom izvršenja i silinom u-*

dara, kao i korišćenjem teško prohodnog zemljišta.

Iznenađenjem se takođe postiže borbeni nadmoćnost i to na najbrži način. Stoga se u svakoj situaciji moraju pronalaziti posebna sredstva i postupci koji će uz preduzimanje potrebnih mera dovesti do što potpunijeg iznenađenja neprijatelja.

Princip prostote. — *Svi planovi treba da budu što je moguće prostiji. Na ovome se mora uvek nastojati, jer su planovi čak i za najprostije operacije teški za izvođenje.*

Princip jednostavnosti pisac tumači u dva smisla: prvo, u pogledu jednostavnosti samih operacija i drugo, u pogledu prostote njihovih planova, pa makar se radilo i o složenijim operacijama. Ovo se najlepše vidi, ističe pisac, iz direktive koju je Ajzenhauer dobio za invaziju Evrope, a koja je glasila: »Izvršite desant na Evropski kontinent i, u sadejstvu sa snagama ostalih ujedinjenih nacija, preduzmite operacije sa ciljem zauzeća srca Nemačke i uništenja njene žive sile«. Dakle, direktiva je zaista kratka, jasna i jednostavna! Ali se ne može poverovati da je operacija desanta u Evropu bila tako jednostavna. Zato se i postavlja zahtev da i operacije budu što jednostavnije, jer u ratu uspevaju samo proste stvari.

Princip sigurnosti. — *Potpuna sigurnost od iznenađenja zahteva: pravilnu procenu situacije u pogledu neprijateljevih mogućnosti, stalno izviđanje neprijatelja, preduzimanje mera obezbeđenja i gotovost trupa za akciju.*

I ovaj je princip, sam za sebe ili u zajednici sa ostalim principima, priznat od svih modernih armija. On se može sprovesti u aktivnom i pasivnom smislu. Aktivna primena ovog principa osigurava trajnu inicijativu, predviđa i odbija neprijateljeve protivnapade, preduzima izvođenje pomoćnih napada, službu efikasnog izviđanja i pravilnu upotrebu rezervi. Pasivna primena, međutim, predviđa mere sprečavanja neprijatelju da sazna naše stanje, naše namere i pripreme, a u slučaju njegovog napada, da posledice svode na što manju meru. U svakom slučaju, treba imati u vidu da su »smele akcije bitni uslov uspeha u ratu«.

U svom zaključku pisac naglašava da su ratni principi razvijeni kroz instinktivno ljudsko nastojanje da se pronađu sigurna pravila i uputstva za akciju u ratu. Ovih devet principa, zvanično priznatih u

američkoj vojsci, predstavljaju osnovu američke vojne doktrine*). S druge strane, analiza pokazuje da su, kako njihov broj tako i način primene, podložni većitim promenama i upotpunjavanju.

Stalna želja i nastojanje da se greške pri donošenju odluka svedu na minimum, završava pisac, vode ka što iscrpnijoj i pravilnijoj proceni situacije pre donoše-

nja odluke, jer se samo pravilnom procenom svih uticajnih faktora može doći do pravilnog odnosa između uzroka i posledica. Dok u drugim naukama ovi odnosi zaista odražavaju zakone ili principe, u vojnoj veštini oni predstavljaju doktrinu, koja je podložna stalnim promenama i usavršavanjima.

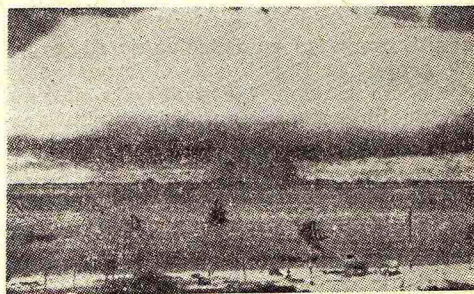
M. P.

Kapetan b. b. Kemar: ATOMSKA PRETNJA U POMORSTVU

Pisac članka pod gornjim naslovom¹⁾ postavio je sebi za cilj da svestrano ispita atomsku opasnost u oblasti pomorstva. Zbog toga je posle dužeg uvoda u kome je izneo opšte podatke o atomskoj bombi A i H, njihovoj konstrukciji i dejstvu, prešao na dejstvo atomske bombe na brodove, da bi na osnovu toga izveo sve ostale svoje zaključke. Podatke o ovom dejstvu uzeo je iz rezultata dva opita eksplozije atomske bombe na Bikinima u julu 1946. Iako su ovi rezultati interesantni, iznećemo ih samo u osnovnim crtama, zbog nedostatka prostora. Uostalom, pretpostavljamo da su oni mnogima već poznati.

Pri prvom opitu, atomska je bomba eksplodirala u vazduhu na visini od 400 m, nad 77 brodova, delom iz raznih ratnih klasa, a delom trgovačkih — razne tonaže. Pri ovom je opitu utvrđeno da bi, usled udarnog dejstva atomske bombe, svaki laki brod koji bi se nalazio u rejonu od 600 m od tačke eksplozije (ne od nulte tačke) bio uništen, dok se za teški brod rejon uništenja smanjuje na 400 m. Brodovi u rejonu od 600 do 1.000 m zadobili bi takva oštećenja da bi bili nesposobni za dalju borbu, a u rejonu od 1.000 do 1.600 m oštećenja bi bila slabija, dok bi na još većoj daljini bila neznatna. Toplotno dejstvo u rejonu izvan 800 m nije imalo ozbiljne posledice, jer čak ni municija, koja je na mostovima bila na-

ročito izložena, nije eksplodirala. Radioaktivno dejstvo, pak, iščezlo je posle nekoliko dana — a kod nekih brodova i posle nekoliko sati.

Sl. 1 — Podvodna bomba A: ubrzo posle eksplozije primećuje se cilindrični snop od 700 m prečnika i pečurka

Pri drugom opitu, atomska je bomba eksplodirala pod vodom (tempirana na dubinu između 10 i 30 m). Broj brodova je bio smanjen za onih 5 potopljenih pri prvom opitu. Usled udarnog dejstva potopljen je odmah bojni brod Arkansas (udaljen 350 m) i 3 zaronjene podmornice (udaljene nešto ispod 1.000 m); nosač aviona *Saratoga* (udaljen 500 m) tako je teško oštećen da je potonuo posle 7 sati, a bojni brod *Nagato* (udaljen 850 m) od zadobivenih oštećenja potonuo je 5 dana po eksploziji. Toplotno dejstvo se moglo potpuno zanemariti, dok su usled radioaktivnog dejstva, voda a s njome i brodovi, usled prvog i ostalih pljusкова kiša, bili jako zagađeni i tek je 5-og dana morska površina proglašena za čistu.

Na osnovu rezultata ovih opita, pisac je pokušao da odgovori na niz ovakvih

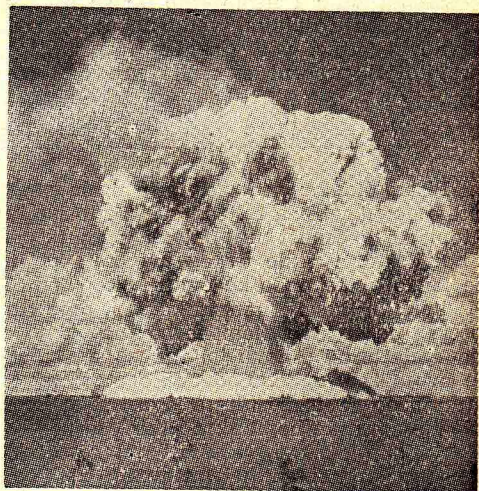
*) Prema napomeni američke redakcije, ovaj je članak bio spremljen za štampu pre 27 septembra 1954, kada je izašla nova Ratna služba (*Field Manual 100-5, Field Service Regulations, Operations*).

¹⁾ La menace atomique dans le domaine maritime, par le Capitaine de Vaisseau Quemard, *La Revue Maritime*, maj 1955.

pitanja: kakav treba da bude brod budućnosti, kakve konstrukcije i kako naoružan, da bi bio što sposobniji za borbu u atomskom ratu; kako organizovati njegovu sigurnost; koje odbranbene manevre treba brod da preduzme u momentu napada atomskom bombom; kako da plove sastavi ratnih brodova i konvoji; kakve treba da budu pomorske baze i luke budućnosti; najzad, o problemu amfibiskih operacija.

Posle kritike stava K. Ružerona, koji za budućnost priznaje vrednost samo avionu i podmornici, pisac nabroja glavne klase brodova za koje veruje da će i dalje postojati u sastavu modernih flota. I on osuđuje bojni brod na propast, jer je mišljenja da taj u atomsko doba nema više nikakvog opravdanja za opstanak. Krstarice će i dalje postojati, samo drugačije naoružane. Glavna artiljerija će se zameniti rampama za izbacivanje dirigovanih projektila tipa *Regulus*, verovatno sa atomskom glavom. PA artiljerija dalekog dejstva biće zamenjena dirigovanim projektilima *zemlja-vazduh*, poboljšanog tipa Terrier. Međutim, ukoliko sadašnji kalibar glavne artiljerije krstarica bude osposobljen i za atomske granate, verovatno je da će na njima ostati 1—2 topa. Ove će izmene verovatno dovesti i do smanjenja deplasmana krstarica. Podmornice, sa poboljšanim pogonskim uređajem, bilo nuklearnim (*Nautilus*) ili sa *Walter* turbinom (*Explorer*), imaće veliku autonomiju, podvodnu brzinu 25—30 čv, a pored klasičnog naoružanja, biće opremljene i uređajima za izbacivanje projektila *Regulus*. Eskortni brodovi i dalje će ostati za borbu protiv podmornica, a s obzirom na brzine podmornica, biće im dovoljna brzina od 35 čv. Najbolje rešenje za protivpodmorničku borbu, po mišljenju pisca, jeste udarna grupa »eskortni brod-helikopter« ili »helikopter-helikopter«, od kojih jedan pronalazi, a drugi napada i uništava podmornice. Nosači aviona će takođe zadržati svoj značaj i u atomskom ratu. Za vlastitu odbranu treba da imaju veći broj lovaca — presretača, naoružanih raketama *vazduh-vazduh* tipa *Sparrow*, a isto tako i veliki broj uređaja za izbacivanje dirigovanih projektila *zemlja-vazduh*. Pisac veruje da će kroz nekoliko godina nosači aviona biti za protivpodmorničku odbranu naoružani helikopterima, a za napad, lovcima-bombarderima velikog akcionog radijusa, koji će nositi

samo jednu atomsku bombu ispod 1 tone težine; i najzad, za PA odbranu, biće snabdeveni brojnim lovcima — presretačima. I jedni i drugi avioni biće sa vertikalnim poletanjem i sletanjem.

Sl. 2 — Podvodna bomba A, u trenutku ponovnog pada

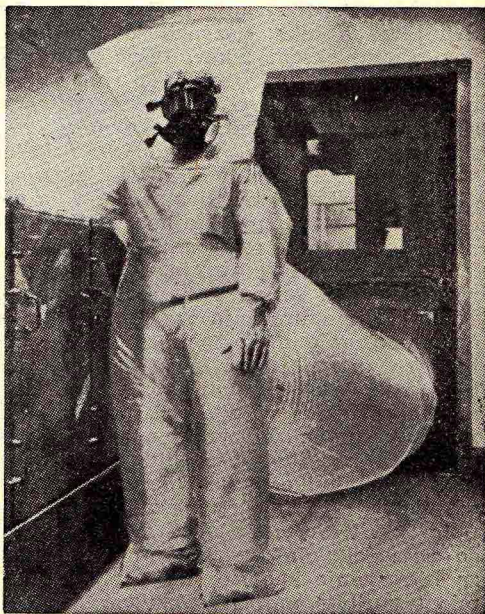
Dalje pisac navodi kakvih kvaliteta treba da bude brod sutrašnjice: jače konstrukcije, nadgradnje što manje, što otpornije, zaobljenih oblika da bi se smanjio udarni efekat i olakšala dekontaminacija; broj pregrada jako povećan, bokovi brodova bez prozora, brodska konstrukcija što više električno varena, svi brodski uređaji napravljeni od vatrostalnog materijala; komandna mesta, kule oružja itd., da budu hermetički zatvoreni da bi bili sigurni protiv toplotnog a naročito radioaktivnog dejstva, unutrašnjost broda kao i komandna mesta stalno pod jednim malim prekotlakom,*) antene radara i radiouređaja lako zamenljive, ili još bolje da budu periskopske da se mogu lako uvlačiti i izvlačiti; pogonski strojevi vrlo snažni i sa velikom autonomijom, a da je kolektivna i individualna zaštita protiv atomskog dejstva odlično organizovana. U toku opita sa H bombom 23. VII. 1954 vodeni stub se podigao do visine od

*) Prekotlak — unutrašnji pritisak vazduha u brodu.

45.000 m, a usled vetra je 10 američkih ratnih brodova bilo obasuto atomskom kišom; međutim, dekontaminacija brodova sprovedena je vrlo brzo i uspešno intenzivnim škropljenjem brodova morskom vodom. Pisac dalje navodi koje sve mere treba preduzeti na brodu u slučaju »atomske uzbunke«.

Po pitanju odbrane (manevra) broda od atomske opasnosti, pisac razmatra pojedinačan brod i više njih — sastav ratnih ili konvoj trgovačkih brodova za neposrednim osiguranjem. Kao prirodnu odbranu broda pisac smatra njegovu pokretljivost. Da bi što bolje izbegao dejstvo atomske eksplozije u vazduhu, brod će na moru ovako manevrisati: ako je eksplozija u privetrini broda, voziće poprečno pravcu vetra, a ako je eksplozija u zavetrini broda, voziće uz vetar. U slučaju eksplozije pod vodom brod treba da beži u protivkursu u odnosu na tačku eksplozije da bi na taj način izbegao što je moguće duže kontakt sa prstenom magle i udarnim talasima. Ako je brod na sidrištu, treba da bude što pre spreman za vožnju. Više brodova treba da voze u rasturenom stroju — na što većem otstojanju jedan od drugoga. Za konvoje se postavlja vrlo ozbiljno pitanje: kako ih formirati? Da li s obzirom na atomski ili podmornički rizik? Da bi se smanjio atomski rizik, treba udaljenost među brodovima što više povećati, ali se time povećava i podmornički rizik, s obzirom na ograničeni domet uređaja za otkrivanje podmornica na eskortnim brodovima, odnosno, treba znatno povećati broj eskortnih brodova. Tako, u pogledu potrebnog broja eskortnih brodova za jedan konvoj od 24 broda, pisac daje sledeće podatke: kod konvoja tipa iz 1944, osiguranog protiv sporih podmornica, razdaljina između brodova treba da bude 1.000 m, a u njemu da budu 4 eskortna broda; kod konvoja osiguranog protiv brzih podmornica, razdaljina između brodova 1.000 m. — 8 eskortnih brodova; kod osiguranog protiv A bombe i brzih podmornica, razdaljina između brodova 2.000 m — 16 eskortnih brodova; kod osiguranog protiv H bombe i brzih podmornica, razdaljina između brodova 18.000 m — 144 eskortna broda. Jasno je, kao što kaže pisac, da će se samo za naročito dragocene konvoje moći dati zadovoljavajuće osiguranje protiv A bombe i brzih podmornica. Osiguranje protiv H bombe, a ujedno i pro-

tiv brzih podmornica, neće se moći ostvariti. Međutim, to ne znači da treba napustiti sistem konvoja i vratiti se, naprimer, na sistem patroliranih ruta, jer zasada, a i u doglednoj budućnosti, ipak preovlađuje podmornička opasnost, te ne treba ništa svesno žrtvovati da bi se eventualno smanjila atomska opasnost. Sem toga, mala je verovatnoća da u istim morskim rejonima postoji podmornička i atomska opasnost. Detaljnim proučavanjem pojedinih rejona moći će se donekle odrediti vrsta opasnosti, te će konvoj ipak imati vremena da iz protivpodmorničke formacije pređe u protivatomsku i obratno. Pri ovome svakako treba voditi računa i o PA odbrani konvoja od klasičnih vazdušnih napada.

Sl. 3 — Model kombinezona za zaštitu ljudstva protiv atomskih zračenja

Dalje pisac govori o značaju i važnosti pomorskih baza i luka i navodi razloge zbog kojih će one biti ciljevi atomskog napada; zbog toga što su nepokretne, zbog njihove velike strategijske važnosti i velike povredljivosti usled preterane koncentracije raznih delatnosti. Pri atomskom napadu na pomorsku bazu

i luku, maksimum učinka bi se postigao sa dve atomske bombe: jedne eksplozijom u vazduhu, a druge pod vodom. Da bi se poboljšala efikasnost pomorskih baza i luka, pisac navodi da je potrebno: razdeliti njihove glavne delatnosti, zaštititi izvesne važne delove u podzemnim instalacijama, izgrađivati specijalni tip naročito otpornih čelično-betonskih zgrada, i najzad, organizovati vrlo jaku daljnu i blisku PA odbranu. Međutim, s obzirom na to da je sadašnje baze i luke vrlo teško potpuno preinačiti, potrebno je računati i sa njihovim potpunim uništenjem, te se zbog toga već u miru moraju izvršiti sve potrebne pripreme. Tako se, kao što navodi pisac, dolazi do organizovanja i iskorišćavanja veštačkih luka, pokretnih pomorskih baza i snabdevanja na otvorenom moru, snabdevanja preko plaža, zaliva i malih luka, nazvano jednim imenom »kompleksom luka«. Pisac se naročito zalaže za pokretne pomorske baze, ali ipak navodi da velike pomorske sile treba da imaju za atomsku eru, sem pokretnih baza, i nekoliko velikih stalnih pomorskih baza vrlo udaljenih od dejstva neprijateljskih bombardera, snabdevenih podzemnim uređajima za što veći broj delatnosti i osiguranih vrlo jakom PA odbranom. Iskrčavanja u poslednjem ratu pokazala su da se u slučaju nedostataka velikih uređenih luka velika količina materijala može ipak transportovati i preko »kompleksa luka«. Međutim, da bi u datom slučaju ovaj »kompleks luka« mogao poslužiti svojoj svrsi, potrebno je još za vreme mira izvršiti određene pripreme, a naročito obezbediti dobre spojeve sa komunikacijama koje vode u unutrašnjost zemlje, železničkim prugama i putevima. Nedostatak lučkih uređaja moći će se nadoknaditi specijalnim sredstvima za iskrčavanje kao što su: specijalni kamioni-amfibije, naročiti šalani, ploveći kečjovi, helikopterske dizalice itd. (Helikopterska dizalica *Hughes XH17*, s jednim rotorom prečnika 41 m, ima kapacitet od 12 tona korisnog tereta.) Jasno je da kapacitet »kompleksa luka« zavisi od uslova rada, naročito od vremenskih prilika.

Po pitanju amfibiskih operacija u atomsko doba, pisac smatra da više ne može biti ni pomena o amfibiskim operacijama velikih razmera, koncentrisanih na relativno malom prostoru, kakvih je bilo u prošlom ratu. Međutim, s obzirom na to da je ipak potrebno realizovati kon-

centraciju sredstava koje treba staviti u dejstvo radi osvajanja neprijateljskih objekata, a sve to uz potrebno rasturanje snaga zbog atomske opasnosti, pisac predlaže sledeće rešenje: ako i napadač ima atomsku bombu, on će moći da razori neprijateljsku odbranu mnogo efikasnije nego klasičnim oružjem i tako će u poslednjem trenutku moći da neutrališe niz međusobno više-manje udaljenih tačaka iskrčavanja. Pre početka samog iskrčavanja, helikopterima će se prebaciti veći broj komandosa radi napada ne samo na pozadinu odbrane, već i na unutrašnjost »napadnutog sektora«. Posle toga potrebno je što pre iskoristiti ovo neutralisanje neprijatelja i — u rasturenom poretku — zauzeti što više terena. Prema tome, amfibiska operacija sutrašnjice obuhvatila bi: a) fazu ukrcavanja i prevoza morem, sa rasturenim zonama ukrcavanja i ešeloniranim prevozom morem; b) fazu približavanja i napada na široku zonu neprijateljske obale, sa velikim brojem tačaka iskrčavanja. Pre svega toga, treba izvršiti napad padobrancima i helikopteristima, sa ciljem zauzimanja terena u dubini i neutralisanja protivnika. Udaljenost među brodovima pri iskrčavanju treba da bude jako povećana. Da bi se izbegla koncentracija materijala na plažama, redovno snabdevanje moći će da se obezbedi tek pose nekoliko dana, ali i to ne preko nekog centralnog mesta, već putem kapilarne mreže koja se pruža sa svih pogodnih tačaka obale. Hitno snabdevanje u početku operacije vršiće se vazdušnim putem, najverovatnije helikopterima.

Na kraju, pisac između ostalog donosi i sledeće zaključke:

— Konstrukcija i oblik broda treba prilagoditi boljoj protivatomske odbrane. PA odbranu broda treba i dalje usavršavati.

— Snabdevanje brodova na moru treba da postane pravilo.

— Sastavi ratnih brodova i konvoji moraće povremeno zauzimati i one formacije koje su prilagođene novoj opasnosti.

— Dosadašnju taktiku amfibijskog iskrčavanja, sa masovnom koncentracijom brodovlja, ljudstva i materijala na jednom mestu, treba izmeniti.

— Sav materijal i ostalo potrebno snabdevanje treba smestiti u dubokoj pozadini zemlje, u mnogobrojna rasturena

skladišta, a ne koncentrisana u nekoliko velikih operacijskih baza.

— Snabdevanje morem ne treba vršiti putem 5—6 jakih arterija, koje polaze iz velikih luka, već putem stotinu manjih brodova koji polaze iz malih luka, zaliva, uvala, plaža, a i velikih luka ako one još postoje.

— Treba se priviknuti na nepostojanje velikih luka i imati još za vreme mira, uz nekoliko stalnih baza sa jakom PA odbranom i ukopanim najvažnijim objektima, i izvestan broj pomorskih pokretnih baza.

— Treba svakako pokušati da se sačuva izvesna efikasnost stalnih pomorskih baza postavljanjem rasturenih objekata, izgradnjom zaklona i zgrada sa vrlo, velikom otpornošću i izdržljivošću na udar

i požar, uklanjajući iz baza postepeno sve što bi moglo biti katastrofalno posle bombardovanja.

— Potrebno je još za vreme mira pripremiti i organizovati plaže za prihvatanje snabdevanja.

I na kraju, pisac iznosi da je u prethodnim ratovima bilo potrebno 4—6 godina da se razbije životni potencijal neprijatelja i da se on baci na kolena. Ako bi se do istog rezultata došlo za nekoliko dana, nije isključeno da bi rat odmah prestao, ukoliko protivnik ne bi imao čvrstu volju i ne bi pribegao partizanskom ratu, protiv koga atomska eksplozija ne bi postigla nikakve rezultate.

J. G.

Gabriel Bonten: VAŽNOST KOMUNIKACIJA PRI VODENJU RATA¹⁾

Odmah na početku članka pisac podvlači da komunikacije igraju važnu ulogu ne samo u približavanju zemalja potrošača i zemalja proizvođača, već isto tako i u pripremi strategiskog ili taktičkog manevra.

Svaka zaraćena strana, nastavlja pisac dalje, nastoji da zaštiti svoje i poruši ili neutrališe protivničke komunikacije. Za manevar su od značaja dva osnovna elementa: pokret i veza. Zato su potrebne sigurne i mnogobrojne komunikacije, koje tehnički napredak razvija džinovskom brzinom, naročito posle Drugog svetskog rata, dajući im vitalno mesto u pripremi i vodenju rata.

Od svih ratnih pohoda, sa gledišta komunikacija, najinteresantniji i najpoučniji je, ističe pisac, pohod na Rusiju 1812 godine. Tom prilikom se pokazalo da su nužne veze armije sa zemljom na koju se naslanja.

Napoleonu je zadat prvi udar zbog nedovoljnih pomorskih komunikacija u borbi protiv Engleske koja je, stvarajući Imperiju, shvatila važnost pomorskih komunikacija prema onom poznatom načelu: »Ko drži more, drži ceo svet«. Napoleonov pohod na Egipat isto tako nije uspeo zbog nedostatka komunikacija. Iz istog razloga

on nije pošao na Englesku. Na Svetoj Jeleni Napoleon je jednom prilikom u očajanju uzviknuo: »Da sam bio gospodar na moru!«.

Pisac smatra da je Drugi svetski rat, zahvaljujući komunikacijama, poprimao nove forme borbe, a to su: rat radiotalasa, peta kolona, opasna psihološka dejstva koja ruše moral i ubijaju poverenje, a zatim partizanski način ratovanja koji protivniku ne da mira i nanosi mu teške gubitke. Suvozemna, pomorska i vazдушna sredstva sve jače snage, brzine i rejona dejstva, smanjuju dimenziju zemljine kugle. Dva suprotna tabora šalju preko okeana moćne armije.

SAD potpomažu iscrpljujuće materijalne bitke, koje su bile najteže u naše doba, a sigurno i u istoriji uopšte, a ove se vode na dva fronta koji su odvojeni od Američkog kontinenta po više hiljada kilometara. Hiljade lađa, aviona, stotine hiljada kamiona, sa izvanredno gustom železničkom mrežom, transportuju trupe i izbacuju ogromne količine materijala na sve frontove od Pacifika do Evrope. Tako je, naprimer, za manje od 3 meseca bilo prebačeno u Normandiju: više od 2 miliona ljudi, 3 miliona tona materijala i 400.000 vozila, što je odlučno uticalo na ishod rata.

Komunikacije Osovine su bile stavljenе na tešku probu: nemačka strategija je razbacala svoje snage od ledenih ruskih stepa do žarkih peščara Libije.

¹⁾ L'importance des communications dans la conduite de la guerre, par Gabriel Bonten, *Revue de défense nationale*, april 1955.

U podmorničkom ratu Hitler nije uspeo iako je upotrebio više od hiljadu podmornica protiv 2.200 savezničkih pomorskih konvoja. Saveznici su bili gospodari na moru i čvrsto su držali u svojim rukama kapije Gibraltara, Bizerte, Bosfora i Sueca, koje su im obezbedile slobodnu plovidbu. Više od sto miliona tona prelazi Atlantik. Engleska trgovačka flota, Ahilova peta Imperije, koncentriše dovoljno napora svuda gde je to potrebno. Saveznička bombardovanja komunikacija od početka 1943 godine izazivaju postepeno gušenje Nemačke, a kasnije, u januaru 1945 godine, u zadnjim trzajima ranjene zveri, i gušenje armijske grupe feldmaršala fon Rundšteta u džepu na Ardenima. Ruski, jugoslovenski i francuski partizani, prema starom izrazu Klauzevica, »gutaju komunikacije«. Tako je Hitlerovom konačnom porazu mnogo doprinelo i rušenje njegovih komunikacija.

Komunikacije su, po mišljenju pisca, izmenile i samo vođenje rata. Starešina, ma na kojoj lestvici ili ma na kom mestu sveta bio, nije više oštećen od svojih jedinica. Radio momentano prenosi njegovu misao na velika ostojanja, njegova naređenja potčinjenima, a traženja i izveštaje pretpostavljenima. On komanduje na vrlo širokom frontu (od Lenjingrada do Crnog Mora — više od 2.000 km), traži da stupe u akciju njegove rezerve, partizanske jedinice, vatrena podrška, oklopne jedinice, koje — potpomagane od moćne avijacije — u brzim operacijama prodiru duboko u neprijateljsku teritoriju, dok vazdušni put široko omogućuje snabdevanje partizanskih jedinica. U domenu strategije i taktike javljaju se kombinacije klasične koncepcije i upotrebe vazdušnih desanata u znaku brzine, snage, iznenađenja.

Nemci su prvi primenili vazdušni desant pri zauzeću Krita, u maju 1941, kada su upotrebili svoju Četvrtu vazdušnu flotu (700 transportnih aviona). Oni su ovu istu flotu upotrebili i za vreme bitke za Staljingrad. Tom prilikom su samo u toku oktobra 1942 prebacili na front 43.000 tona materijala, a sa fronta ka pozadini 51.000 ranjenika, 27.000 drugih lica i 3.500 tona materijala. Američka divizija *Wingate* bila je, marta 1944, prebačena vazdušnim putem sa mazgama, buldožerima i celokupnim materijalom u japansku pozadinu u Birmaniji, gde je presekla komunika-

cije između Mandaleja i Mickiana. Sledeće godine, isto u Birmaniji, bilo je prebačeno 60.000 ljudi XIV armije iz Arakana 400 km na sever, u cilju presretanja Japanske armije koja je ugrožavala Bengal i Kalkutu. U skoroj prošlosti, »vazdušni most« kod Berlina, ratovi u Koreji i Indokini, pokazali su važnost vazdušnih transporta.

Svi ovi primeri, zaključuje pisac, jasno pokazuju da su komunikacije vršile stalan uticaj na pripremu i vođenje rata. Iz ovih se primera vidi i sadašnji njihov značaj, a mogu se nazreti i posledice njihovog izvanrednog razvoja. Moderni čovek je savladao prostor; on svakog dana sve više smanjuje dimenzije zemljine kugle i povećava svoje polje dejstva. Radio, mreže električnih talasa, televizija i avijacija, pružiće još veće mogućnosti i učiniti veze još bržim. Tek nastaju Dakote, a već se govori o vazdušnim lađama koje prenose 150 tona, čiji je rejon dejstva čitava zemljina kugla. Peščana pustinja ili polarne ledene sante, koje su do juče bile bez interesa i života, sada postaju vazdušna uporišta, baze za napad ili izvor snabdevanja. Zapadna Evropa traži u Sahari ne samo potencijalna bogatstva, već isto tako i neophodnu dubinu za manevar svojih armija. Arktički kontinent, koji je dosada imao samo naučni interes, poprima veliki strategijski značaj, bilo ofanzivni, pošto je postavljen na luku velikog obruča koji spaja industrijske oblasti severne hemisfere, bilo defanzivni, pošto omogućuje postavljanje radarskih stanica.

Na ovim velikim prostorima, u takvoj razmeri koju će imati budući sukob, vladanje komunikacijama postaje odlučujući strategijski faktor. Otuda odlučan značaj baza koje su svuda po svetu posejane duž komunikacijskih linija. One treba da obezbede slobodnu upotrebu tih linija, tj. da služe i kao baze i kao veze. Za održavanje komunikacijskih linija i baza potrebna su mnogobrojna suvozemna, pomorska i vazdušna transportna sredstva. SAD šire mrežu baza na Antilima, Arktiku, Srednjem Istoku, Sredozemlju, Zapadnoj Evropi i Dalekom Istoku. Na taj način ekonomsko-diplomatska akcija dobija sve više važnosti koju nikada ranije nije imala.

Potrebno je, po mišljenju pisca, da i srednje zemlje povećaju svoje baze i transportna sredstva da bi zadovoljile ogromne potrebe svojih armija a, pored toga, i ekonomski zahtev zemlje. U toku

jednog budućeg sukoba neće biti dovoljni samo nacionalni izvori. Biće potrebno da se uveze velika količina sirovina, pogonskog goriva i ratnog materijala.

Transportna sredstva, koja prenose ljude i materijal za vođenje rata, biće branjena ili napadana isto kao i operacijske zone i ostala teritorija. Zbog toga se traže sredstva sa većom izdržljivošću i samostalnošću. U vezi s tim preporučljivo je da se prave samostalnija transportna sredstva kako bi se omogućilo da ratne jedinice što duže samostalno izdrže. Isto tako, ta sredstva treba da što manje zavise od drugih uređaja koji postoje na dan »D«. Tu bi došli: brodovi koji mogu pristati na otvoreni obali, avioni koji mogu da se dižu i spuštaju bez ogromnih betonskih poletno-sletnih staza, vozila »za svaki teren«, itd.

Pošto su nova naučna dostignuća: atomska i hidrogenska bomba, bombarderi sa dugim akcionim radijusom, avioni i bombe kojima se upravlja putem radiotalasa, povećali rušilački rizik, treba primeniti decentralizaciju umesto centralizacije, težiti da se više radi pod zemljom nego nad njom, smanjujući komunikacijske linije koje su ugrađene na tlu i, uopšte uzet, razmotriti problem baza i transportnih sredstava u sutrašnjem ratu.

Sami Amerikanci ne veruju da će atomski napadi dovesti do neposredne odluke rata, pa problem komunikacija dobija još veći značaj, naročito u vezi sa mogućnostima koje daje nuklearna energija. Prema njihovom mišljenju, poslednja faza rata imaće pomorsko-vazdušni, a potom karakter borbe na kopnu.

*

Na ekonomskom planu, racionalno korišćenje komunikacija i postojećih uređaja navodi na to da ova sredstva još u doba mira treba prilagoditi ratnim potrebama — pripremiti njihovu mobilizaciju i uključenje u opšti ratni napor. Transporti i veze na kopnu, vodi i u vazduhu ne mogu se posmatrati odvojeno. Pisac je mišljenja da njima treba rukovoditi iz jednog centra, jer se jedino na taj način ona mogu do maksimuma pravilno iskoristiti. Mobilizacija se neće moći izvesti bez velikih smetnji ako ovaj centralni organ nije pripremio detaljne, precizne i potpune planove u svim mogućim varijantama. Sem toga, mreža svih vrsta

saobraćaja i veza treba da se blagovremeno pripremi u cilju izvršenja namenjenih zadataka. Uz ovo treba dobro proučiti i preduzeti odgovarajuće mere da bi se parirala dejstva neprijateljske avijacije i sabotaze razne vrste.

Tu, kako kaže pisac, leži jedan od krupnih problema rata. Ukrčna i iskrčna pristaništa, vazduhoplovne baze, ranžirne stanice, razni saobraćajni objekti, veliki komunikacijski čvorovi, skladišta materijala i goriva, biće u jednom sukobu vrlo pogodna meta ne samo za avijaciju, atomsku i oružja sa kojima se upravlja pomoću radiotalasa, već i za padobrance i partizane. Prema tome, treba predvideti i organizovati zaštitu ovih zona i osetljivih tačaka kao: odbranu na zemlji, radarske stanice, PAO, lovačku avijaciju, podzemne uređaje, skladišta pogonskog goriva itd.

Pogonsko gorivo, po mišljenju pisca, dobija poseban značaj u modernom ratu. Ono predstavlja jedan od osnovnih elemenata moderne strategije. Zbog toga su oblasti sa petrolejskim izvorima (kao, na primer, Srednji Istok) uzrok rivalstvu između velikih sila. Bez njega najbolje zamišljeni plan manevra ima vrednost samo vežbe na papiru. Čemu bi služile hiljade brodova, tenkova i aviona i stotine hiljada kamiona ako ne bi bilo pogonskog goriva? Treba, dakle, naći pogonsko gorivo, transportovati ga, smestiti i obezbediti. Ovo je najvažnije pitanje koje dominira nad svim ostalim.

Pisac smatra da rat komunikacija čini sastavni deo, bitke. Pojam fronta i pozadine nema više svog osnova. Rat se vodi svuda. Napad na jednu armiju ne ograničava se samo na bitačni front. Jedna vojska se može tući svuda, a naročito na komunikacijskim i snabdevačkim linijama. Jedna armija ne sme dozvoliti da se otseče od izvora iz kojih dobija efektivne i sredstva za život i borbu. Ako je jedna tenkowska divizija sposobna da se, snagom svojih sredstava, probije 50 km u protivnički raspored za jedan dan, ona je istovremeno izložena riziku da bude potpuno zaustavljena od šačice partizana koji joj mogu preseći snabdevanje pogonskim gorivom. Nikada mogućnosti pokretnog rata nisu bile tako velike, a iznenađenje i udar tako brzi, kao danas. S druge strane, nikada ranije trupe nisu bile izložene tako velikom riziku kao sada. Zaštita njihove »pupčane vrpce«, njihove pozadine

i komunikacija — što predstavlja veliku brigu za starešine svih stepena — jedan je od glavnih ciljeva koje treba postići. Više se stvarno radi o paraliziranju nego o uništenju protivnika. Tukući i lomeći njegovo vojište i presecajući mu komunikacije, onemogućiće mu se prijem pojačanja i snabdevanja. Postoji manevar komunikacija (usko vezan sa manevrom jedinica), u kome avijacija igra glavnu ulogu. U pozadini borbene zone, takozvana »zona komunikacija«, koja ima svoju posebnu komandu, obraća naročitu pažnju na mrežu komunikacija na zemlji. Za održavanje ovih komunikacija biće otsada neophodno da se raspolaze sa sve više inženjerije, snabdevene moćnim sredstvima. Kao što su nekad bila utvrđena mesta, tako su sada izvesni delovi ove mreže postali prvorazredni ciljevi za napad. Pri brzom i dubokom dejstvu tenkovskih jedinica, veliki pokreti na terenu su manje značajni nego jedan dobro postavljen putni čvor, most na nekom spoju ili prepreka koja čini zapušać na pravcu glavnog udara.

Po mišljenju pisca, ratna veština postaje tako stvar komunikacija i organizacije, gde je rukovođenje sredstvima isto tako važno kao i rukovođenje trupama. Složenost problema koje treba rešiti izazvala je u toku Drugog svetskog rata stvaranje jedne nove grane vojne veštine — logistike¹⁾. Kad se uporedi Prvi i Drugi svetski rat, onda se vidi da je tonaža snabdevanja prešla od 1 na 6, motornih vozila od 1 na 58, pogonskog goriva od 1 na 43, municije od 1 na 4. Iz ovog proističe potreba za jednim sposobnim or-

ganom koji ima sva potrebna sredstva i kvalifikovano osoblje. Već sto ljudi rade za jednog borca, a štab pomoćnika komandanta za logistiku jednog tenkovskog korpusa ima 80 oficira. Nema sumnje da će procenat stručnjaka, tj. broj specijalista za logistiku i inženjera rasti po štabovima. Pored toga, sve više će biti neophodno da starešine raspolazu solidnijim tehničkim znanjima, što će im omogućiti da svojim saradnicima pravilno postavljaju probleme koje treba rešiti i da pravilno shvate mišljenja i predloge koje im ovi budu dali.

Za pobjedu treba prikupiti dovoljno snaga, sa njima vršiti pokrete i manevre, snabdevati ih i obavještavati. Ništa od ovoga ne može se uraditi bez komunikacija. Napoleon je shvatio ovaj problem i našao je njegovo rešenje za svoju epohu. Industrijska revolucija XIX veka mnogo je uvećala kapacitet i brzinu komunikacija koje su preobrazile fizionomiju bitke. Počev sa Drugim svetskim ratom, radio i druga moderna sredstva revolucionišu klasične metode i otvaraju bezgranične perspektive komunikacijama, za čiju se zaštitu postavlja težak problem pred jednu armiju, zemlju ili grupu nacija. Njihova je zaštita važna kako za vodenje rata, tako i za život stanovništva.

Možda će već sutra, završava pisac ovaj članak, više nego ranije, strategijski ili taktički manevar opravdati reči drugog vojnog kritičara: »Rat je pre svega stvar komunikacija: pobeđiće onaj ko* bude bolji«.

J. Z.

Dr R. A. Preston: VOJNE ŠKOLE U NEKIM ZEMLJAMA¹⁾

Članak, ustvari, predstavlja predavanje koje je pisac održao pitomcima u vojnom koledžu u Kanadi. U njemu on ukratko iznosi istorijski razvoj, uslove za prijem i

¹⁾ Academies and Culture in Cadet Colleges, by Dr R. A. Preston, *The Army Quarterly*, april 1955.

²⁾ Pojam *logistike* obuhvata sve što se tiče snabdevanja svim sredstvima za život i borbu, rukovođenje svim vrstama komunikacija i transportnim sredstvima, rukovođenje svim službama i sve što je sa ovim u vezi. — J. Z.

nastavne programe pojedinih važnijih škola Francuske, SAD, Engleske i Sovjetskog Saveza. Pošto je pitanje školstva uvek aktuelno i od velike važnosti, smatramo da će izneti podaci biti od interesa za čitaoce.

*

Pisac počinje napomenom da je prema Lidel Hartu, dvadesetih godina ovog veka, a naročito ranije, bilo prilično rasprostranjeno mišljenje da u vojne škole treba slati »samo one mladiće kojima su u građanstvu zatvoreni svi putevi«. Stoga su na

fakultete i u trgovine upućivani inteligentniji mladići, a ostatak u »crkvu i armiju«. Ponegde čak i danas postoji uverenje da služba u oružanim snagama ne zahteva naročitu inteligenciju, pa čak kao da je ova na smetnji. Stoga nije nimalo iznenađujuće, ističe pisac, što pojedini građani čak i danas imaju nakaradno mišljenje o vojnim školama. Oni smatraju da se čitava nastava svodi na »dril« i ne mogu da pretpostave da se u vojnim školama mnogo uči i da se stiče ne samo solidno vojničko, već i tehničko, političko i društveno obrazovanje.

U XVI veku, kada se prvi put javila moderna armija, obuka oficira je u većini slučajeva bila neorganizovana. U armiju su stupali mlađi sinovi plemićkih porodica, kao »džentlemani-dobrovoljci«, bez plate, kako bi stekli potrebno iskustvo. Ali oni su bili razmaženi i nedisciplinovani i nisu hteli da rade na svom usavršavanju.

Krajem XVII veka ministar rata Luja XIV, od *kadeta* (reč kadet odnosi se na najmlađe sinove plemićkih porodica) koji su služili po pukovima, formirao je čete, sa težnjom da steknu vojničko obrazovanje. Ali taj pokušaj nije uspeo, jer je komandovanje takvim četama bilo jako otežano. Stoga su one 1692 bile rasformirane; takođe je propao i drugi pokušaj od 1726 do 1738.

Mlađi plemići su voleli privilegije koje su im pripadale kao oficirima, ali ne i učenje i izučavanje vojne nauke. Da bi se slomio njihov otpor, sredinom XVIII veka bila je formirana neka vrsta vojnog internata, ali ne za plemiće, već za ratnu siročad. Plemići, uvidevši da su odbačeni, postepeno su se i u sve većem broju prilagođavali traženim zahtevima i u roku od 25 godina pomenuti internat je bio pretvoren u vojnu školu (*École militaire*) za prinčeve. Nastavni program ove škole pretežno je bio nevojni; izučavali su se ovi predmeti: gramatika, aritmetika, geometrija, crtanje, istorija, geografija, nemački jezik, mačevanje, fortifikacija i vojni zakon.

Još na početku Francuske buržoaske revolucije *École militaire* je bila uknuta i na mesto nje formirana *École de Mars*. Međutim, ni ova škola nije bila duga veka — ukinuta je 1794 i umesto nje formirana je *École centrale des travaux publics* (Centralna škola za javne radove).

Do 1802 Napoleon je uvideo da je potrebno formiranje škole za pešadijske i ko-

njičke oficire. Tako je on formirao *École spéciale militaire* i *Fontainebleau*, od koje je kasnije postao čuveni vojni koledž u Sen Siru blizu Versaja.

Francuski vojni koledži, u toku 19 veka, imali su, po mišljenju pisca, svoje padove i uspone. Ali, blagodareći sledećim faktorima oni su sve do danas zadržali renome koledža: prijem je na bazi vrlo jakog konkursa a naporno učenje je postalo tradicionalno. Francuska ima prilično jaku vojnu tradiciju, zbog čega se veliki broj mladića javlja za vojne škole; u državnu službu stupa se skoro redovno posle završenih vojnih škola; regrutovanjem u armiju dolaze mladići iz svih društvenih klasa, što povoljno utiče na opšti nivo obrazovanja.

Posle završenog ispita zrelosti u srednjim školama, kandidati koji ispunjavaju određene uslove za stupanje u vojne škole pripremaju se za prijemni ispit. Period tih priprema traje obično 2 do 3 godine. Ukoliko je mladić izrazito sposoban, on može položiti prijemni ispit za Sen Sir i posle pripreme od godinu dana, ali je potrebno prosečno 2 godine, a za Politehničku školu 3. Ispiti za obe škole traju 35 časova. Uopšte uzev, prijemni ispiti su veoma teški i od kandidata se traži solidno znanje. U 1951 godini, od ukupnog broja koji je konkurisao za Politehničku školu, primljeno je svega 14,5%, a za Sen Sir 58%. Pre rata je taj procenat varirao između 25 i 33.

Politehnička škola je tehnička škola u kojoj se pitomci pripremaju za izvođenje tehničkih radova u građanstvu i armiji i u toku školovanja oni podležu potpunoj vojnoj disciplini. Pisac se ne slaže sa isticanjem Francuza da je Politehnička škola »*absolument originale et sans doute unique au monde*« (apsolutno originalna i jedinstvena na svetu) jer, kako ističe, postoje i druge škole ustrojene po ugledu na nju. Posle završenog školovanja oni sa najboljim uspehom odaju se naučnom radu, nešto slabiji od njih dobijaju službe u građanstvu, a preostali stupaju u sva tri vida oružanih snaga, stim što prethodno svršavaju specijalne dvogodišnje tehničke škole, posle čega postaju tehnički oficiri odabranog roda vojske — službe.

U Sen Siru slušaoci se obučavaju po rodovima vojske — pešadija, konjica i tenkovi, inženjerija, veza, transportna služba i služba materijalnog snabdevanja. Nastavno gradivo se deli u tri dela — vojnu obuku, opštu kulturu i telesno vaspis-

tanje. Opšta kultura ima za cilj da od oficira stvori rukovodioca, vaspitača i instruktora.

Posle dve godine provedenih u Sen Siru, mladi oficir nastavlja školovanje u *Školi aplikacije* (traje godinu dana) roda službe koji je izabrao. Ni ovde se ne zanemaruje njegovo kulturno uzdizanje; on i dalje sluša predavanja iz vojne istorije, »geopolitike«, ekonomskih nauka, sociologije, pedagogije i stranih jezika; dakle, sve predmete koje je imao i u Sen Siru.

Pomorska škola (*L'Ecole Navale*). I ovde se polaže prijemni ispit, za koji se ističe da je isto toliko težak kao i kod Politehničke škole. Među nastavnim osobljem ima i priličan broj profesora univerziteta.

Škole Sjedinjenih Američkih Država. — Pisac napominje da je Vojna akademija *West Point* osnovana 1802. Još od samog početka nije joj se posvećivala odgovarajuća pažnja, te je 1812 ostala samo sa jednim jedinim pitomcem. Te iste godine, na zahtev Kongresa, broj pitomaca je bio povećan na 260; za nastavu je predviđeno 8 profesora, i to za francuski jezik, crtanje, prirodnu i eksperimentalnu filozofiju, matematiku i tehniku. Ali i pored ovih mera, stanje u akademiji, u kojoj je i dalje ostao stari upravnik, nije se bitno promenilo. Jedina njegova dobra strana bila je u tome što je on lično bio dobar »egzercir majstor«, ali ipak disciplina nije bila na poželjnoj visini. On se nije pridržavao uslova za prijem, predviđenih od strane Kongresa, zbog čega se dešavalo da je bilo pitomaca starih od 11 pa sve do 32 godine, pa čak i oženjenih.

Stanje Akademije se bitno poboljšalo 1817, kada je bio određen novi upravnik. On je ubrzo pretvorio Akademiju u veoma ozbiljnu tehničku školu, prvu te vrste u SAD, po ugledu na francusku Politehničku školu. Akademija je ubrzo posle njegovog dolaska bila priznata za vodeću školsku ustanovu. Danas se tom upravniku priznaje da je postavio osnovne pedagoške principe škole. Kasnije se nastava u Akademiji neprekidno usavršavala.

Akademija *West Point*, baš zbog svog prilično visokog naučnog nivoa, znatno je doprinela u izgradnji SAD, a naročito železničkih pruga. U vezi sa tim nivoom, pisac ističe da članovi Kongresa imaju u većini slučajeva odlučujuću reč u pogledu prijema pitomaca. Ali, pošto kandidat mo-

ra prethodno da položi prijemni ispit, članovi Kongresa, kada preporučuje nekoga, obično su veoma obazrivi i vode računa o potrebi da kandidat bude većih intelektualnih sposobnosti. Zbog toga se na kraju prve godine, zbog slabih rezultata, jedna petina slušalaca otpušta. Čak i na kraju školovanja ne dobijaju svi pitomci diplomu. Postignuti uspeh utiče na rang-listu, a uzima se u obzir čitav niz godina posle završenog školovanja.

Neposredno pre građanskog rata, školovanje je produženo od 4 na 5 godina, kako bi se omogućilo da se u nastavnim program uvedu novi predmeti: engleska književnost, istorija, etika i logika. Ovo je bilo učinjeno zbog opšteg mišljenja da su oficiri bili ispod prosečnog nivoa u poznavanju navedenih predmeta i da su u obavljanju službene prepiske imali »siromašan stil«. Pisac smatra da jezik službene prepiske nije ni danas na potrebnoj visini.

Nastavni program predviđa, pored ostalog, i nekoliko grana umetnosti i nauka, i strane jezike — u takvom obimu da posle završenog školovanja stečeno znanje može poslužiti kao solidna osnova za dalji rad. Na kursevima iz ovih predmeta ne postoji izbor, izuzev za strane jezike, gde pitomac ima pravo da bira jedan od pet jezika.

Jedna od bitnih odlika *West Point-a* je u tome što se klase, radi izvođenja što uspešnije nastave, dele na odeljenja od po 15 do 20 pitomaca i što se oni posle svakog meseca, na osnovu postignutih rezultata, prebacuju iz jednog i drugo odeljenje, tj. iz slabijeg u bolje i obratno. Razume se, pitomci najslabijeg odeljenja ipak moraju da postignu potreban minimum.

Američka pomorska akademija (*Naval Academy*) osnovana je 1845. U njoj školovanje traje 4 godine. Nastava se izvodi po odeljenjima, kao i u *West Point-u*; izvode je profesori sa raznih univerziteta, stim što im je omogućeno da se i dalje bave naučnim radom.

Britanske vojne škole. — Vojna akademija (*Royal Military Academy*), u Vulviču, osnovana je 1741 (10 godina pre prve francuske vojne škole). To je prva tehnička škola u Engleskoj. Pisac ističe da je njena naučna reputacija bila veoma visoka.

Druga britanska vojna škola, Vojni koledž (*Royal Military College*), u Sanderstu,

osnovana je 1802, dakle iste godine kada i *West Point*. U prvoj polovini 19. veka u školu su primani dečaci od 13 godina pa naviše, posle položenog prijemnog ispita; kasnije je taj broj godina povećan na 16.

Posle Prvog svetskog rata, nastavljajući pisac, uvidelo se da nivo koledža nije na potrebnj visini i da bi trebalo nešto preduzeti. 1930. godine isticano je da program »umrtvljuje intelekt dečaka«. Međutim, postojala je i jedna objektivna teškoća; naime, u školu su stupali i intelektualno slabije razvijeni đaci. Stoga je posle svršetka Drugog svetskog rata od obeju pomenutih škola formirana jedna — Vojna akademija — u Sanderstu (Royal Military Academy). Nastavno osoblje je pretežno sa Oksfordskog i Kembričkog univerziteta. Iz materijalnih razloga školovanje je ograničeno na 18 meseci, što je u svakom slučaju nedovoljno, pošto polovina programa pada na predmete opšteg obrazovanja. Uprava škole predlaže da školovanje traje dve godine.

Treći britanski vojni koledž je Naučni vojni koledž (*Royal Military College of Science*). Tu je nastava na visokom nivou. Jedna od osnovnih teškoća je u tome što se ne javlja onoliko mladića koliko je armiji godišnje potrebno tehničkih oficira. Da bi se ovaj problem koliko-toliko rešio, formirana je škola na nešto nižem nivou, u koju se primaju mladići od 16 do 18 godina.

U svom daljem izlaganju pisac iznosi paralelu između škola u Engleskoj s jedne, i škola u Francuskoj i SAD, s druge strane. Za akademiju u Sanderstu ne javlja se veliki broj mladića, te prema tome ne postoji ni odgovarajući izbor. Dok u Francuskoj najtalentovaniji mladići odlaze u Politehničku školu, od kojih izvestan broj po završenom školovanju stupa u armiju i Pomorsku školu, dotle je u Engleskoj obratan slučaj — najsposobniji odlaze na fakultete, a potom u građanske profesije.

Vojne škole Sovjetskog Saveza. — Pisac tu odmah ističe da bi želeo da nešto više kaže o sovjetskim vojnim školama, ali da to nije u stanju jer raspolaže veoma oskudnim podacima. Ako bi se moglo suditi po utisku koji pitomci ostavljaju na prvomajskim paradama, koje se svake godine održavaju u Moskvi, naglašava pisac, onda bi se sa sigurnošću

moglo tvrditi da su sovjetske vojne škole na visokom nivou. U Sovjetskom Savezu ima 15 vojnih oblasti i svaka od njih ima pešadisku školu, a ponekad i škole drugih rodova vojske. U vojne škole stupaju mladići od 17 do 21 godine starosti, bilo neposredno posle završenog odgovarajućeg razreda srednje škole, i to sa odličnim uspehom, ili posle provedene 1 do 3 godine u Sovjetskoj armiji. U pešadiskim školama u prvoj i drugoj nastavnoj godini pitomci uče matematiku, fiziku, hemiju, nemački i ruski jezik i literaturu, političke nauke, istoriju i vojne predmete; u trećoj godini uče taktiku i izvide praktične vežbe.

Pisac pominje izjavu nekog američkog oficira koji je tvrdio da je nivo opšteg obrazovanja sovjetskog mlađeg oficira znatno niži od nivoa američkog oficira sa svršenom *West Point*. Ali, pisac ne deli to mišljenje i kao potvrdu navodi da se za sovjetske vojne škole javlja deset puta veći broj mladića od stvarno potrebnog, što znači da je konkurencija veoma jaka, čak i jača nego što je u Francuskoj za Politehničku školu. Stoga on smatra da je intelektualni nivo pitomaca na visokom stupnju.

Pisac naročito podvlači da se nastava u sovjetskim školama, uzeto u celini, zasniva na »čvrstini u politici i elastičnosti u vojnoj obuci«. Dalje, da je vojna nastava na visokom teoriskom nivou vidi se i po tome što u najvišoj vojnoj školi, u kojoj se obučavaju komandanti velikih formacija, predaju čuveni naučnici sa fakulteta i što ona ima veoma bogatu i raznovrsnu biblioteku sa preko milion knjiga na raznim jezicima.

*

Posle kratkog izlaganja o istoriskom razvoju i sadašnjoj strukturi izvesnog broja vojnih škola u nekim zemljama, pisac izvlači neke zaključke koji bi mogli da budu od koristi pitomcima kojima je održao predavanje.

Najpre ukazuje na neke opšte postavke na kojima zasniva svoje zaključke. Prvo. »velike vođe« u vojnoj istoriji redovno su bile obrazovani ljudi, iako neke od njih nisu stekle svoje obrazovanje na uobičajen način, putem redovnog školovanja. Drugo, danas opšte i stručno obrazovanje dobija svoj puni značaj i stoga je neop-

hodno da svaki oficir raspolaže solidnim naučnim i tehničkim znanjem. Treće, da bi uspeh na izučavanju vojnih predmeta bio što veći, potrebno je izučavati i predmete opšteg obrazovanja. Četvrto, starešinski kadar stalnog sastava, koji u ratu komanduje oružanim snagama, mora da ima bar isti nivo prosečnog opšteg obrazovanja kao i građani kojima komanduje. Očigledno je da se sistem vojnog školovanja ne može presaditi iz jedne zemlje u drugu. Ovo stoga što postoje bitne razlike između pojedinih zemalja, kao, na primer, u strukturi društvenog uređenja, vojnoj tradiciji, konkretnim potrebama itd.

Moglo bi se reći da pitomci vojnih škola stiču svoje obrazovanje u vojnoj sredini koja nije za tu svrhu najidealnija, jer nema onu atmosferu koja vlada na univerzitetu gde ima više vremena za razmišljanje. Pisac navodi da je imao prilike

da vidi kako pojedini pitomci radije čiste čizme ceo jedan sat, umesto da ih očiste za tri minuta, a ostatak od 57 minuta da iskoriste za učenje. Niko ne tvrdi da bi to bilo najcelishodnije. Ali i te slučajeve treba razumeti. Kazna zbog neočišćenih čizama sledi neposredno, dok završni ispiti dolaze do izražaja mnogo kasnije.

Mnogi ističu da u vojničkim školama postoji sukob između težnje da obrazovanje bude na akademskom nivou i vojničkog života sa svim svojim odlikama i atributima. Ali, mlad čovek sa smislom za praktičan rad, rešava sve brzo i na zadovoljavajući način. Uopšte uzev, takav čovek može postići za isto vreme bolje rezultate na svom vojnom obrazovanju od onoga ko te kvalitete nema.

T. L.